

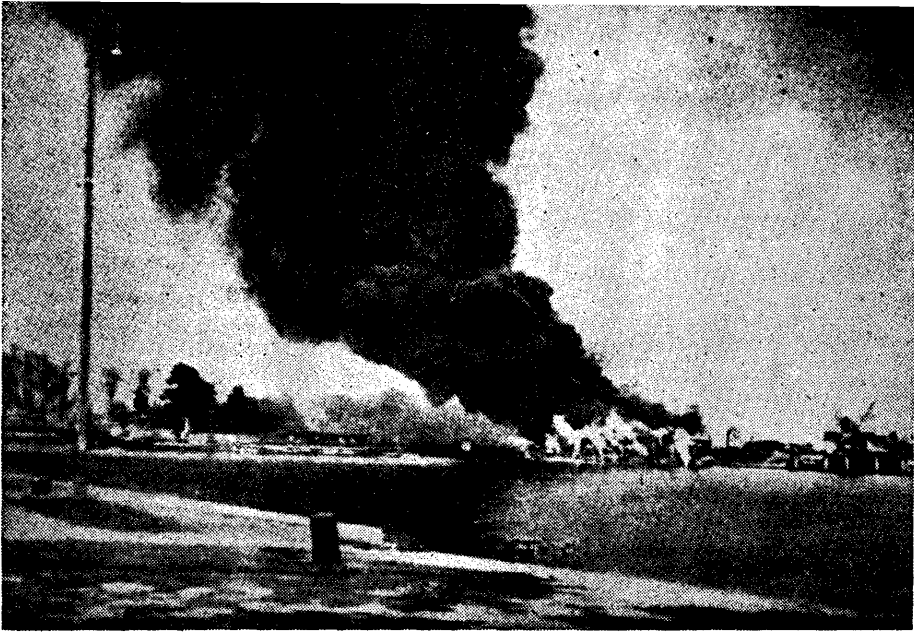
omtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet ta

10

IRODALMI, MŰVÉSZETI TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT / ALAPÍTÁSI ÉV: 1934.
XXIII. ÉVFOLYAM 10. SZ. 1959.
O K T Ő B E R
SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: ACS
KÁROLY / MAJOR NÁNDOR
/ SAFFER PÁL / VÉBEL LAJOS
/ VUKOVICS GEZA / FELELŐS
SZERKESZTŐ MAJOR NÁNDOR

Westerplatte lángokban.

Megsárgult papirosok tanúsága

Így kezdődött a második világháború

Saffer Pál

Csendes, meleg augusztusi éj borult a gdanszki (danzigi) kikötő szürke, olajos vizére. A kikötői csatorna fölött alig hallhatóan szállt el a városháza és a Szent Katalin templom toronyórájának kongása, majd a kikötői előváros, az Új kikötő templomtornyai felelgettek nekik, jelezve, hogy a futó idő az elmúlt nap utolsó percét is magával vitte.

1939 augusztus 31-e volt. Éjfél.

A kikötői csatorna túloldalán, a zöldellő hársak és nyárfák árnyékában egy hatszáz méter széles és ezerkétszáz méter hosszú földnyelvecskén a zajtalan éjben egy maroknyi lengyel katona meredt a sötétbe és a csatorna éjnél is feketébb vizére. Örködtek...

A kicsiny félsziget közepén, Henryk Sucharski őrnagynak, e maroknyi katonacsoport parancsnokának szobájában fény gyulladt. A parancsnok egyedül volt. Dabrowski kapitány, a helyettese, akivel együtt lakott, elment az őrségeket ellenőrizni. Az őrnagy tollat, papírt vett elő, levélíráshoz látott.

Levelén a dátum 1939 szeptember 1-ét jelzett, a második világháború kitörésének napját, a hely pedig Westerplatte, ahol eldőrdült az első lövés.

Nem költői fantázia szülte az itt leírt képet. A levél eredetije ma is megtalálható a gdanski történelmi társaság irattárában, és ma húsz esztendő távolából úgy hat, mint a tragikus idők szomorkás fintora.

Westerplatte dnia 1. IX 1939 r.

Do H. Korbacz!

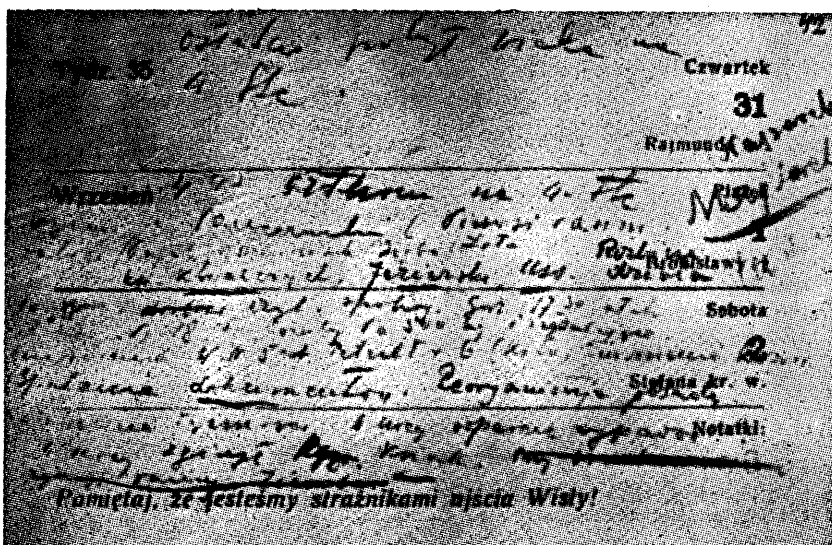
„Inwalidom troskly czasu mimo ze mam go
nie wiek, by obronil do was parę dni. Zawsze od
szlachy. Jesteśmy zdrowi tak ja, jak i wszyscy moi podko-
mendowani. Towary nie broni. Kieścio wiekly prac jakiej
dyk ruszejiny, perowdy nie mam dobowe. „Sasiedzi z za
muru” i z za kanalu maja respekt przed nami
tychczas jest tu wpi spokoj, gdyby taki szonyli, to
nie opłaca sie im to ani tu, ani gdziekolwiek indziej
na polsku, grawicy.
„Zapraszamy, w postawie Korbacz dykly i Bary
i z kanalicja. Kieścio ze tam ciezko Tembarowcy
jaki i Korbacz potowd. Do Korbaczowcy, mieścio

Mást nem is válthat ki ez a levél, hiszen a jó Henryk őrnagy nem kevesebbet állít benne, mint azt, hogy „Sasiedzi z za muru i z za Kanalu maja respekt przed nami”. — A falon és csatornán túli szomszédaink tartanak tőlünk. — Ped g akkor már fenyegetően ott állt a csatornában a „Schleswig-Holstein”, a hitleristák által iskolahajóvá kinevezett elsővilágháborús császári sorhajó, amely „udvariassági látogatásra érkezett Danzig szabadváros kikötőjébe”.

Henryk őrnagy még nyugodtan aláírta a levelet, utána pedig, ki tudja, talán valami könyvbe mélyedt, hiszen hosszú a virrasztó katonák éjszakája, vagy kedves naptárát lapozgatta, amelybe szokása szerint naponta feljegyezte a kis helyőrség életének eseményeit.

Míntha ez is a sors iróniája volna. A kiadó, mint ahogy ez mindenütt szokása a naptárkiadónak, rövid jelmondatokkal, bölcs mondásokkal és versidézetekkel tarkította a könyvecskét és a lapra, amelyen szeptember napjai kezdődnek, véletlenül ez a mondat került: „Pamiętaj ze jestesmy straznikami ujscia Wisly!” — Ne feledd, hogy mi a Visztula torkolatának őrei vagyunk! — Alkalmasabb jelmondatot ebbe a naptárba és erre a lapra keresve se találhatott volna.

Ez a kis naptár is történelmi dokumentum ma már, és érdemes közelebbről megfigyelni ezt a lapját, amelyen szeptember egytől kezdve hirtelen olyan sok a bejegyezni való, hogy szűknek bizonyulnak az egyes napokra hagytott részek.

1. IX. 4,45 Roham a Westerplatte ellen. Tűz a páncélosról. Első sebesültek és halottak (következik a nevek felsorolása: Pajak hadnagy stb...)

2. IX. 17 óra után látszólagos nyugalom. 17,30-tól 18,15-ig légitámadás (bombák 500 kilogrammig és gyújtóbombák). Az ötös őrház megsemmisülése... Okmányok elégetése... Az éj folyamán rohamok visszaverése. Az éjszaka elesett Krzak káplár. A sebesült Ziembra is.

Így látta egy katona a harcok tüzében a második világháború kezdetét. Nem ért rá hosszú jegyzeteket írni, nem ért rá sokat gondolkozni a világ soráról és arról az újabbnál újabb gyilkolásról, amely felé feltartóztatlanul rohant az emberiség. Neki csak egyre volt szabad gondolnia, még a naptára is arra emlékeztette, hogy „őriznie kell a Visztula torkolatát”.

Helyettese, Dabrowski kapitány már jóval bőbeszédűbben számol be az eseményekről emlékirataiban. Íme, hogyan írja ő le a famózus látogató, a „Schleswig-Holstein” érkezését:

„Augusztus huszonötödikén a délelőtti órákban hivatalos látogatásra érkezett Gdanskba a német haditengerészet „Schleswig-Holstein” nevű páncélosa. Sobocinski alezredessel (aki látogatóban volt) figyeltük attól a pillanattól kezdve, amikor négy torpedóromboló kíséretében megjelent a gdanski öböl látóhatárán és irányt vett a vendég fogadására felvirágozott kikötő felé... Ugy 17 óra felé a német páncélost bevontatták a Visztula-torkolat körzetébe. A Westerplatte közelében állt, a csatorna túlsó partján (amely ezen a helyen kb 100 méter széles) az első és a második őrházunk közötti szakaszon. Ettől kezdve állandóan távcsövek meredtek felénk a „Schleswig” fedélzetéről”.

Távolabb így folytatja:

„Ez a hajó lett a legveszélyesebb ellenfelünk a hétnapos westerplattei harcok alatt... Nem kell külön mondanom, hogy olyanok voltunk a páncélossal szemben, mint fabábuk a lőtéren. Tűzerőnk, amivel felelhetünk volna ágyuzására, annyi volt, mintha vaktöltéssel lövöldöztünk volna rá, egyetlen eredménye az lett volna, hogy pontosan megjelöljük lövegeink helyét a

„Schleswig” lövészeinek...” (A védőknek a gyalogsági fegyvereken kívül mindössze néhány kiskaliberű ágyúja volt, amelyekkel aligha árthattak volna a páncélosoknak.)

Természetesen a Westerplatte helyőrsége sem ült ölbetett kézzel. Már csak azért sem, mert az események a levegőben lógtak és a németek kézzelfogható bizonyítékokkal is szolgáltak szándékaik felől. Az egyik ilyen esetet a következőképpen írja le emlékirataiban Dabrowski kapitány:

„... Mellékesen megemlítem, hogy kikötőnk (a Westerplattén lengyel fegyver- és lőszerbehozatali kikötő volt) nem élvezett területenkivüliséget, és a német repülőik zavartalanul szállhattak felettünk, úgyhogy látványukat és zúgásukat megszoktuk.

Augusztus huszonkilencedikén épp a parancsnok irodájában voltam, amelynek ablakai nyugatra és északra néznek. Úgy fél öt felé zúgás hallatszott. A szokott idejében megjelenő repülőgép zúgásában azonban hirtelen lövedékek robbanása is keveredett. Az ablakhoz rohantam és ott megdöbentő látványban volt részem. A „Lufthansa” utasszállító gépét, amely rendes napi járatot tartott fenn a balti-tengeri német kikötők felé, a robbanásfelhőknek valóságos koszorúja vette körül. A gép dugóhúzó alakban megfordult és visszatért a vzsescsei repülőtérré, nem folytatva útját... A mi helyőrségünk nem lőtt a repülőgépre. Elsősorban azért, mert nem is voltak megfelelő légharító ütegeink másodsorban pedig szigorú parancsunk volt, hogy ne hagyjuk magunkat provokálni... Így akarták a németek megmutatni a világnak, hogy a lengyelek a támadók...”

Van a kapitány emlékezéseiben, az előkészületekről szóló részben néhány sor, amelyek a mai olvasóból már csak rezignált mosolyt válthatnak ki:

„... augusztus harmincegyedikén, a délutáni órákban még egyszer meglátogattott bennünket Sobocinski alezredes. Élénken érdeklődött készülődéseink és a legénység életkörülményei felől, közben mindenáron jókedvűnek és gondtalanoknak akart tűnni... még egyszer emlékeztetett arra, hogy hat hadosztályunk áll a lengyel-danzigi határon és hogy ne hagyjuk magunkat meglepni, legalább tizenkét órát védjük a Westerplattét. .

A westerplattai erdő a csaták után.

A háború előtt, béke idején a vezérkar hat órára becsülte védelmi képességeinket. Ez idő alatt meg kellett érkezni a segítségnek és a tűzérési támogatásnak...

A döntő, nagy pillanatot pedig a következőképpen írja le Dabrowski kapitány...

„... Úgy 24 óra tájban körüljártam az őrségeket. Odaát a kikötő mintha teljesen kihalt volna. Amikor a kettes őrház környékén jártunk, a kihalt csatornán egy rendőrségi motorcsónak húzott el.

Visszatérésem után jelentést tettem az őrnagynak, azután úgy egyenruhában leheveredtem az őrnagy szobája melletti helyiségben a heverőre. Igen könnyű az álomom, úgyhogy világosan hallottam az őrségről visszatérők lépteit. Egyszeriben... mi volt ez... két nagykaliberű lövedék robbanása a mi terepünkön?

Talpraugrottam. Igen, semmi kétség, ez a „Schleswig”, amely danzigi udvariassági látogatása során most váratlanul és egyértelműen kimutatta a foga fehérjét. Ez már nem provokáció — ez háború...

A helyiségben felhangzott a riadó...

Sucharski őrnagy a telefonhoz ugrik és parancsot ad a szolgálatvezető tisztnek az egész helyiség felriasztására. Az őrházakban szólnak a riadócsengők... a „prom” őrhelyről jelenti Gryczman, hogy a lövegek rést vágtak a falon. Az őrnagy parancsot ad, hogy nyissanak tüzet, ha a németek a Westerplatte területére lépnek...

„... távolról már hallok gépfegyvereink kattogását. Gryczman ott tűzzel fogadja a hivataln vendégeket... Berontok a telefonkabinba. Meg akarom állapítani, hogy van-e még összeköttetésünk a várossal. A telefon nem működik. A danzigi központban kikapcsolták...

Ezután következik az emlékiratban a westerplattei csata első óráinak leírása, a szörnyű ágyútűzzel váltakozó rohamok, amelyeket a védők visszavertek és reggel hétkor, amikor a harc aránylag elcsendesedett, sikerült rádiójukon elitogni a varsói szpiker szavát, aki három nyelven kiáltotta a világba, hogy a németek megrohanták Lengyelországot.

„Most már hivatalosan is értesültünk arról, amit saját szemünkkel látunk...” — írja keserűen Dabrowski kapitány.

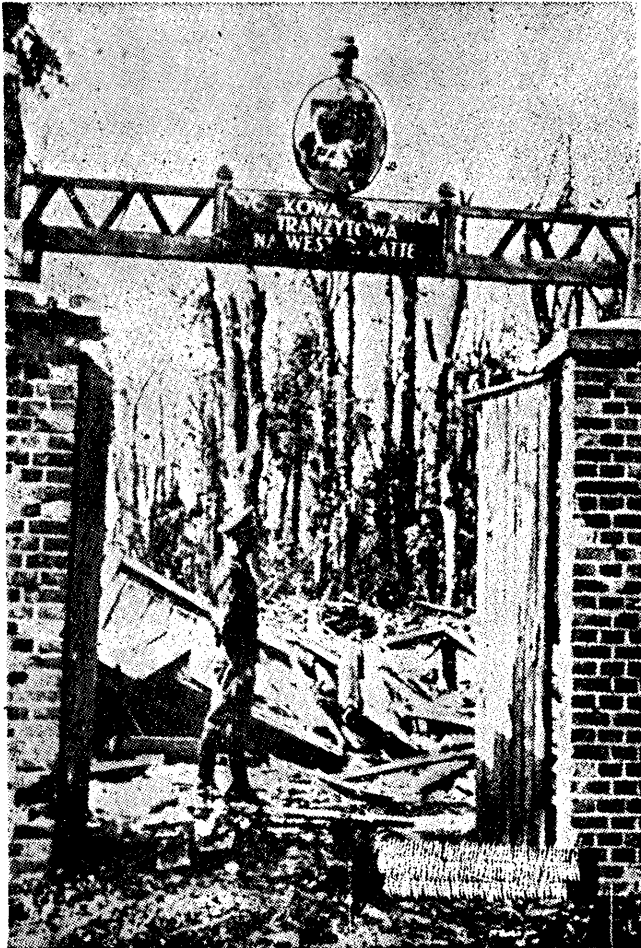
Ágyútűz és rohamok váltakoztak ezután tovább éjeken és napokon át. A „Schleswig-Holstein” ágyú és a „stukák” bombái felszántottak minden talpalatnyi helyet a kicsiny földnyelven, az ötös és a kettes őrházat telitalálat érte, a kaszárnya romokban, a telefonösszeköttetés megszakadt az őrhelyekkel, mert a repülőbombák még a földalatti kábeleket is kitépték, az erdő fáiból csak kopasz csonkok maradtak és ennek a kísértetseregnek, amely éhezve, szomjazva hét napon át védte állásait az összehasonlíthatatlan túlerő ellen, talán legtöbb erőt az adott, hogy a lengyel rádió szpikere az adás végén, mint valami nemzeti imádságot, úgy mondta be az utolsó hírt:

„A Westerplatte még tartja magát...”

Mivel az ágyútűz, a bombázások és a rohamok nem segítenek, a hitleristák egy rájuk jellemző „humánus” vállalkozásba fognak: a kikötőbe vezető vágányon égő naftásciszternákat próbálnak betolítani a felszigetre, hogy az így felgyújtott maradék erdő lángjában megsüssék a védőket. Szerencsére a tűz nem terjed el.

A rádió hírei azonban egyre komorabbak, segítségre már nem lehet számítani, és Sucharski őrnagy a további fölösleges vérontás elkerülése végett kapitulációra szánja el magát. Erről a szomorú pillanatról így ír Dabrowski kapitány:

„... A gyülekező katonák nem értik a parancsnok határozatát, mert velük nem közölték a rádión felfogott híreket. Csupán a megígért segítség

Ezt a fölvetelt a németek készítették. Westerplatte egyik kapuja tárva-nyitva, a romok elött zsebretejt kézzel egy német katona. Háttérben a hihetetlenül megkopasztott westerplatte-i erdő.

elmaradása érezteti velük némileg a helyzet komolyságát. Az őrnagy a felsorakozott legénység előtt megköszöni a csatában tanúsított kitartásukat és odaadásukat, azután megindokolja váratlan határozatát, hangsúlyozva, hogy el akarja kerülni a további áldozatokat, mert hazánkban a háború után is szüksége lesz ránk . . .”

Ezután következik a legnehezebb pillanat a parancsnok számára. Tanácskozás a németekkel a megadásról. Maga áll a küldöttség élére és elindul az ellenség felé . . .

„... Rövid idő múlva üzenet érkezik a parancsnoktól: utasítás, hogyan sorakozzunk fel a megadáshoz . . . ki kell mennünk a kikötői csatorna partjára . . . megalakul a menet. Elöl a tiszték, altiszték, utánuk a legénység és végül a könnyebb. majd a nehezebb sebesültek hordágyakon. Odamegyek a sebesültekhez. Megpillantom a még első napon súlyosan megsebesült Pajak hadnagyot, aki, miután felhozták a pincéből, a friss levegőn magához tért és

most szinte megvakult a váratlan fénytől. Rámmosolyog. Szentül hiszi, hogy megérkezett az ígért segítség és a mieink felszabadítottak bennünket. Elfordulok tőle, nehogy az arcomról leolvassa az igazságot . . .”

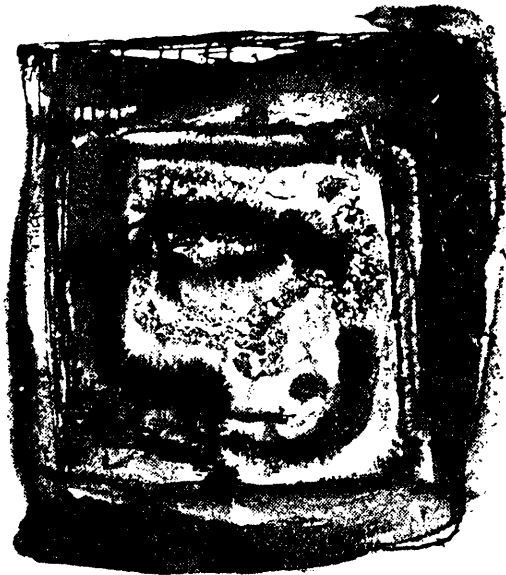
Igy végződik Dabrowski kapitány emlékezése. A végén még azt teszi hozzá, hogy a német parancsnokok sem állhatták meg, amikor meglátták őket, hogy ki ne mondják véleményüket:

„*Tapfer geschlagen*” — Hősiesen verekedtetek —, és porosz tisztekre fordultak tőle, nehogy az arcomról leolvassa az igazságot . . .”

*

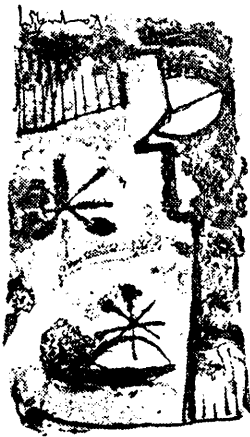
Az idén lesz húsz esztendeje annak, hogy elkezdődött és befejeződött a Westerplatte alig kétszáz főnyi helyőrségének eposza és a sárguló okmányok alapján döbbenetes tisztelettel állapítjuk meg, hogy ez a maroknyi ember, a világtól elvágyva azon a parányi földnyelven, olyan kétségbeesetten verekedett, mintha tudta volna, hogy utánuk Katyin, Sztalingrád, Kragujevac, Auschwitz, London, Berlin és Hirosima vérgőzös örülete következik.

Azóta már ismét kilombosodott a Westerplatte megcsonkítottf érdeje, és amikor ott jártam, már alig látszott rajtuk nyoma az egykori csatának. Alattuk az elesett védők síremléke áll és rajta kriptafedőként, kőből kifaragva a legmagasabb lengyel érdemrend, a „virtuti militari”, jelezve, hogy a várva várt felszabadítók végül mégis megérkeztek.

Giacomo Leopardi emlékének

Tolnai Ottó

*Azt mondják púpos volt
nagyon okos
nem ölelt-csókolta nőt úgy halt meg
még anyját sem
mert az zord volt
azt írják hideg
mint egy márványszobor*

*Pedig Giacomo el-elnézte
a pór Silviát
Nerinát a fiákeres lányát
talán szerette is Mariannát
nem tudni*

*Mostanában sokat beszélgetek róla
Lolával
a „Magános életet” szavaljuk
olyankor Lola mindig puhán csókol
ahogy Giacomo a csodagyerek
hamvas arca is elbírta volna*

A parkőr

Tolnai Ottó

Egyszer Lolával leültünk a parkba
a pad mellé
a fűre
összebújva olvastuk
a „Háború és béke” vadászjelenetét éppen

de az őr pénzt kért tőlünk
büntetést
Lola kezébe nyomta a vastag könyvet
és elfutottunk

másnap arra sétáltunk
az őr görnyedve böngészte a könyvet
Kutuzovról olvasott biztos éppen

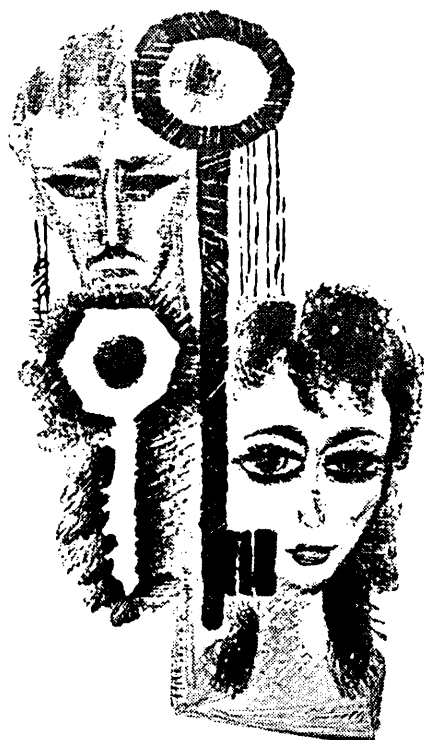
Tenger

Tolnai Ottó

Egyszer szeretnék
napokig fekiüdni zöld vize
sárga homokos partján
hogy hátamon érezzem
minden kis szemcse csillámfogát
Szólnék
emberek álljatok sokan — nagyon sokan
hasamra
mint a kíváncsiak kis falunkban
a feketére bokszolt fakírnak

Belefúrnám magam a forró homokba
raknám szemhéjaimra
hogy minden könnyem kiszárita
minden nedvet
ahol gyökeret ereszthetne
pici penészszála a dekadenciának

El kell mennem a tengerre
csak úgy mehetek el Lolához

Sáfrány Imre szobvegrajza.

Kulcsok

Burány Nándor

Pontosán érkezünk. Tizenegy óra lesz, végre, hazaérek. Csak otthon legyen a feleségem! Most sincs nálam kulcs. Várni szokott. A kulcsok mindig nála vannak.

Másfél hónapig jártam a terepet. Nem nagy kedvvel mentem, de megértették velem, hogy rendkívüli fontosságú dologról van szó. Én végezhetem el legjobban. Másfél hónapra itt kellett hagynom a feleségem. Pedig szósz szerint: nem látunk egymás nélkül. Én is odavagyok érte, ő is értem. Annyi közös viszontagságon estünk keresztül! Tudtam, hiába kapálózok, el kell utaznom. Másfél hónap. Sikeresen elvégeztem feladatomban. Most utazom haza. Alig várom, hogy láthassam. Benn a komitétban is várnak. Talán egyenest oda kellene mennem. De vár a feleségem is. Mégsem olyan egyszerű ez. Nem akarom megbántani. Érzékeny asszony.

Mit hoztál? — tudom, nem vár nagy, drága ajándékokat, apró csecsebecskékre gondol. Kíváncsian, izgulva kutat táskámban, mint egy kisgyerek. Mondtam is neki, ezt szeretem benne talán legjobban: a sok, minden erőnket próbára tevő nehézség után is ilyen gyerekes maradt.

Most igazi nagy ajándékot akarok neki vinni. Öt év óta élünk — élünk? — egy fürdőszobában. Ha most visszaérek, tudom, de nem mondtam meg neki, megkapom a végzést az új lakásról. Ez lesz az első komoly ajándékom.

De hosszú volt öt év a fürdőszobában! Hányszor sirt csak! Miért van másoknak gyönyörű lakásuk? Mennyire szerette volna, hogy gyerekünk legyen! De ott abban a nyomorúságban...

Főzni készült, egy kis porcelántálban tojást kevert, mikor benyitottam hozzá. A fürdőszobában, mint mindig, most is félhomály. Az ajtó felé fordul. Előtte a kékkockás kötény. Akkor vettem, mielőtt elindultam. A tojáskeverő kanál ott maradt a tálban. Átfogta nyakamat, függött rajtam.

Ragyogó szemek, csókok. Lecsukódó szempillák, kicsorduló könnyek. Lázvörös ajkak, fehér gyöngyfogak.

— Már azt hittem, sosem jössz.

Fölkaptam és a kaucsra vittem.

— Te soványkodtál! — könnyű volt, mint a lepke.

Szakállas arcomon éreztem a tenyerét.

— Jöjj, fürödj, borotválkozz meg, aztán bezárjuk az ajtót és holnap délig nem engedünk be senkit. — Örült, lelkendezett.

Vetkőzés, csorgás, harsogó borotva penge.

— Tudod, nekem most mégis el kell mennem. Jövök, nemsokára.

— Sejttem, ha egyszer elmész... — Arcán egyszerre fájó lemondás.

— De. Csak a jelentést kell átadnom. — Fehér inget veszek magamra, friss vagyok, jól esett a fürdés.

— Öt éve állandóan így van. Csak öt percre ugrasz el és aztán... Neked minden fontosabb nálam. A te gyűléseid, jelentéseid, utazásaid, beszámolóid mind előbbrevalók mint én. Azt hiszed, én a végtelenségig tudok várni?

Kötöm a nyakkendőm. Szörnyen viszket az orrom, mintha állandóan piszkálná valaki egy szőrszállal. Szeretnék elfordulni a tükörtől. Sápadtanak látom az arcom. Végre, készen vagyok. Mögöttem áll. Még mindig nem vesztette el a reményt. Könyörög a szeme. Gazdájukra néznek így hűséges kiskutyák.

— Igazad van, de csak most az egyszer megyek még. Most utoljára. Ez nagyon fontos. Ha most nem megyek, akkor az egész eddigi hiába volt. Eztán többet soha...

Arcomat marja a kölni.

Elfordul, a tojásos tál mellé áll, én meg az ajtóhoz lépek. Megint nagyon izzadok.

— Ezt is öt év óta hallgatom. Mindig: ez az utolsó. Mindig: nem megyek többet. — Megrémít, milyen kétségbeesett a hangja.

Visszalépek hozzá. Markába fogja a kanalat, nem néz föl rám. Ijesztően remeg a keze. Szemből nem száradtak fel a könnyek. Szép így, könnyesen a szeme. Jól áll az asszonyoknak, ha sírnak. Valamikor tréfából megmondtam volna ezt neki. Most igaza van.

— Egy óra múlva visszajövök. Főzöl nekem is? Vagy inkább kimegyünk valahova ebédre?

Ajtócsikordulás. Egy... kettő... Ebben a házban minden ajtó csikorog. Rosszabb, mintha minden gyerek sírna. Én mindig innen belülről hallgatom a csikorgást. Az elmenők és az érkezők után. Ő sohasem várakozik, én óráig mindig várok. Ő nem is sejti, mit jelent ebben a szobában évekig hallgatni az ajtó csapódásait. Sose tudja meg. Nem fog soha várakozni.

Csak jön és megy. Megölel, megcsókol, a szoba még meg sem érzi, hogy megjött és már csikorog is utána az ajtó. Másfél hónapig volt távol. Egyedül töltöttem az éjszakákat. Ő nem tudná, milyen forróak a júliusi éjszakák? Nem tudná, hogy mennyire éget saját tested? Mit láthat ő a jelentéseitől, hivatalos utaitól? Bezárt, mint egy kriptába. Örültem, jó lesz ez is, amíg másik

lakást nem kapunk. Törődtem is azzal, hogy hol lakunk. Egyszerűen vele akartam lenni. Nem érzne: mégse mindegy, hogy vele vagyok vagy egyedül gubbasztok ebben a földszobában?

Enni sincs kedvem.

Azt hitted, lesz férjed, nem törödtél a szüleid haragiával, vele akartál élni, és lám alig vagytok együtt, magadnak főzöl, egyedül eszel, csak úgy, kapásból, állva, a tűzhely mellett. Öt év alatt háromszor sem terítettél. Kinek? Magadnak? Ott fekszenek a kések, kanalak, tányérok majdnem érintetlenül. Álmodozva raktad be őket — akkor rögtönzöttnek hitt — helyükre. Ezekkel esztek majd együtt. Minden délben szépen megteritesz majd. Minden ebédkor teljes teríték, fehér abrosz, szalvéta, mintha vendég volna. Hogy mindig jól essen az étel, soha, de soha ne gondoljon hanyagnak a férjed. Öt éve. Öt egyáltalán nem izgatja a teríték. Nemcsak a teríték. Semmi, ami otthon történik, amit te csinálsz, ami nem beszámoló vagy jelentés.

Kije van ott?

Hogy elstetted! Még a szappanos borotválkozó vizet sem öntötte ki. Cseledje legyenek? Tán lennék az is, de neki az sem kell. Semmi se. Mindenre megvan a kész formulája. Milyen könnyű lehet a kaptafa-embereknek! Sosem kínozza őket a kétely. Én meg... a mosogatóruha is milyen messzire elvezet. „Azt akarom, hogy mindened legyen”, azt mondta. „Én sokszor szórakozott vagyok, de te szólj, ha kell valami” — olyan gépiesen mond mindent, mintha nem is gondolna arra, amit beszél. Mégsem volt mindig ilyen. Most sírni is képtelen volna. Nem tud érezni sem. Mit jelentene neki, ha hirtelen elveszítene? Ha meghalnék? Egy rossz beszámoló, amit újra kell írni. Egy kis zökkenés, olyan három vagy négy átvirrasztott éjszaka.

Hogy mondta már, hányszor:

— Most megyek utoljára, többé soha!

Mit gondol rólam, mindent beveszek? Vagy csakugyan nem tehet más-ként? Valóban állandóan mennie kell? De mindent, ezt is olyan természetesen veszi. Most is mintha szökött volna tőlem. Mintha félne, hogy ráragadok. Egyszer mesélt egy nőről, aki már házasságuk első évében erővel gyereket akart: és tönkre tette férje pályafutását. Olyan ártatlanul hangzott az a mese. Miért mondhatta el? Szörnyű volna, ha már akkor számításból tette. Azt mondta, azért szeret, mert olyan játékos vagyok. Mostanában hozzá sem merek érní. Amikor dolgozik, nem szabad zavarnom. Mindig dolgozik. Talán éppen értem dolgozik. Nem vagyok igazságtalan? Sem nappala, sem éjszakaija, hogy nekem mindennem legyen. Szörnyű ez: mindened legyen. Azt hiszi, hogy a jégszekrény, a porszívó, az estélyiruha, a hetenként új frizura vagy a komplett neylon-alsó a m i n d e n? Nem, nem lehet ennyire közönséges. Borzadok a szekrénybe nézni. Mennyi ruha! Gyűlölöm őket. Alig voltak rajtam. Rosszabb, mintha gyerekünk lenne, akkor legalább tudnám, hogy nem mehetünk ki sehova.

Végre csakhogy visszatértem.

Szörnyű messze van lakásunktól a hivatal. Legalább két kilométer. Öt év óta: napjában két kilométer oda, kettő vissza. Néha jól esik a gyaloglás; egy kis séta, mozgás nem árt, de öt évig állandóan, egyedül, unalmas. Ha valami unalmas, akkor elviselhetetlenebb, mintha nehéz volna. Dehát erre se villamos, se autóbusz.

Szaladtam hazáig. Csuromvíz vagyok, de ha így örül az ember, akkor ki sem fárad. A tüdejének azért elég. Úgy lihegek, hogy egy szélalmot játszva elhajtának. Most még föl az első emeletre. A lakásról szóló végzést egész úton kezemben tartottam. Jókat nevetne a feleségem, ha látná háromméteres lépteimet. De átadhatom neki a kulcsokat. Az új lakás kulcsait.

Büdös ez az öreg ház, piszkos, sötét a folyosó. Senki sem tudná megmondani, milyen lehetett a lépcsőház eredeti színe. Legalább tíz éve nem

meszelték. Az utcai kaput nem lehet bezárni, az ablakok kitörve, majd kiviszi a fejem a huzat. Hármasával ugralom át a lépcsőket. Kezemben a végzés az új lakásról, most kaptam három hét szabadságot, reggel már utazunk is a tengerre. Három hétig éjjel nappal együtt leszünk. Az előbb valóban rosszul eshetett neki, hogy olyan hirtelen elszaladtam. Talán mégsem kellett volna úgy? — állít meg egy pillanatra a kérdés.

Azt mondta: öt éve várlak.

Nem könnyű neki. Sírt is. Sírt? Hányszor volna nekem okom sírni?! Az nem megoldás. Az a legkönnyebb. Csak gyöngé emberek sírnak. Hogy nem mondtam ezt már neki? Most ha meglát, ha elmondom a tervem, az örömtől sír majd. Csupa víz a hátamon az ing. Biztos van harmincöt fok árnyékban is. A hajam is összetapad a verejtéktől. Ha haragszik is az előbbi miatt, most úgyis megbocsát. Azt mondják, nincs az a nő, aki meg ne bocsátana.

A szobában minden az előbbi helyén.

Az asztal sarkán kis fehér porcelántál. Benne két félig kikevert tojás. És a kanál. Ó sehol. Eltűnt. De hova? Egy órája mentem el és a tojással azóta nem tett semmit. Kezembe fogom a kanalat. Csillogó, könnyű alumínium. Sima, finoman csiszolt. Nem olyan már, mint a háború előttiek voltak. Megnyalom a kanál végét, nem édes. Sós. Nyilván rántottát akart készíteni.

A falbavert szögről leveszem az előbb rajta látott kékkockás kötényt. Magam elé tartom. Mi ez? Sehogy sem tudok magamhoz térni. A megkapott lakásszerzte öröm áramútése még mindig kábulatban tart. Milyen háziasszony is lennék?, állok a tükör elé.

— Kopogok és nem hallok. Mit csinálsz?

Barátom nyitott rám nevetve.

— Kerestem itt valamit — kutatok zavaromba a tükörasztal fölé hajolva.

— Úgy elszóktél az előbb. A prémium! — zsebéből balkezevel kivessz egy papírzacskót és egy névsort, másik kezével jobb szemét dörzsöli. Útközben egy muslinca esett bele és sehogyse tudja kitörölni. Aláírom a névsort, ő még hozzát teszi: — A nyaralásra, kettőtöknek sok kell. Feleséged?

— Nem tudom, ruhái itt vannak. — Még mindig szemét dörzsöli, a tükör elé áll, kifordítja szemeháját.

— Csak ő itt volna — mondja —, női kéznek való az ilyesmi. Nem jön még?

— Itthagytá a kulcsokat — mondom most már leverten és kedvetlenül. A régi fekete kulcsok mellé, a kaucsra dobom az új lakás fényes, kis wertheim-kulcsait is.

A mellettünk lévő helyiségben, a wécében valaki meghúzza a láncot és a víz bugyburékoló csobogása, majd a csatornatorok rekedtes hörgése áthalatszik a falon. Mindenkire haragszom, egyedül szeretnék lenni, kedvem volna barátom is kilógnatni az ablakon. Bambán néz rám, csodálkozik, hogy nem örülök a jutalomnak és nem érti mit jelent, hogy a kulcsokat ezután mindig magammal kell vinnem.

Zsidó temető

Aleksandar Tišma

Új sírgödört
itt már
nincs kinek ásni:
a földbe süppedt
kőlapokon olvasható
Braunék és Mendelsonék
és Szeipsira Klopoter
fiai és leányai,
unokái és ükunokái
elveszték
a háborúban,
a gázkamrában
és haláltáborokban
s magukkal vitték
a megsemmisülésbe
azt az „örök emlékezést” is,
amit kőbe vésvé
ígértek meg
az öregek halálakor;
és a temetőcsősz
észbekapva
ekével húzott
mezsgyét köréjük
s beültette
krumplival
és zöldhabbal
a fennmaradt sírhelyeket,
amelyeket Braunék és Mendelsonék
és Szeipsira Klopoter
hajdan
megvásároltak,
hogy maguk köré gyűjtsék
az akkor még
népesnek ígérkező,
utódaikat.

Vendégek

Aleksandar Tišma

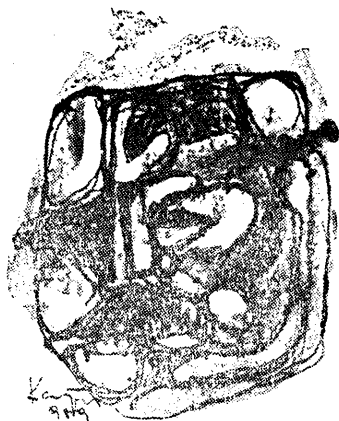
*Csak vendégei
vagyunk egymásnak:
kézfogásban,
ölekezésben, összeborulásban,
a pohár mellett,
ha napi gondjainkat
vagy hálószebánk titkait
tárjuk fel egymásnak.*

*Nézünk egymás szemébe
s egyet gondolunk:
csak vendéged vagyok. Meghallgatlak
s megyek tovább szavaiddal
a magam útján, amely,
mérget vehetsz rá,
nem a tiéd.*

*Csak vendégei
vagyunk egymásnak.*

Vidéki poéták

Aleksandar Tišma

*A szép szavak éhe
bennünk se kisebb,
mint a szavak
nagyhírű
műveseiben;
de tunyaságból
vagy öreg szüleik
és pártában maradt nővérük
iránti tiszteletből
— egyelőre,
legalábbis úgy vélik —
megmaradnak
a hozzájuk nem méltó
tintanyalók és kereskedők
társaságában;
idővel azonban,
mikor már begyöpesednek
és megkopaszodnak,
esténként a vendéglőben
részeg fővel
s könnyek közt
nekik szavalgatják
szonettjeiket.*

Pap József fordításai

Sáfrány Imre szövegrajza.

A koporsós

Urbán János

A koporsósnek szörnyű sejtelmek voltak. Kezében tartotta az irást, amiben kötelezte magát, hogy elkészíti azt a négy koporsót, amit az a nemrégiben ideköltözött idegen megrendelt. Mi akar itt lenni? Tömeggyilkosság!? Vagy holtakat dugdos, és most akarja eltemetni?... És milyen formájú koporsók? ... Te úristen!... Ki látott már kocka koporsót?... Vagy valakit feldarabolt?... Azt mondta, majd elhozza a neveket, amiket a koporsókra kell festeni...

Az utcáról hirtelen felhangzott a már jól ismert csúfolódás... „sós, koporsós, júj de sós, koporsós...” A csúfolódás csak akkor szakad meg, amikor a koporsós kimegy az utcára. Az iskolából hazatérő gyerekek kiabálnak hozzá a kerítésen keresztül. Mikor megjelenik, a gyereksereg elvágat. Megelégednek azzal, hogy láthatják az öreget. Elhallgatnak, vissza-visszanéznek, valamilyen eseményre várnak, ami majdnem mindig be is következik. Amikor a koporsósnek jó kedve volt, oda lopódzott a kerítéshez, kezében meglendült a vödör és már nyakon is öntött néhány hetvenkedőt vízzel. Máskor meg festékekkel kente be valamelyiküket. Ez persze tetszett a gyerekeknek és már csak azért is csúfolodtak, hogy hátha lesz még valami más

érdekesség is, amit a „Sós” kitalál. Mert nem rossz ember az öreg, ha kell, még deszkahulladékot is ad, hogy legyen mit faragni az iskolában kézimunkaórára... A gyerekek most is vártak valamire, mert szünni nem akaró körusban ingerelték az öreget valami nagy tetszetős cselekedetre.

A koporsós már készült erre a találkozásra. Készült rá, mert alig néhány napja temették el az egyik kislegénynek az apját. Amikor a koporsóját készítette, mindig előtte volt az a gyerek, amint kissé kacszva fut a többi között. Nem szokott meglágyulni, kemény érzésű ember, megszokta már, hogy szomorú emberekkel köti meg az üzletet. Talán még a rokonok halála sem mozdítja ki az egyhangúságból... Csak ez a gyerek... Ez valahogy mégis foglalkoztatta. Tudta, hogy az anyának is készített már koporsót, néhány évvel előbb, mint az apjának...

Szóval árva maradt a gyerek, csak az öreganyja él még. Az öreganyja?... Szívós, mint a tarack, olyan vékony is... Ismeri lánykorából, amikor még domborulatai is voltak... szépen táncolt... rátarti volt. Pedig... hmmm... másként is lehetett volna... Hirtelen feleszmélt. Mintha a gyermekkórus hallgatna... Felkapta a kosarat, amelyben hulladék alma volt, a fa alól szedte össze, hogyha jönnek a gyerekek, majd almával önti nyakon őket... Hadd szedjék és egyenek... Mindez pedig azért, hogy megvizsgálja azt a kislegényt, aki... aki — ha minden úgy történt volna, ahogy egykor elképzelte — most az ő unokája is lehetne...

Kilépett az ajtón, hallotta a gyerekek újra felcsendülő hangját. Jólesett neki, hogy addig nem mennek el, míg meg nem jelenik. Nagyot köhintett, csak úgy szokásból egy szűzmáriást is káromkodott, amire a kinti leselkedők olyan ordításba kezdtek, hogy a madarak mind elröpültek a környékről. Az öreg pedig átmászott a szomszéd kerítésen, majd annak az udvarából váratlanul kilépett az utcára. A gyerekek nem vették észre... Hirtelen a hátuk mögött termett, és már rájuk is öntötte az almát. A váratlan támadásra nem számítottak, ijedten szétfutottak, anélkül hogy egy almát is felkaptak volna. Az öreg szívből és hangos hahotával nevette őket, de csak egy pillanatig, mert amikor észrevette, hogy nincs közöttük az, akiért az egész kieszelte, elhallgatott és bement. A gyerekek erre vártak, visszarohantak és felszedték az almát. Már messze jártak, amikor az öreg utánuk kiáltott, hogy hol a Simon. Nem jött válasz a kérdésre...

Hol lehet az gyerek? Talán csak nem beteg? Tekintete arra a papírra esett, amellyel elkötelezte magát a furcsa koporsók készítésére... Még szomorúbb lett... „Négy kis koporsó... négy kis koporsó” — hajtogatta magában. „Kiknek is készülnek?... Kiknek is készülnek?... Miért is hiányzott ma a gyerek?...”

Kezdte válogatni a deszkát. Mérté a hosszúságot. Fűrészelt. A fűrész hangja egyszerre olyan lett, mint a gyereksírás... Megállt... Megtörölte verejtékező homlokát... Úgy érezte, hogy ki kell nyitnia az ajtót... Kilépett az udvarra, de mintha még mindig szűk lett volna a hely, tovább ment az utcára. Megállt, a kapufélfának támaszkodott, éppen úgy, mint máskor, amikor szemléli az embereket. Ismeri a falu minden emberét, nem nehéz a koporsókészítés. Ahogy állt, egyre a furcsa koporsókra gondolt. Megszokta már, hogy ismerje a halottat. Vasárnap délutánonként kiül a kapuba és nézi az embereket. A kis végház, amely előtt ül, úgy áll a község belterén, a magas házak között, mint egy ottfeljtett régiség, amelyet csak azért nem bontottak le még, mert az övé, ő pedig nem adja el, nem, amíg él. A kapuja is olyan régifajta, amiben elfér a szék, és szépen végig lehet nézni a fiatalokat, amint sétálgatnak, az öregeket, amint csoszognak a piacra vagy a templomba. A koporsós csak úgy szemmértékre már jó előre mindnek kiméri a koporsót. Mire odakerül a dolog, hogy elköltözik a jó ember, már

minden méricskélés vagy próbálgatás nélkül (hiszen nem cipő ez!), már kész is a házacská. Mert házacskának nevez minden koporsót. De milyen házacskák ezek? Miért is állt rá, hogy elkészíti őket?

Az utca csendes volt. Az öreg alig várta, hogy jöjjön valaki, akivel legalább köszönést válthatna. Magára hagyatottságában életében először gondolt arra, hogy vajon milyen koporsót is készítsen önmagának... Széles lesz — úgy gondolta —, olyan széles, mint ezek a furcsa házacskák, csak hosszabb mérettel... Kellene is talán már készíteni... Hirtelen valami fel-lázadt benne, hogy miért is gondol ilyesmire, hiszen még egészséges... Hogy öreg? Egye fene... Igen, de itt valami még sincs rendben... Ezek a furcsa kis házacskák... Ha valaki egyszer megkérdezi, hogy kiknek is készítette, mit mond?...

Észre sem vette, hogy a furcsa méretű koporsók megrendelője előtte termett, és az orra alá dugta a cédulát, amelyen a nevek voltak: Csöppi, Berci, Szömölcs és Simi...

Meghökkenet. A betűk táncolni kezdtek előtte... Hirtelenében más már nem is látott, csak az utolsó nevet a cédulán, a Simit... A Simi, a Simon... nem volt a gyerekek között... Nem kapott almát...

Nagyon furcsán bámulhatott, mert az idegen valami furcsa suttogó hangon, kérlelve kezdett beszélni: „Nagyon szerettem őket... Kimúltak... Az anyjuk is belebetegedett. Nem akarom csak úgy elföldelni őket... Kérem, készítse el a koporsókat. De ha akar, jöjjön el... vegyen részt a... hogy is mondjam... a szertartáson... Hektor nevében... megérti ugye, a kutyám nevében, hálás leszek érte...”

A koporsós egész éjszaka füttyülve, dalolva dolgozott... Reggel két szakajtó almát készített oda a kerítéshez... majd jönnek a gyerekek...

Ég és föld

Pap József

*Fönt a gerlepár
Hangja csordogál.
Bú, bu-bú.
Lent egy kiscsibe
Elveszett hite.
Csi, csi-ip.*

Egy asszony a fák alatt

Pap József

*Köténye alatt
Dalocska fakadt.
És vége a dalnak —
Kötényében galljak.*

Kanizsa,
1959. szept. 5-én.

Szép magányos házikó

Major Nándor

A szőke asszonykát, aki egy délután beállított hozzád azzal a silányacska kelmével, hogy fürdőruhát varrj néki, majdhogynem egykedvűen fogadtad, s nyomban munkához is látál — nem egy, se száz fürdőruhát varrtál már —, nem is sejtve, hogy milyen végzetes lesz számodra ez a ruhadarab. Igénytelen mintás kelme volt, nem sokat vártál tőle, de amikor elkészült, s a szőke asszonyka felpróbálta, elámultál, hogy milyen mutatós, és magadban megismételted a régi igazságot, hogy jó természet kell elsősorban, azután beszélhetünk a többiről. Feltűnően jó termete volt a szőke asszonykának, le-föl sétált a felpróbált fürdőruhában, tréfálkozások is, az asszonyka nyelvesen, kedvesen csipkelődött, a farodnak a kelleténél kissé nagyobb voltáról példálózott, s nagy lármát csapva örültetek a sikeres munkának. Másnap a szőke asszonyka, mindjárt ebéd után lement a tóra, s fél óra múlva a vízbe fúlt. Alig egy lépésnyire a férjétől. Valami örvény ragadta magával, hiába vetették magukat többen is utána, sehol sem lették. Férje önkívületbe esett, őrzöngött, a vízbe vetette magát, úgy kellett kimenteni, s mivel nem bírtak vele, leütötték, hogy megkötözhesék. Páratlan megértésben

élt a szőke asszonyka a férjével. Utána hetekig felügyelet alatt tartották a férfit, időközben kihalászott feleségét is jelenléte nélkül temették el. Később felépült, ismét járt dolgozni, szótlanná vált ugyan, de hiszen azelőtt is csendes, komoly természetű férfi volt. Két kislánya maradt rá — az egyik öt éves, a másik három —, munkából szabadulva minden idejét, tehát egész délutánját nekik szentelte; estefelé mindig kézenfogta és a temetőbe vezette őket, az asszonyka sírjához, s órákon át ott álldógtak egymás kezét fogva, néha halkán beszélgetve. Később padot is ácsoltatott a sír mellé, és ott üldögéltek egész este.

Az ismerősöket nagyon megrázta ez a tragédia, te is heteken át igen nyomasztó hangulatban dolgoztál, hiszen kedves ismeretség fűzött az asszonykához. Ilyenkor az ember önkéntelenül is felidézi emlékeit, elébed is számtalan életes képben oda perdült a szőke asszonyka, s különösen sokáig kísértett az a kép, ahogyan egy nappal a szerencsétlenség előtt játékosan sétált le-föl szalonodban a fölpróbált fürdőruhában, hol hegyes mellét kifeszítve, hol farát ringatva, kissé szinte hivalkodón. A haláleset utáni hetekben, amikor az utcán találkoztál a szőke asszonyka fér-

jével, észrevetted, hogy már messziről rád mereszti mélyenülő, csillogó fekete szemét, és le nem veszi rólad, mígcsak el nem halad melletted. Mégcsak nem is pislantott, szúrósan nézett rád, mint-ha át akarna döfni. S ahányszor csak találkoztál vele, mindig. Eleinte csupán kényelmetlenül érezted magad, úgy vélted, még mindig feldúlt, — ilyen volt közvetlenül a háború után is sokáig, amikor hazajött a harcokból. Később azonban, hónapokkal a haláleset után, egyre inkább gondba estél amiatt, hogy továbbra is változatlanul kínos minden találkozástok.

Felöltött benned: csak nincs valami szemrehányani valója? — s azonmód elöntött a meleg, mert jól tudtad, hogy mindig mindenkinek mindenkivel akad számadása, jól tudtad ezt, s ezért nem merted már előbb is feltenni magadnak ezt a kérdést. Elállt a lélegzeted, amikor — a férfi eszejárásába illeszkedve — több okot is találtál a számadásra. Nem tudni, miért jutott elsőnek éppen ez az eszedbe: hiszen ha egy kicsit, kacskaringós eszjárással még téged okolhat a tragédiáért, mondván, ha nem varrtad volna meg a fürdőruhát, felesége sem mehetett volna le a tóra.

Igyekeztlél azonban megnyugtanni magad, hogy gyanúd oktalán, mert habár tízéves ismeretségetek alatt alig kétszer váltottatok szót egymással, s akkor is csak futólag, az utcán, amikor feleségedel, a szöke asszonykával sétált — tehát inkább csak köszönő-viszonyban voltál vele, semmint ismeretségben —, de az volt a benyomásod, hogy igen értelmes ember, ennélfogva nem feltételezheted róla azt a képtelenséget, hogy a halálesetért téged okol. S különben is, hitted, bizonyára megérti, hogy senkinek sincs kedve állandó rendelőjét a halálba kergetni, hiszen ez az eset — ha nem is olyan érzékenyen — de téged is meg-rövidített. Naphosszat ezzel nyugtatgattad magad, de múltak a hetek, s a férfi továbbra is változatlanul azzal a szúrós, számonkérő tekintettel bámult rád, s az volt az érzésed, hogy már a járókelőknek is szemet szúrt feltűró viselkedése. Nem volt nyugtod tőle. Vártad, hogy egyszer majd elmondja, mit kívám tőled, de mindig csak szólanul, esetleg halkán köszönve, s akkor is szinte rezzenéstelenül bámulva haladt el melletted. Tudtad, ennek a kényelmetlen és számodra szokatlan állapotnak csak úgy vethettek véget, ha kimagyarázodtok egymásnak. Szorongatottságodban nem

Acs József szövegrajza.

egyszer elhatároztad, hogy megszólítod, de legközelebb, amikor ismét rádszegezte szúrós tekintetét, elállt a lélegzeted, s már csak azon izgultál, nehogy ő szólítson meg téged.

Próbálkoztál azután kerülő úton megtudni milyen számadása lehet veled. Tapintatosan érdeklődtél közös ismerőseitektől, ugyan okol-e valakit a tragédiáért. Azt mondták, sohasem beszélt erről, de mégcsak nem is célzott ilyesmire. Feltételezted, hogy ha téged okolna felesége haláláért, valaki előtt bizonyára utalt volna már rá, alapos okod volt tehát arra gondolni, hogy valami kényes dolog miatt neheztel rád, s azért vett üldözőbe ilyen idegtépő módon. Olyasmi miatt, amit másoknak röstelene bevallani, tehát nem is fog említeni senkinek, így aztán hiába is igyekeznél kerülő úton megtudni. Hátborzongva gondoltál rá, hogy találhatott ilyen okot is, csak azt nem értetted, hogyan juthatott tudomására a dolog. Mert hiszen arról az esetről csak hárman tudtak: a már halott asszonyka, te és az unakaöcséd, aki egy nyarat — míg munka nélkül volt — nálatok töltött. Majd két méter magas, robusztus ember az unakaöcséd, a vasöntő; rád mindig lenyű-

gőzően hatott a hatalmas fekete fiú, emlékezetedben sokáig úgy élt, amint az asztalnál ül, eszik, s a kés-villa úgy elvész, olyan jelentéktelen kis semminek látszik hatalmas kezében, mintha csak fogvájójával szeletelné és falatozná az ételt.

Délelőttöknént kislányod sohasem tartózkodott odahaza. Egy reggel az unokaöcséd beállított ezzel a szőke asszonykával, aki már akkor is nálad varratott, s az asszonyka, mint ahogy máskor is szokta, elkezdett csicseregni, nevetgélni nagyvidáman; beszélgetetek egy ideig, egzszer csak ők ketten, mintha a legtermészetesebb dolog lenne a világon, átmentek a kislányod szobájába és magukra zárták az ajtót. Ezt az asszonykát éppen azért kedvelted annyira — sőt gyakran szinte csodáltad is —, mert soha semmit sem szégyellt, és úgy viselkedett, mintha mindaz, amit tesz, a legtermészetesebb dolog volna a világon; ezt az esetet évek múltán sem említette neked soha, mintha meg sem történt volna, s unokaöcséd felől sem érdeklődött soha — ő a nyár végén munkát talált valahol lent a hegyekben, mint vasöntő, s azóta sem jelentkezett. Azon a nyáron többször is felmentek hozzátok így délelőttöknént, hiába könyörögtél négyszemközt unokaöcsédnek, ő csak bezárkózott a szőke asszonykával a szalonnal szomszédos szobába, s az sem zavarta őket, hogy förtelmesen csikorgott és ropogott alattuk kislányod használt heverője, közben pedig új rendelők érkeztek hozzád, a szalonba, próbára, mértékre, s olyan izgatott voltál, hogy a guta kerülgetett, hiszen egyikük sem volt süket; még az volt a szerencse, hogy a kanárik és a papagájok — férjed madártenyésztéssel foglalkozott akkoriban, tele volt velük a lakásotok, s természetesen, a szalonod is —, nos, az volt a szerencse, hogy a kanárik és a papagájok mindig éktelen lármát csaptak.

Mérget mertél volna venni rá, hogy a szőke asszonyka haláláig nem juthatott férje tudomására ez a dolog. A férfi mindaddig kedves volt hozzád, és sohasem gyilkolt így tekintetével. Különben, mindvégig példás házasetet éltek, teljes volt a megértés és szinte szokatlannul nagy a szeretet mindkét részről az utolsó percig, szinte bizonyosnak vetted tehát, hogy az asszonyka nem árulta el magát. Arra gondoltál akkor, hogy talán a haláleset után jutctá a férfi fülébe ez a kínos és nyugtalanító eset. De bár-hogy törted is a fejed álmatlan éjszakákon át, nem tudtad megtalálni a fonalat,

az utat, mely napvilágra hozhatta volna ezt a titkot. Ismét he'ek múltak el, s arra a következtetésre jutottál, hogy mindenképpen egészen más oka lehet annak, hogy találkozásokod még mindig olyan kínos azzal a férfival.

De ekor már egészen elvesztetted a fejed, mert nem tudtál mire gondolni. Minden megváltozott körülötted, s magad is szinte óránként változtál, amint éppen gondolataid és érzéseid hullámoztak. Egyhangú, unalmas életed most változatos és izgalmas lett. Egyszeriben úgy tetszett neked, hogy mindaddig gondtalanul, szinte álmokórosan, s minden cél nélkül élteél, nemrég még úgy gondoltad, s természetesnek vetted — úgy is látszott —, hogy hiszen holnap is élni fogsz, és a holnapod is épp olyan lesz, mint a tegnagod, pontosan olyan, hajszálnyira olyan; most ellenben szüntelenül izgatott voltál, ezer gond tört rád hirtelenül, bizonytalannak éreztél jövődet, felelősséget éreztél, kiút s valamiféle életcél után kutattál. Az volt az érzésed, hogy félálomban futottak el az évek, s valójában csak most kelsz életre. Minden nyugtalanított. Mindent még aznap el akartál végezni, mert attól tartottál, hogy holnap talán már késő lesz. Kislányod neveltetése járt az eszedben, s úgy találtad, sokat mulasztottatok, nyomban zenetanárt kerestél neki, s zongoraórákra küldted. Beláttad, hogy villannyal könnyebben s többet dolgozhatsz, villanygépeket szerezteél neki, s Bátor elhatározásra és nagy önfegyelemre volt ugyan szükséged hozzá, de véget vetetteél a henyelésnek és a lustálkodásnak, hajnalban keltél és késő estig dolgoztál. Férjed gondtalan életmódját egyszeriben felelőtlennek találtad, őt magát szánalmasnak. Amikor a háborúutáni zavaros évek elteltével be-köszöntött az igazi béke, férjed kanárik és papagájok tenyésztésére adta a fejét, s most te hirtelen úgy vélted, túlságos szerényen hasznosította munkáját, s ennek, szerinted, több oka is volt: nagyon lelkiismeretesen tenyésztett, szak-könyveket bújva s költséges eseséggel látva el kedvenceit, no és különben is hiányzott belőle az üzleti szellem, azon-kívül — amint mondani szoktad — felette érző szíve van szegénynek: ahogy a háború alatt — akkor falun éltetek, és csincsilla még belgaóriás nyulakat tenyésztett a férjed, mondván, hogy háború és élelmiszerhiány idején a kevéssel is beéror s kétszeresen lenyúzható nyulaké a jövő — a nyulak végülis el-lepték házatokat, udvartokat, kertete-

ket, mert férjed szabadon tartotta őket és egészen elvadultak, éppúgy, most a kanárikat és a papagájokat sem volt szíve kalitkába zárni, igyekezett természetes környezetet teremteni nekik lakásokban, még különféle törpefákat is ültetett szép formás ládába, úgyhogy lakásokot valósággal kertté vált. Sokat bánkodik szegény — mondogattad azelőtt mély megértéssel —, mert számtalan jószága mégis elpusztul vagy elrepül, azonkívül a macskájáról sem tud lemondani, s ez így természetesen, nagy galibával jár. Most aztán minden teketória nélkül kidobtat a lakásból a papgájokat és a kanárikat, férjedet pedig irtalmatlanul munkára kergetted, bár ugyanakkor sajnáltad is: jól emlékeztél, hogy közvetlenül a háború után, abban a korszakban, amikor mindenkit törvényileg és rendőrségi közbelépéssel is munkára szorítottak, férjed egy műtrágyagyárban dolgozott és — mint gyakran mondtad — sokat szenvedett szegény. Most ismét munkára kergetted, s közben óvatosan faggattad, hátha ő sértette meg valahol felelőtlen magatartásával azt a szúrós embert. Ez sem vezetett nyomra. Továbbra is, ha találkoztál vele, a férfi szinte levetkőztetett tekintetével, hogy szinte lüdbőrzött a hátad, egyszercsak azonban arra figyeltél fel, hogy a lüdbőrzésbe valami furcsa bizsergés vegyült. Ha megláttad, leszegted a fejed, s úgy mentél el mellette, de érezted, szemével úgy fürkészt, mint valami vizsgálóbíró, s az volt az érzésed, hogy amikor elhaladt melletted, visszafordul és hosszasan néz utánad. Rajtakaptad magad, hogy ez szinte jólesik neked. Akkor aztán egy ködös őszi reggelen elmosolyodtál, s azt hitted, hogy mindent világosan megértettél: hiszen özvegyember, s ha bármily nagy volt is a szerelem felesége s ő között, a halálest óta hónapok teltek el, sőt idestova fél esztendő. Igen, özvegyember — gondoltad akkor —, most már jól érted feltűnő bámulásának okát, sőt már régen beszédesnek kellett volna találnod. Akkor hirtelen úgy érezted, ha legközelebb netalán elébed állna, meg se tudnál mocnani, a lábad földbe gyökerezne és elzsibbadna, s tehetne veled, amit akar — s egyszercsak rádöbentél, kívánod is, hogy tegyen. Úgy találtad, hogy egészen furcsa és észbontó dolgok történnék veled: ruhákat varrtál magadnak, kozmetikushoz jártál, szerelmi dalkokat dudorásztál, munkádat egyre inkább elhanyagoltad, s a vele való találkozásraól

álmodoztál naphosszat. És mivel a találkozások idővel is éppoly hátborzongatók maradtak s éppúgy rem történt semmi, mint azelőtt, egyre feltűnőbbben, már majdhogynem szemérmetlenül öltözködtél, azonkívül, ha arra nem is volt bátorságod, hogy a szemébe nézz, hát feltűnően elnéztél felette, és kihívóan mosolyogtál. Szinte lested, hogy találkozhass vele, pontosan tudtad, hogy mikor merre jár, a fürdőszabába zárkóztál és órákon át készültél a vele való találkozásra. Lefogytál. A férjedet közeledbe se engedted, álmatlan éjszakákon át vágyódtál a szúrószemű férfi után, idővel már a kapualjakkal és az utcasarkokkal is beérted volna, néha pedig hisztérikusan elnevetted magad és zokogtál.

De a szúrószemű férfi éppoly hidegen, szótlánul bámulva ment el melletted, mint mindig. S egy reggelen, fáradtan, karikás szemmel ébredve, látva, milyen szájalmasan lefogytál, szinte már csonttá és bőrré aszalódtál, megvilágosodott előtted, hogy nem tudod, s nem is tudhatod meg üldöztetésed igazi okát, mert már nincs mire gondolnod. Megvilágosodott előtted, hogy akit üldöznek, annak végeredményben nem is fontos, hogy miért üldözik, az ember sohasem tudhatja, mikor, s mivel ad okot az üldöztetésre. S nem változtat a dolgon az sem, ha mások miatt, mások hibájából válik valaki üldözötté. Ilyenkor csak egy teendője lehet az embernek, hogy pusztá léte érdekében igyekezze elhárítani a veszélyt, bármilyen árat fizessen is érte. Hátborzongva gondoltál rá, milyen vakmerő és ostoba voltál: heiteken át alig vártad, hogy találkozhass vele, a szúrószemű férfival, aki — most már tudtad — ha egyszer kedve szottyan rá, meg is ölhet, sőt meg is fog ölni, anélkül, hogy okát tudnád.

Kimerülten rogytál egy székre, s elmondtad férjednek, hogy el szeretnél költözni innen, valami csendes helyre félrevonulni a világtól, hogy kipihenjed magad, mert már felőrölt a sok munka. Férjed kitörő örömmel fogadta ezt, szegény. Tudtad, sohasem fárasztotta magát azzal, hogy bárminek is az okát kutatassa, s különben is, már hónapok óta a vágóhídon dolgozott, csak ott kapott munkát szegény, és sokat szenvedett a rengeteg vér miatt, melynek nehéz, émelygő szaga beivódott ruhájába, testébe, mindenhova üldözte, nem szökhettél előle, és folyton hányinger gyötörte. Pár nap múlva találatok a kül-

városon is túl egy magányos kis házikót, s már költöztetek is.

Férjed itt is azonnal magára talált, mint ahogy — mindig bizonyos voltál benne — az őserdőben is nyomban találta kedvére való foglalatosságot. A tó ott csillogott alig néhány kőhajításnyira a házikótól, horgászásra adta hát a fejét. Eddigi foglalkozásai közül — mint megállapítottad — még ez bizonyult leghasznosabbnak: már hajnalban lement a tóra, s naponta kétszer, délelőtt és este, zsákmánnyal megrakodva tért haza, úgyhogy hetekig, hónapokig állandóan halat ettetek. Megértéssel elvisselted a nélkülözést, csak az volt nehéz, hogy titkodat — azt, ami e száműzetésbe kényszerített — magadba kellett zárnod, hiszen, gondoltad, hiábavaló férjeddal tudatnod, az élet problémáihoz sohasem volt érzéke, szegénynek. Férjed boldogan és lelkesen élt itt is, minden porcikájával beleélte magát a horgászásba és virágainak gondozásába, keresztelésébe, s a kísérletezésbe, hogy új fajtaakat tenyészessen. Virágaival kora hajnalban, s késő este foglalkozott. Életkedve virult, s eszébe se jutott, hogy ti, a családja, netalán valamiben hiányt szenvedtek — szinte nem is voltak igényei, s bizonyára azt tartotta természetes állapotnak, ha másnak sincsenek —, te pedig hosszú hónapokon át azon tűnődöttél, milyen apróságon is múlik, hogy az ember sorsa egyszercsak végzetesen balra fordul.

Mert a megpróbáltatásnak többé nem szakadt vége. Ott, a világtól távol semmiféle vállalkozásba sem kezdhettek, amikor tehát feléltétek azt, amit eladott holmitokért kaptatok, meggyőződésed szerint csak a te ötletességéd mentett meg benneteket az éhhaláltól. Mutatók csokrokat kötöttél a virágokból, karonfogtad a kislányodat, s kosárral a kezeitekben, minden este végigjártatok a mulatókat, kávéházakat. A kislányodra hártottad a feladatot, hogy az asztalokat sorrajárja, az ajtóban vártad meg, ott elvette tőle a kosarat és a pénzt, egyébként pedig abban gyönyörködöttél, milyen megkapó látvány, amint az asztalok között ártatlanul mosolyogva ellibeg virágaival. Férasztó volt az út, esőben, sárban, viharban betalpalni a tar határból a messzi külvárosig, majd buszra ülni, azután pedig, dolgok végzetével, késő éjszaka, sötétben, gyakran bőrig ázva, megmerült cipővel, szélszűrő ruhában hazafelé; sokszor jól érezted, hogy kislányod dideregve lépked melletted, s majd megszakadt a szí-

ved. A kíméletlen sors megedzett, s szinte már átszellemülten fogadtad a többi csapást. Nem is késlekedtek. Mindig szótlanul tűrő kislányod egy napon bejelentette, nem érti, miért kell a világ végén élni, s mire való ez az éhenkórász élet. Csak ekkor eszméltél rá, észre se vetted, hogy kislányod már felnőtt, meggömbölyödött. Ekkor ügyesen célozgtál, s példálózta előtte, hogy megértse helyzeteteket. Szó nélkül fogadta, s ezt te megadásnak magyaráztad. Annál nagyobb volt a kiábrándulásod, amikor két nap múlva megszökött, s meggyőződöttél — mint mondottad — háládatlanságáról és oktalanságáról. Ez a csapás nagyon megviselt. Férjed mindig mindent természetesnek talált, s most is megállapította, hiszen felnőtt már, bizonyára a maga életútjára lépve, várható volt, hogy ez előbb-utóbb bekövetkezik, s azután hónapokon át csak egyszer-egyszer mondott valamit kislányotokról, a maga természetes hangnemében, mint ha semmi rendellenes sem történt volna. Ez lassacskán téged is úgy-ahogy megnyugtatót, annál is inkább, mert — mint mondottad — mindig minden tőled telhetőt megtettél kislányodért, rengeteg áldozatot hoztál érte, lelkiismereted tisztának találtad, s többször is mondtad, meggondolatlanságáért csakis ömagára hárul a felelősség. Így aztán, néhány hónap múlva, — akkor már jómagad kényszerültél a virágokkal sorrajárni az asztalokat —, nem jöttél zavarba, amikor megpillantottad egy gyár kávéházában, vidám társaságban, csinos fiúkkal. Sőt megnyugtatót, hogy hárman is vásároltak neki egy-egy csokrot, nagyon örültél, hogy így körülrajongják, de örömid nem mutattad ki, mint ahogy azt se, hogy ráismertél, (mellette álltál, míg válogatták a csokrokat); ugyancsak megörültél annak is, hogy ő sem jött zavarba, szinte bámulatba ejtett önállósága és találékonysága: úgy tett, mintha ő sem ismerne, rád se tekintett, hanem csak elmézett kacagva és mosolyogva a hangos fiúkon; azután kedvesen megköszönted a bőkezű vásárlást és a következő asztalhoz léptél. Sejtetted, hogy lányod a gyárban dolgozik, s idővel ezzel a gondolattal is megbarátkoztál.

Ekkor azonban már egyre inkább kínzott reumád — már a nyáron is egyre gyakrabban érezted szagattását, s a nyárutón lemondta egyetlen kedvtelésedről is, arról, hogy jóval napnyugta után férjeddal fonnyadt kukoricaföldek

között, a dűlőúton, bokáig érő porban, meztílnak lesétálatok a tóra és — mivel ilyenkor már hazatérnek a kirándulók — kedvetekre fürödjétek szétmállott, hiányos fürdőruhátokban vagy anélkül. Korán beköszöntött az ősz és igen esősnek ígérkezett. Hamarosan bekényszerültetek egyetlen szobácskátkba és a konyhának mondott, padlózatlan, döngölt földes helyiségbe, ekkor már egyre ritkábban jártál virágáiddal a városba, hamarosan pedig annyira elhatalmasodott reumád, hogy ágyba döntött, rá kellett hát szálni magatokat, hogy habár az idén nyáron jóval kevesebbet sikerült megtakarítanotok virágárulásból, mint előző évben — különben akkor is feléltétek tél derekáig —, s habár a kezeltetés igen költséges, orvoshoz fordultok. Szüntelenül szagató fájdalmaid miatt csak nehezen jártál, ezért férjed bekísért a városba. Bajod jóval komolyabb volt már, mint gondoltad, az orvos nem sokat segíthetett. Az eső szemerkélt, nyomasztó hangulatban indultatok vissza. A buszra várátok éppen, fázosan körülnéztél, s felbukkant előtéd egy ismerős arc, mélyenülő, csillogó fekete szemek, alig húsz lépésnyire tőled, hidegen rászegezve. Rémülten látod, hogy a férfi a te kislányodba karolva közeledik, s amikor fölfedezett téged a tömegben, kislányodat otthagya teled futott, akkor attól sem riadtál vissza, hogy a könyököd használd, igen erélyesen, férjed otthagya, az elsők között furakodtál a kocsi, magad mögött hallottad még a szűrőszemű férfi mélyen rezgő hangját, „már többször akartam kérdezni...”, ennyit hallottál csupán, a többi már nem értetted, csak parázsló szemét láttad még mindig magad előtt, ájulás környékezett, egy idős férfi ijedten ajánlotta fel ülőhelyét, leültél s egybefolyt előtéd a világ.

Férjed még lenn volt, a zsvaj és tolongás közepette, hallotta, hogy valaki szinte a fülebe ordítja:

— Már többször akartam kérdezni, jó hogy látom magát: kifizettük-e annak idején annak a fürdőruhának a varratását, nem tudom, emlékszik-e?

Férjed ügyet sem vetett arra, hogy mit kiabál ez a férfi, nem is hallotta valójában, csak azt érezte, hogy majd beszakad a dobhártyája, s látta, hogy körülötte senki sem viselkedik úgy, mintha neki szólnának ezek a szavak, akkor futólag szemünre vette az ordító férfit, s úgy rémlett neki, mintha felismerné: alighanem ő az, aki hagyta, hogy egy méterre tőle vízbefüljön a fe-

lesége. Ugyanakkor az ordító férfi feje felett elnézve, vagy tíz méternyire megpillantotta kislányotokat, amint magányosan álldogál és tágranyílt, érdeklődő, szinte kedvesen mosolygó szemmel néz feléje — azt hitte, feléje —, s szinte meghatódott, azt gondolván, hogy lányotok épp erre járt, megpillantott benneteket, s mivel már késő volt, hogy hozzátok jöjjön, hát megállt csupán. Látta még, hogy lányotok igen jó színben van, mosolyogva intett neki a kezével, s fölszállt a buszra.

Amikor férjed melléd furakodott, már rendben voltál, csak a fejed fájt, a halántéкод lüktetett, bágyasztóan melegeg volt, s épp ezért néha dideregtél, arcod pedig falteher volt. Férjed lelken-dezve mondta:

— Láttam a kislányunkat, Jópofa volt...

Ránéztél, még soha ilyen szánalmasnak nem találtad, s mosolyát se láttad soha ilyen bárgyúnak. Ismét igazolva érezted magad: lám mennyire nem érti férjed a körülötte zajló életet. Szinte hihetetlennek találtad, de hiszen látod: képtelen összekapcsolni az eseményeket.

— Mit kiabált az a férfi? — kérdezted halkan.

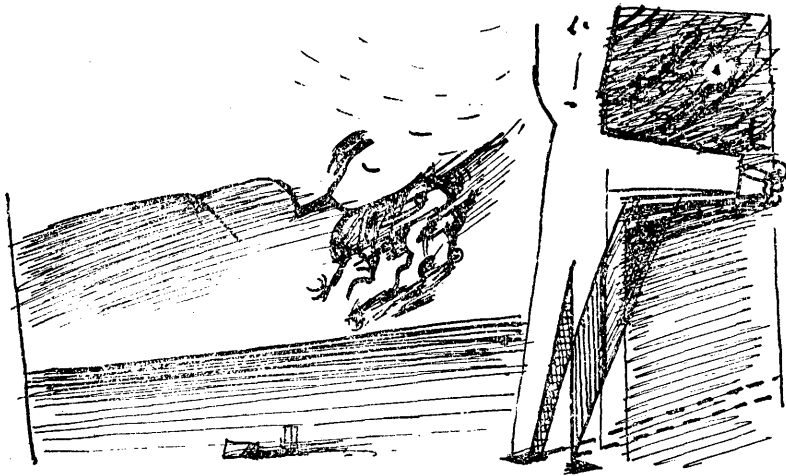
— Melyik? — érdeklődött ártatlanul férjed.

— Az a fekete, mélyenülő szemei vannak... — magyaráztad fáradtan.

— Ja persze. Valami fürdőruhát emlegetted, de senki se hallgatta, csak úgy ordítottok.

Szinte érezted, hogyan tódul fejedbe a vér. Minden kétségedet eloszlatta, s megajándékozott a bizonyossággal, mely minden kétségnél borzasztóbb. Megfordult az eszedben: hát mégis a fürdőruha? Felvillant benned: a korlátolt-ságnak nincsen határa. Érezted: ez a vég, nincs többé menekvés. Kislányod ártatlan arcát láttad magad előtt amint gyanútlanul bele karol a szűrőszemű férfiba. Úgy rémlett, megértetted: senki sem menekülhet sorsa elől, nincs kibúvó, bárhova rejtőzködjék is a nagyvilágban. Észre se vetted, hogy már oda-kinn, a határban ballagtok, a friss levegőn, szemerkélő esőben, csak olyankor eszméltél fel, amikor meg kellett állnotok, mert fogvacogva dideregtél.

Amikor a szép magányos házifőké elé értetek, megálltál megpihenni, a kerítésnek támaszkodtál, s míg férjed megütözve nézett rád, letéptél három lécet a kerítésről tüzelőnek. A derekad egyetlen letesen szaggatta a baj, ágyba feküdtél,

Acs József szövegrajza.

s elnézted, hogy férjed rózsét hoz a szobába — úgyszólván egyetlen téli foglalatossága volt, hogy időnként lemenjen a tóparti nyárfásba rózsét szedni — s begyűjt; azután vidáman füttyürészve halat tisztított, az ezüstös pikkelyek fürgén peregetek körülötte, macskája okosan figyelte, s a vállára ugrott. Azután kinyitotta a kissé füstölő tűzhelyet, a halakat pálcikára szúrva, parázson sütötte, ahogy leginkább szerette. Pattogva sülték, zsírjuk sercegett a parázson, étvágygerjesztően szép pirosra sülték, a szobában meleg volt; s ekkor te ismét dideregni kezdted, étványat nem érezted, azután pedig elnyomott az álom.

Éjjel szokatlan neszre ébredt a férjed. Lámpát gyújtott s téged furcsa helyzetben talált az ágyban. Ijedten ébresztgetett, meghatódva, s mégis idegesen szólított, de eredménytelenül, vizenyős szemed a semmibe bámult, időnként tagolatlan hangokat hallattál, azután egyszer mintha megcsillant volna a szemed, megeredt a könnyed, nagynehezen fölemeltd a kezéd, s valamit a levegőbe írtál. Férjed, bárhogy igyekezett is, nem tudta elolvasni. Ekkor kinyitotta az ablakot, hogy friss levegő áradjon a szobába, felöltözött, egy pohár vizet akar itatni veled, de a víz csak végigfolyt az arcodon. Ekkor egy ideig tanakodott, orvosért kellene mennie, ha nem megy idejében, reggelig meghalhat. Felkapta hát a felöltőjét, az ajtóban megállt: és ha meghalsz még mielőtt a városba érne? Akkor inkább melletted illenék maradnia utolsó óráidban, hátha mégis szükséged lesz valamire. Látta, hogy szörnyen tusakodsz, azzal gyanúsította magát, hogy valójá-

ban azért készült most útra, mert per sze, kényelmesebb volna most a határban és a városban kószálnia, nem látni a haláltusádat, s mire visszaérne, csak lenne valahogy. Visszalépett tehát, s az ágyadhoz ment. De mégsem volt nyugta: történhet így is, úgy is. Aztán arra gondolt, ha egy órán belül meghalsz, úgysem segíthet rajtad, akkor már valójában mindegy, hogy magadra hagy-e vagy sem, ha pedig reggelig kihúznád, addigra orvossal térhetne vissza, ha azonnal indul. De csak ha azonnal indul. A lámpát égve hagyta, becsukta maga mögött az ajtót, s útnak indult.

Már hajnalodott, amikor gyalog visszatért. Könnyen megállapíthatta, hogy már meghaltál. A mentők még mindig nem érkeztek meg, bár felírták a címét, talán eltévedtek ebben az esős éjszakában, itt a határban, így aztán férjed ismét a város felé vette az útját, hogy jelentse a halálesetet, s hogy elintézze, ami szükséges. Nagy öröme a városban találkozott kislányokkal, mosolyogva váltott vele néhány szót, s közölte vele a hírt. Ekkor mindketten elkomorodtak, elváltak és sietve dolgukra mentek; már jól eljárt az idő, amikor férjed ismét visszatért a szép magányos házához. Az ágyad szélére ült, melléd húzódt, sokáig üldögélt itt tétlenül, azután megérkezett a halottkém, szemügyre vett, s azt mondta:

— Ki gondolta volna... Szívszélhűdés...

Azután férjed felöltöztetett s a csupasz ágyra fektetett, majd kiment a friss levegőre, s egyszer csak felderült az arca, néhány stiglicet látott a kör-

nyéken már hetek óta, s egy most épp ott prütyögött előtte: annak idején megtiltott neki, hogy madarat tartson a házatokban, legfeljebb télen egyeztél bele — amikor más foglalatosságokat úgysem akadt, naphosszat ki sem mozdultatok szobácskátkból, sőt gyakran az ágyból sem keltetek fel, mert hideg volt, s nem volt mivel tüzelnetek — hogy az ablakba szórjon pár szem morzsát, azt is csak úgy engedted meg neki, hogy a saját szájától vonja meg, saját porciójából vegye el, s ilyenkor lestétek, mikor száll az ablakba egy-egy madár. Most aztán sarkig nyitotta a konyhaajtót, morzsát szórt a földre, sajnálta, hogy nincs kendermagja, s kifundálta, hogyan fogja rácsapni a madarakra az ajtót. Időközben megéhezett, s fázott is kissé, begyújtott a szobába, egy halat süttött magának, s jóízűen elfogyasztotta.

Fölriadt, amikor nyílt az ajtó, s kislányotok jelent meg egy szúrósszemű, fekete férfival, azonnal felismerte: azal, aki előző nap a busznál ordította. Kislányod völgyéneként mutatta be, s mindannyian hozzád, a halotthoz mentek, kislányod rádborult és zokogott, a szúrósszemű férfi félrehúzódott, az asztalhoz ült és cigarettára gyújtott, s férjed is abbahagyta a munkáját, a drótból és pálcikákból összeillesztett féligkész kalitkát a sarokba tette, s maga is asztalhoz ült, a szúrósszemű férfi mellé.

— Holnap hozzák a koporsót, s reggel tízkor már temetjük — mondta férjed halkán, bizalmasan a szúrósszeműnek, de az nem sokat hederített rá, csak maga elé nézett, majd rád a halottra, ismét maga elé, ismét rád, s közben szótlánul dohányzott. Így ültek órák hosszat és dohányoztak, néha az ablak felé fordultak és kinéztek rajta. Más zaj nem is hallatszott, csak néha a székek csikordulása, s a melletted, az ágyadon üldögélő lány egyenletes, halk pityergése. A férfiak úgy ültek egymás mellett rezzenéstelen arccal, feszülten, mozdulatlanul, szótlánul órákon át, kezük az asztalon pihent s ujjuk se mozdult, csak akkor, amikor a cigarettáért nyúltak. Lassan alkonyodott már, lányod felkelt mellőled, hátrált kissé, nézegetett egy ideig, s azt mondta:

— Lyukas a cipője is — s ajkát rávagy pityergett tovább.

Ekkor a szúrósszemű hátrahúzta székét s kissé előrehajolt:

— Hát ide jutatta maga ezt az aszszonyt. Mi ez itten: bagolyfészek? —

kérdezte és egy kört írt le kezével a szobákon, házatokon. — Nem is csoda, hogy tegnap úgy viselkedett ez az aszszony, mint egy ijedt bagoly. Sohase tudhatom meg eztán, hogy kifizettük-e annak idején a feleségem fürdőruhájának varratását, és sosem lesz nyugtom miatta, soha életemben!

Férjed meglepetten, s kissé értetlenül bámult rá, a szúrósszemű azonban legyintett egyet s folytatta:

— Hogy lehet két év alatt így tönkretenni egy nőt?! Mit tett maga?

Férjednek gyerekesen tágranyílt a szeme, így nézett a szúrósszemű férfira, s látszott, hogy fokozatosan az arcára ül a remélet.

— Én? — hebegte meghátrálva. — Én? Semmit.

— Jól mondta — mennydörögte a párázsló szemű férfi. — Semmit se tett. Éppen ez az. És még nyugodtan mer itt üldözélni? Kötél kellene magának.

A szúrósszemű férfi felkelt és helyére rakta a székét. Odakinn már erősen alkonyodott. Alig köszönve ment ki a házból, nyomában kissé megnyugodott lányoddal. Férjed még mindig ott állt a szoba közepén, maga előtt látta lányotok szoborarcát és fagyos tekintetét, s egy szempillantás alatt végigfutott előtte egész élete, önmagáé is, tiéd is és közös életetek is, egészen új megvilágításban, mintha csak filmkockákat látott volna, a nézőtérén ülve, valami meghatározatlan lelkiismeretfurdalást érzett, majd megrettent és szörnyű bűntudat ébredt benne, nem mert mozdulni, nem mert megfordulni és rád, a halottra nézni, felrántotta az ajtót és kirohant a házból, s az ösvényen távolodók után kiáltott:

— Gyerekek, ne menjetek el, ne hagyjatok itt magamra!

A szúrósszemű megállt s megfordult.

— Tán fél? — kérdezte s az alkonyatban nem látszott az arcán a megvetés. — Máshol is vár ránk a kötelesség. Várnak ránk a gyerekek.

Férjed ott állt a házikó sarkánál, toposott, vinnyogott és zokogott, szeme előtt tüzes karikák táncoltak veszeitül, majd pedig furcsán ellassosodtak, hurokra emlékeztettek egyre veszedelmesebben, azon túl pedig, a sivár határban, sáros ösvényen, szitáló esőben, kődös alkonyban lányotokat látta, amint a szúrósszemű férfi karolva megadóan lépked s egyre inkább távolodik.

A szerelem madara

Florika Stefan

Szerelem buta madara nem itt a te helyed
sem a bordák között sem ujjaim csokrán
nem is a tiport magány rothadó fészkén
Nem itt a te hajlékod hol örökösen költözködnek
szívtől szívig
gyanútól gyanúig
a földről a sötétségbe
Szárnyaddal szemembe karcolsz
s én azt várom, hogy városokat tárjon fel
új napokat hengerítsen lábom elé
s az új nappal szívébe bevonuljak
Szerelem buta madara próbáljunk másként szeretni
anélkül hogy váraoznánk az utcák és fasorok árnyában
anélkül hogy virrasztanánk sötét falak között
anélkül hogy térdepelnénk a magány filvében
próbáljunk szeretni önmagunk egyszerű odanyújtásával
mint mikor vizet hörpintünk átlátszó pohárból
egyhajtásra
hogym semmi se maradjon belőlünk
újabb odaadásra
S aztán hadd szülessék újra általa
hogym ne emlékezzék tegnapi karomra
s ne tudja milyen lesz holnap
azt se hogym mit suttogok ha kezével érint
azt se hogym hanyatlík alá szemem
ha egyszeriben száz nap fog át verdeső nyílával
Szerelem buta madara csak ott az én helyem
ahol ő egybeolvad e világgal
s csak én ismerem játékait
fénytől a sötétségig
ahol csak én vagyok éhségének a legelője
csak én vagyok szomjúságainak forrása
és csak én vagyok elfáradásainak nyoszolyája

Fajtam lányai és asszonyai

Florika Stefan

I.

Mindannyiótokat ismerem kacszázó járásáról
fajtam lányai és asszonyai
akár a régi úrtézi kútat az első utcasarkon
mert még mindig a tiszta-szobák s a vánkoshegyek
illatát árasztjátok ahol nem aludtatok át
emiatlen éjszakát sem a bazsalikomtól
Mindannyiótokat ismerlek lányok és asszonyok
mert úgy szergetitek a heteket
a templom és a satnya leányok körül
miként a varjúseren szergeti éhségét
a templom tornya körül
Mindannyiótokat ismerlek lányok és asszonyok
és íaj eladiák tizenhat éneketek
mint a barmot hármelu hándti vásáron
Pálinka és szentátföld között úsznak ifjú és öreg napjaitok
a falu emük néjétől a másikká
Mindannyiótokat ismerlek lányok és asszonyok
amikor quereket szüiltök virárganak a földek
és ha a szüilésbe esdhe és napba
beletáidul az életetek
kacsázó léntekkel tértek vissza a szüilői házhoz
hogy átokban keressetek gyógyírt a sorsotokra

II.

Mentek istenhainálában kakasszóval
és lópaták dobajával a fületekben
ólomnárásan
Mentek egy karósi kanyórral kezetekben
s a hainál ráncsáljátok míg ballagtok a földre
Mentek tavasztól észig
és nőmekedtek két saroglya
kés éj
és két nan között
Valaki utat nitt elittetek
de mindig ostoros kezekkel
A szélben nevetésetek
csak három kanyórra röppen el
s ezért nem hasonlítatok másra:
csak a szárazsán esztendejére
csak az éhség esztendejére
az éhes földre
Mentek tavasztól őszig
kakasszóval
és lópaták dobajával fületekben
s jaj mindig egyazon kapu vár vissza benneteket

III.

Kereslek benneteket eső és szüret után
az ég akár a kukoricacső az öletekben
Kereslek benneteket napfény és aratás után
a föld csak összeráncolt homlok
Kereslek benneteket végig amerre elhullott a vérem
s ti elrejtőztök a kapuk mögé
és lopókkal alusztok akik úgy lopkodnak
egy-egy barázda földet a testvértől
egy-egy barázda földet a szomszédtól
tízet pedig mindig elragad az idő
s még tízet a cselédek kik hagymát s málét hordanak tarisznyájukban
Kereslek benneteket mindenütt ahol a föld
nyoszolyátok szagát árasztja
ahol hangotok nem szökken át a falon
miként a kutyák
s macskátokkal belebámultok az ablakból a világba
és húzzátok a vizet a kútból:
Úristen, ott buggyan föl minden álom
és onnan folyik el minden szépség
végig az utcák hosszában
és világbavándorlásuknak
nem tudtok szárnyat adni
Úristen, az utcák végén leszúrt fejfák
Úristen, a fejfákon túl zöldellnek a szántók
s csak három lépést kell tennetek
hogy alászálljatok a sírgödörbe

Kukoricatörés

Florika Stefan

Az én turbékolásaim egybefűzik a távolságokat
a bölcsőtől a fosztott kukoricacsőig
az én turbékolásaim egybefűzik reggeleidet
a kocsikerekek nyikorgásával és az őszi hambárral
E határ első dűlejéig elhatol a fájdalom
e határ második dűlejéig elhatol a nevetés
a harmadik dűlőig az én turbékolásaim
a reggel szedrei szederjes ujjaid közt
kukoricacsővek színarany kezeidben
súlyos vesszőkosár guőnaécske válladon
Fekete lótomporok cipelik e kincset
a hambár tetejéig
Fekete lótomporok cipelik e kincset
a világ tetejéig
Az én turbékolásaim ringatnak
az elárvult bölcső
s apánk szítkai között
A földet túrod színarany kezekkel
a földet csókolod vér ajakkal
a földet morzsolod fájdalomkarmokkal

Fehér Ferenc fordításai

Őszi avar a kopjafák körül

Majtényi Mihály

Ő, én még találkoztam velük. A régi nemzedékkel.

Azzal az írónemzedékkel, amely a hetvenes-nyolcvanas években született, a századforduló körül kezdett alkotni, amikor még nem volt „vajdasági magyar irodalom” — ez csak a fogalmak változásával született, ez az epiteton — s ha őket valami alacsonyabb mérce elé állították írói mivoltukban, a mérce koppanása akkor még úgy hangzott, hogy... „a Szabadkán élő”... vagy „a Torontálban élő”... (Milyen csapás volt lelkükben — tudom — nem Pesten élni.) Hogy tiltakoztak aztán az újabb szűkítő, tájhoz kötő megjelölés ellen (vajdasági író), amikor a huszas években ismét felvették a tollat, hányszor hallottuk róluk: Kérlek, már Pesten is megjelent! És ezt tőlük is hallottuk persze; izgalmas lapcímetek hallottunk: *Hét és Nyugat*... szívesen odaírták volna ezt a rangjukat minden írásuk fölé, amikor szegényes lapjaink és folyóirataink hasábjain a „beérkezett” mosolyával ajkukon elhelyezték verseiket, elbeszéléseiket, tanulmányaikat.

Írni kell róluk mégis, mert ők voltak a sarjadó új irodalomnak első magve-

tői és ők voltak első tanítóink és felfedezőink: Milkó Izidor, Somfai János, Borsódi Lajos, Radó Imre, Gyöngyösi Dezső, Farkas Geiza és a többiek, Szentelekyig bezárólag. Nem rájuk esküdtünk, nem ők voltak a mintaképeink, de akik a mintaképeink voltak, azoknak nevét az ő szájukról hallottuk először nem félisteni, hanem emberi vonatkozásban... (A nagy irodalmi katlanban tudniillik legtöbbjüket valami emberi, sőt baráti kapcsolat fűzte, kapcsolta ehhez vagy ahhoz az „íróhoz”, aki sem vajdasági, sem Torontálban élő, hanem egyszerűen író.) És ők voltak benne a lexikonban is, ha csak két-három sorral is, egy picikét; ők őrizték az Ady- és Kosztolányi-leveleket vagy egy gyűrött régi szalmakalapot Gyóni Gézától... micsoda gyönyör volt mindezeket felmutatni és — nekünk — megtapogatni őket! Ők voltak a titokzatos folytonosság, akik részesültek a „kézrátételben”, ha csak egy baráti bírálat, egy cikk közlése, egy hozzájuk intézett levél erejéig, egy közösen átmulatott éjszaka emléke erejéig.

Ne legyünk azonban túl szigorúak: írók voltak, állandó ágyasai múzsa-istenasszonynak, s most, hogy az emlékezés aranyszínű tentájába mártom a tollamat, hadd idézzem elő őket az idők mélyéről: emlékeinkből, sokszor úgyis csak annyit tudunk róluk, amennyi a lelkünkben megmaradt. Műveikből alig tudnék citálni, hisz azokat úgy-szólván sehol sem őrizték meg rendszeresen és csak vakvéletlen, ha a könyveim között egyikre vagy a másira rátalálok.

Legyen a lexikonok száraz sora az iránymutató mindegyiknél. S ha lepe-regtek a sorok, engedjessék meg nekem, hogy kissé rájuk leheljek — mint ahogy gyermekkorunkban színes élő-papírral játszottunk...

Borsódi Lajos vajdasági író, szül. 1883. Versek, novellákat, színműveket és irodalmi esszéket írt. Művei a budapesti lapokban, utóbb inkább erdélyi és vajdasági folyóiratokban és napilapokban jelennek meg. Önálló művei: *Vesék, merengések* (versek, 1905), *Fenség* (színmű, 1918), *K'rakat* (próza költemények, 1921), *Házibál* (novelláskötet, 1923) stb.

Irodalmi Lexikon

Úgy égett az arcom és a fülem, amikor a szűk lépcsőházban lebotorkáltam — milyen sötét is tud lenni alkonyat-táj egy régi, kisvárosi dohos bérház —, úgy égett az arcom, hogy meg kellett tapogatnom: hát ez meg micsoda?

Kezdetből izgalom volt az egész, ahogy a levél megjött... „Felfigyeltem az írásaira; látogasson meg délután öt és hat között.” Bár J. F. és L. B. J. voltak az első mentoraim, akik verseimet a lapokba besegítették, ez az invitálás a Parnasszus egy másik csúcsáról érkezett... Bánáti Fischer Árpád — akinek már akkor kötebe volt — előre megjósolta, hogy így lesz: kapsz majd egy levelet és magához kéret... Én mégis meghatottan és dobogó szívvel léptem a félhomályos szobába és először ültém ott mély klubfotelban. Mind-az, amit láttam, körülbelül fedte az író-ról való elképzelésemet; igen, igen, úriszoba, festmények, szőnyegek, író-asztal, könyvszekrény... itt lehet köl-teni, ugye, vastag könyveket írni és verseket írni, ebben a környezetben! Ezt mondta a meghatottságom, és el-nyomta a másik oldalról jelentkező kételkedést hogy netán az ügyvédi iroda és ügyvédi diploma is belesegített eb-

be; leintettem ezt a sűgást, s csak hosszú évek múltán vallottam be, hogy a Poézis ereje legfeljebb egy lócát engedélyez meg egy kecskelábú asztalt a vajdasági írónak, mindannyiunknak. De az a délután csodálatos volt, az volt a nási találkozásom az irodalommal... ahogy felnőttként belemérülhettem mindenfajta rejtelmes szépségekbe: versekről és könyvekről beszélni valakivel, akinek mindezekhez a dolgokhoz úgy-szólván hivatalosan köze van.

Nemcsak arcomon, a szívem körül is olyan meleg lett, ahogy a pártfogóni csodálatosan mély gordonkahangján — kistermetű ember volt, de az íróasztal mögül erőes csengésű hangjával fel-erősítve nagyot mutatott —, ahogy mély hangján hozzám intézte kezdő-szavait, én a pontot, vesszőt, sőt pon-tosvesszőt is tisztán éreztem ebben a hozzám intézett kérdésrengetegben. Ma-gam csak meghatottan dadogtam ele-inte. Mert köztünk volt a szalonszál kristályvázával és ezüst szivarosdoboz-zal és a falon olajfestmény és a lábam alatt puha szőnyeg és mindezek gátol-tak, megbénítottak. Igen — mondtam, azt is dadogva, — ma sem tudom, hogy azt a kétszótagú igent, de még inkább az egyszótagú nemet hogy lehet dadogva mondani... de csak az első negyed órában volt így, mert egyszerre csodálatosképpen eltűnt mind, az egész polgári stafázs és polgári, úri dekorum és tényleg mintha kecskelábú asztalnál ülnénk. És én cinkosan és egyenran-gúan mondhattam hangosan és dara-bosan: „mert Kassáknál, ugye, azt lát-juk, hogy...” Mácza János nevét em-legettem. Kahána Mózes képeiről me-részen azt állítottam hogy értem őket — ő mutatott néhány becsempészett reprodukciót... Kezdet elszomorodni, és szóaradattal, érvekkel le akarta tör-ni ezt a lázadásomat s mint egy kis-fiút, visszavezetett a kristályváza mögé. „Írjak-e tovább?” — kérdeztem elkese-redetten... „Hogyne, hogyne” — mon-dta bizonytalanul —, „bár hogy érde-mes-e írni, érdemes-e egyáltalában?”

Akkor már sajnáltam, őt is, maga-mat is. Felállt az íróasztala mögül és keresni, kutatni kezdett egy szekrény-ben. Előbb egy dossziét vett elő és mu-togatott fényképet, cikket, színlapot, az-tán könyvet mutatott és belemérültünk valamibe, ami ott van húsz év, meg-yven év és ötven év után minden író mögött... Rengeteg teleírt és tele-nyomatott papírba merültünk el és ez

mind és folyton ő volt... Megbámult, irigyelt újságok első lapján (a tárcát első oldalon hozták) olvashattam a nevét, és a *Hét*-ben és az *Új idők*-ben és mindenütt. Könyökig vájkáltunk ebben az írói múltban és amikor kiderült, hogy mégis a végére jártunk, rejtélyesen elővont a szoba sarkából egy nagy kalapskatulyát és mosolyogva első írói zsenyéit teregette előm... szinte átélte újra egész pályájának összes éveit és boldog volt. Én is. Én is boldog voltam, mert soha senki nem ült így előm és nem adta át önmagát — felnőtt ember — egyenrangúan és egy szinten. Mert húsz év van ugyan köztünk és kristályváza, perzsaszőnyeg, bőrfotel és énhozzám nem írt levelet Kiss József. És Ambrus Zoltán sem köszöntö meg a városban eltöltött felejthetetlen napokat és egész eddigi költészetem és irodalmam — kitépett lapokban — belefér egy noteszbe —, de ott éreztem meg mégis, hogy befogadtak a céhbe, bevettek maguk közé! S hiába sugdosott Fischer Árpád lázító sorokat felem — üssük agyon az öregeket mind! —, én kipirult, égő arccal fordultam ki — mint elől már jeleztem — a nagyon homályos lépcsőházba, amelyben egyetlen szál szénszálas lámpa égett, tizenötös legfeljebb, tizenötös égő, az is egy drótháló mögött, amely csodálatosan hasonlított egy felnagyított egérfogóra.

Nagy ember ez mégis — mondtam. — Akiről Hoitsy Pál is írt és aki a Légradyékkel levelez..., emléktáblát fog kapni feltétlenül. Emléktáblája lesz neki, mint Bárány Ágostonnak az Úri utcában, Kazinczy barátjának és a Tudományos Akadémia tagjának... vagy mint Jakšićnak, a szerb költőnek a Gradnalicában az evangélikus templommal átellenben.

Hogy megbukik sokszor az emberi fantázia! Hogy volna neki még sírköve is, amikor úgy lökték holttestét ismeretlen árokba a gyilkosok.

Ambrus Balázs (polgári nevén Hermann Károly dr.) vajdasági költő és író, szül. 1887. Orvosi diplomát szerzett. Eleinte a *Bácsmegyei Napló*-ban, majd később Kiss József folyóiratában, a *Hét*-ben, továbbá az *Új idők*-ben jelentek meg versei. Kötetbe gyűjtve *Koszorú* címmel, 1918. Sok angol, francia és német verset ültetett át magyarra.

Irodalmi Lexikon

Íróembernek — újságírónak is, persze —, ha megbetegedett, nem volt ne-

héz dolga Szabadkán a gyógykezelés: két orvos-írója is volt a városnak, akik készséggel segítettek a „kartársat”: Ambrus Balázs és Munk Artur. Munk szigorúbb volt és több mindenfelét tiltott meg az embernek, az „érzékenyebb” lelkek erre — a prózáiroval szemben — a költő Ambrus Balászt részesítették előnyben. (A gyógykezelés ellenértéke mind a kettőnél egy kézfogás volt és a búcsúszó: „Na, csak vigyázzon magára!”) Ez volt a régi „bohémia” maradványa és iratlan törvénye.

Lágy, puha keze — Ambrus Balásze — szárálthatatlanul osztogatta az injekciókat a költőnépek mindenféle nyavalyák ellen; költészetének — hátlátlanul — kevésbé voltunk hívei. Az olyan verseskötetekben, amelyekben sok az ajánlás, mindig felcseng bizonyos gyanús szervilitás. Már pedig a Pesten 1918-ban megjelent *Koszorú*-ban, amelyet büszkén mutatott meg, ajánlás található Schöpflin Aladárhoz, Krucy Gyulához, Lakatos Lászlóhoz, Szép Ernőhöz, Lovik Károlyhoz, Somlyó Zoltánhoz (egy-egy vers címsora alatt)... sőt az egyik ajánlás egy fokkal melegebben ezt mondja: Török Gyula barátomnak. Hogy a *Táltos* kiadta Pesten... persze, persze... az ez endők távlatában azonban — én 1935-ben ismerkedtem meg személyesen Ambrus Balázzsal —, az esztendőik távlatában egyre több kritikával olvastuk az öregebbek írásait és a homlokozatra kiírt barátság patronátusa sem mentesített már senkit attól hogy ne fedezzük fel az utánérzéseket, az erősebb költői egyéniségek által megütött hangra való tovább rezonálást (amihez Ambrus esetében egy korábbi *Nyugat*-kritika is tápot adott), szóval az injekciók mellett folytatott irodalmi beszélgetések „al pari” folytak le... „te tudod a magadét a nagyok barátságával, a *Pen-klub* tagsággal és respektábilis könyveiddel, viszont a ma egyre inkább mi vagyunk”. Volt ebben valami féltékenykedés is? Volt — állapítom meg az idők objektív távolságából. A szerkesztői székeket egyre inkább megszállta az újabb nemzedék, a próza és a vers erősebb tényközlést kívánt, hangosabban megvallott tájat és környezetet. Ó, mi már nem éreztük annyira kicsinyítő jelzőnek a vajdasági megjelölést, ez volt az életünk és levegőnk, csoportban jártunk és csoportokban voltunk hangosak, a liberális-hu-

manisták is, meg a harcos baloldaliak is (csak az atmoszféra jellemzése végett térek ki erre). A vékonyvizű patakok, amelyek a két évtized előtti sodrás erejével jöttek csak át ide a homokba és a mocsarakba, hitelvesztett, túleszteti-zált, csengő soraikkal és a nagyon-nagyokra emlékeztető verslejtés epigonizmusával, azt az érzést támasztották bennünk (hogy igazuk volt-e, nem tudom), hogy: akármint mondasz, az ügyis a százszor ismételt egyszeregy!

Pedig Ambrus Balázs enteriőr-költészetében sok-sok szépség volt. Még abban a régi kötetben is, amelyet sehogysen akartunk annak elismerni, amit a maga idejében jelentett, — voltak ott bizony olyan versek is, amelyekben az eső sokkal hangosabban szitált, mint egyszerű ablakverdeső természeti tünet:

*Ó, szomorú most a spítál
Oly szomorú
Felette halk eső szitál*

*A kapuban katona áll
Katona áll
A falhoz dől és sírdogál*

Ez az 1917-ben a *Nyugat*-ban is megjelent vers a század első nagy embermészárlásának, a világháborúnak olyan kísérőzenéje volt, mint a legfinomabb bomlasztás melódiája. A silbak, a strázsa a falhoz dől és... sírdogál. A silbak, akit a háború képeskönyve kitölt állal és mereven ábrázolt csak — a K. u. K. Dienstreglement azt hiszem, figyelő, kutató bozontos tekintetet írt elő erre az alkalomra — a silbak nem figyel és nem vizslat, nem kutat... hanem sírdogál. A maga sorsát siratja és azokét odabent, akikre vigyáz. A kik haldokolnak vagy akik kiszöknek az utcai ablakokon táplálékot koldulni... Legyen már vége, mondja az őszi eső és az őrszem szeméből kipergő könnycsepp egyaránt.

Ady írta, hogy „A harcomat megharcoltam” — igen, ez a nemzedék is megharcolta a maga harcát, de meg ám, az embertelenség ellen. Persze, akkor új évek jöttek és az újabb embertelenség vésses előjelei ellen a régi silbakok kiapadt könnyszeme kevésnek bizonyult a tiltakozásra. Ott állt már az Agina utca sarkán a hírhedt sárgaház — az Agina utca csöndjében, ahol a költő utolsó éveit töltötte —, de akkor még csak békés bérkaszánya volt

és amikor a sarkon befordult koporsójával a holttestét szállító kocsi, talán egy régi vers integetett a *Koszorú*-ból, bár egy ifjúkori Weltschmerz hangulatában írta, de egész tragédiájában rátelepedett a halotti ládára:

*Akartam. És az akarat
nem hordott erős szárnyakat
Írjátok a síromra majd
Repült volna, de lent maradt.*

Radó Imre vajdasági író, született 1885. A budapesti lapokban jelentek meg első novellái, 1909 óta Szabadkán él és a *Bács megyei Napló* munkatársa. Önálló kötetei: *Nősülő férfiak* (novellák), *Mézes hetek az esküvő előtt* (novellák), *Riport* (regény), *Az akarat szárnyain* (regény, 1925). Az 1924. évben Dr. Dettre Jánossal együtt szerkesztette a *Vajdasági írók Almanachját*.

Irodalmi Lexikon

Ó, nem volt kedvesebb, melegebb-szívű hírhordozója, összekötőtisztje, generációk összekapcsolója, ellentétek elsimítója a vajdasági magyar irodalomnak, mint Radó Imre! A sakktábla fehér és fekete figuráinál nincs kérelhetlenebb ellenség, ugye? Ó megtalálta volna a módját, hogy a fekete király és a fehér királynő egy kockára lépjenek egyszerre és ott — könyvkiadó vállalatot alapítsanak, közös folyóirattal és közös kiadási programmal.

Nem szerette nálánál jobban a vajdasági irodalmat Szenteleky sem, pedig az igazán szerette. Képes volt huszonegy óráig utazni egy kéziratral a zsebében az egyik irodalmi vezértől a másikig — idegen ember kéziratával —, és ott letenni az asztalra diadalmas arccal. És pislogva mondani, ahogy szokta, sokat sejtően: na, ehhez mit szólsz, mi? Nem is tudom, mikor írt, — mert rengeteget írt — regényt, elbeszélést, ismertetést, fiataloktól egész sor könyvet, izgalmasat és érdekeset és sohasem felejttem el azt a tárcáját, amelynek az volt a címe, hogy: Olcsóbb lett a muzsikaszó. Hogy valaki ezrest adott a cigánynak — így szólt a mese —, és az csak neki húzhatta most már egész éjszaka... de mert ez volt az utolsó pénze és a borra, itatra is pénz kellett, kiment a vendéglő elé és részletre kiárulta ezt az ezer békebeli dinárért magáhozváltott dalos éjszakát, zenével és itallal együtt... Mark Twain tudta volna csak ezt így meg-

írni, a kisvárosnak ilyen szellembélelt, mégis a polgári számítás és tisztesség keretében maradt figuráját. Ki tudott annyi cselekményes és lüktető erővel teltetni „románt” írni ezen a tájon, mint ő? Regényt folytatásokban a folyóiratokban, a napilapokban? Ki becsülte meg annyira a „vidéken” élő embert, hogy leutazott hozzá, beült vele a zsúfolt kávéházba, meghallgatta annak írásait? Csak annyit kért cserébe, hogy az ő regényének legújabb folytatását is meghallgassa az ember, ami érthető és becsületes eljárás, ugye! Átfurakodott kézíratos táskájával a legnagyobb kávéházi tömegben — már útközben megrendelte az obligát spriccert, a táskája néha kinyílt és telistele volt kincsekkel — a saját és más emberek írásaival... aztán olvasni kezdett és bizony a pincérek álmosan oltogatták a lángokat (közben kiürült a kisvárosi kávéház), már csak két láng pislogott, az egyik a kasszánál, a másik az asztal fölött, ahol ő olvasott vagy neki olvastak rendületlenül.

Volt úgy néha, hogy mind elaludtak a lángok — most már képletesen szölok —, amelyek hivatva voltak világitani ennek a kis, alig-alig tenyérnyi irodalomnak, csak Radó Imre fölött égett egyedül a láng, dróton fityegő árva lámpácska és ő belemerülve a munkába vagy ídegen kéziratokba... kivárta az új hajnalt. Zseniális számoló volt, zseniális könyvelő, nem volt olyan Augiász-istálló a legelhanyagoltabb vállalatban sem — ha ő betette a lábát mint könyvszakértő —, hogy órák múlva nem simultak volna a kezéhez a számkok. Ezt a zsenialitását jól megfizették és ő az így szerzett jövedelméből nem házat vagy negyven lánc földet vett, hanem az egészet — megírodalmasította. Látszólag haszontalan utazásokra költötte, segítette a hajba jutott íróársain, nyomdaiért talpalt, könyvsorozatokat importált és könyvárúsító hálózatot épített ki és igyekezett az irodalmi csúcok összeegyeztetésén és hajlíthatatlan gleccseréit mégis egymás felé fordítani...

Ez mind úgy hangzik, ugye, mint túlzás, mint szertelenség, pedig nem az. Lendületéért, vitalitásáért néha keserű pirulákat is kapott az idő múlásával. Feljegyeztem egy epitetont róla: irodalmi csacsener. E lefordíthatatlan kabarézú szó még soha nem ért méltalanabbul embert! Körülbelül olyan,

mintha kéjencnek neveznének valakit azért, mert — hat gyermeke van, s mint családapa hat gyereket nevelve, erejét, vagyonát, lelkét feldarabolva mind rájuk költi!

Mint alkotót, mint író-t kitűnő kompozíciós készség jellemezte, de alakjaiban — sajnos — sokszor érezzük, hogy az érdekesség kedvéért engedményeket tesz. Mégis sok, nagyon jellemzőt adott a polgári társadalomról — nékem a *Szélcsend panzió* című regénye különösen tetszett: valóságos comédie humaine, éles korrajz. Szépen és folyamatosan írt, kivételes helyét irodalmunkban mégsem az alkotásai biztosították, hanem határtalan irodalomszerepette. Ahogy egyszer írtak róla: fel tudta fogni és át tudta lényegíteni gyakorlati feladataikat az irodalom körül. S ez nagy szó volt, hiszen koránál fogva ahhoz az írói nemzedékhez tartozott, amely sóhajtozva főleg csak arra tudott hivatkozni, hogy „hiszen én már benne vagyok a lexikonban”.

A rendszeresített fasiszta emberirtásnak lett az áldozata 1944 nyarán.

Farkas Ge'za dr. vajdasági író és szociológus, született 1874. Az államtudományi doktorátus megszerzése után állami szolgálatba lépett. A világháború alatt katonáskodott. A Károlyi-kormány a budapesti egyetemen az agrárpolitika előadó-jává nevezte ki. 1899-ben részt vett a *Huszádik Század* című folyóirat megalapításában, amelynek megszűnéséig munkatársa maradt. Ezenkívül több közgazdasági, társadalmi és tanügyi folyóiratba, hírlapba is dolgozott és felolvasásokat tartott magyar, német és szerb-horvát nyelven. Önálló munkái: *A fényűzés* (1897), *A nemzet gazdálkodása* (1903), *A kisgazda* (1912), *Az úri rend* (1912), *Az emberi csoportok lélektana* (1916), *Démonok között* (1923), ugyanezen németül 1924. *A társadalmi lélektan köréből* (1925).

Irodalmi Lexikon

A sirályok szoktak a tengeren megszöki útra kelni, követve egy hajót. Aztán, csodálatosan, visszajönnek megint, visszatérnek; ez nem a vándormadaraknak csapatokban való visszatérése, ez valami más ösztön.

A század elején sokan láthattak még egy ilyen szárnyrakelést — egy fiatal sirályt a Bánátban — egy furcsa hajó után, amely egyáltalában nem a kor normái szerint épült. Nem is volt még neve ennek a hajónak és merészség lenne most azt mondani, hogy a L á z a -

dás nevét viselte vagy a Forradalom nevét, talán elég, ha Elégedetlenség -nek nevezzük. Ehhez a hához kötötte útját a fiatal Farkas Geiza, aki ezzel az archaikus keresztnevével — és birtokos-szármaszával — felszállhatott volna a KARRIER vagy Nacionálisizmus vagy a jó ég tudja, milyen néven induló kényelmes életet biztosító fehér, állami járműre... miért éppen mégis erre a hajóra szállt és ehhez kötötte szárnycsattogását? Tény az — hagyjuk talán ezt a jelképes beszédet —, hogy a fiatal tudós, szociológus és tanár a *Huszádik Század* című folyóiratnál kötött ki, tanulmányai elvégzése után, ami akkortájt pontosan fedte azt a jelszót: elégedetlen vagyok azzal, ami van. A *Huszádik Század* volt az előszobája a későbbi forradalomnak, itt gyülekeztek azok, akik igyekeztek nyíltan kimondani és kimutatni, hogy a társadalom beteg, az ország elmaradt és itt nevelődtek azok, akik már akkor vagy további fejlődésükben eljutottak a marxizmusig.

Alapításáról egész a megszűnéséig tagja volt a *Huszádik Század* szerkesztőségének — igen, ezt mondja róla a lexikon, Farkas Geizáról és elég volna mindent fellapozni amit leírt, hogy megkapjuk egy haladó ember portréját. Persze, nemcsak a leírt szó volna mérvadó — a *Huszádik Század* nemcsak folyóirat volt, hanem mozgalom is, felvilágosító előadássorozataival előntötte az egész országot. Jászi Oszkár volt a vezér és hogy a neveknl maradjunk — én csak egyetlen évfolyamot lapozgatók itt —, Agoston Péter, Bresztovszky Ernő, Csizmadia Sándor, Garami Ernő, Garbai Sándor, Lukács György, Szabó Ervin és mások „forradalmi hangzású” nevét találom Farkas Geiza neve körül. Az egyik cikke: *Mezőgazdasági munkabérek* (1905). De ott találom az előadók listáján is egy olyan ügy szolgálóában, amely a félféudális államhatalom előtt népszerűtlen volt és éppen egy olyan szektoron — az agrárproletariátus problémájának vonalán —, amely akkor a legnagyobb forradalmi feszítő erő volt az országban.

Ez a sirály tért haza fáradtan és bizonyára üldözötten — hisz az októberi forradalomban való részvétel nem volt a legjobb ajánló a pesti életben, sem az 1919-es népbiztosok barátsága... a hajó a *Huszádik Század*-é, elsüllyedt. Farkas Geiza azonban minden jel szerint nem tette meg a második lépést a teljes társadalmi igazság felismerésére... Jászayval együtt ő csak az előszobáig

jutott el. De megmaradt benne a hatalmas tárgyi ismeret, az egyetemi professzor tudása s pár évvel a visszatérése után már ott volt a neve mellett a jelző, hogy vajdasági író...

Én magam még 1918-ban hallottam egy előadássorozatát — személyesen akkor láttam először, akkor is katedrán volt —, és olyan élesen él bennem a társadalomismeretek jegyében megtartott több előadása, telepékelve persze a szigorú cenzúrára való tekintettel elbújtatott pacifista, utalásokkal, nacionalista-ellenes tendenciákkal — hogy ma is érzem felvilágosító erejét. Farkas Geiza aztán leltári tárgy lett nálunk — ez már a huszas évek derekán volt —, minden folyóirat-alapítási terven az ő nevét írták első helyre, minden írónévsorban szerepelt. Cikket mindig kértek tőle, a szerkesztő mindig számított arra, hogy tudása és tapasztalata bőséges tárházát megnyitja, színvonalakat biztosít a folyóiratnak... jöttek is tőle olykor meglepően éleslátású részletek egy-egy tudományos tárgykörből — pedagógia, egy-egy közgazdaságtani részlet, filozófiai cikk, néha irodalmi esszé —, lényegről azonban sohasem beszélt! Soha. Arról a lényegről — a szociológiának arról a területéről —, amelyről ha beszélt volna, kiolvashatnák, hogy lelkében megtette a második lépést is a teljes igazság felé. A polgári folyóiratok persze, amelyek cikket kértek tőle, nem is voltak kíváncsiak erre... fáztak ezek is a radikalizmustól, a cenzurától... s valószínű, hogy a részletekben elmerülő öregedő ember lelke be is zárkózott minden elől, ami lépést jelentene előre... az ő hajója, a polgári radikalizmus különben is elsüllyedt ott messze és ő — hazatért. Sohasem volt már útja a magasba, egészen magasba.

A „magvas” cikkek helyett egyébként is egyre sűrűbben széppróza érkezett a postán, elbeszélés, regényrészlet. Mikor a harmincas évek elején a szervezett könyvkiadásnak nálunk némi jelei kezdtek mutatkozni és megindult a Jugoszláviai *Magyar Könyvtár* és a *Kalangya Könyvtár* — az utóbbinak első kötete Farkas Geiza *Fejnélküli ember* című regénye volt. Én most újból elolvastam: meghökkentő bizarrsága, Dosztojevskij-epigonizmusa, pszichopatologikus elemei erőltetetten keverednek a bánáti tájjal — ezt úgy látszik, rábeszélésre sűrítette így. Mégis léguösen lebegnek valahogy ezek az alakok... nyelve döcögő, mehézkés (mint az irodalmi levelezésekben olva-

som: át is írták pedig), szóval egy piederstálra állított tudós ember neve harmadrendű minőséget takar. S ennek a tisztánlátó, világos koponyának misztikumba menekülése is bizonyos meghasonlást takar, mint ahogy az *Akácok alatt* című antológiában megjelent írása is — a kötet egyik legyengébb írása — erre utal.

Nem tudtam, mi lett vele aztán, nem tudtam, mikor halt meg, megkérdeztem az embereket... nem is tudták, ki volt! A fiatalabbak. Semmit sem tudtak róla. Az öregebbek emlékeztek még rá... igen, igen... hát talán 1944-ben? Vagy 1945-ben? Olyan nehéz esztendőök voltak azok. Meg fogom tudni, persze pontosan és odajegyzem a Lexikon lapjainak szélére. Talán valaki egyszer többet tud mondani róla, többet és melegebbet egy sírályról. Egy öreg sírályról, aki fáradtan tért meg a messze tengerről.

Milkó Izidor... 1875 óta fejt ki élénkebb irodalmi tevékenységet. Számos tárcát írt a *Reform*-ba, *Pesti Napló*-ba, *Fővárosi Lapok*-ba, tőle indult ki 1886-ban az a nagyobbarányú mozgalom, amely a könyvek terjesztését és a népkönyvtárak létesítését tűzte ki célul. Sokáig betegeskedett, újában ismét dolgozik, novellákat, rajzokat és tárcákat ír (az utóbbiakat Baedeker álnéven) a *Pesti Napló*-ba, *Pesti Hírlap*-ba, *Új Idők*-be. Munkái: *Mindenütt és sehol* (tárcák és rajzok, 1880). *Dívatok* (novellák és rajzok, 1883). *Egy kritikus albumából* (aforizmák, 1887) stb. stb.

Pallas Lexikon

Milkó Izidor vajdasági író szül. 1855-ben. Számos munkája közül legújabbak a *Firenzei eset és egyéb elbeszélések* (1925), *Írók és könyvek* (1926). Jelenleg Szabadkán a *Bácsmegyei Napló* főmunkatársa.

Irodalmi Lexikon

Kosztolányi Dezsőnek van egy meg-
rázó írása Virág Benedek emlékére:

Itt a szomszédomban az öreg hegyek
[köz-
t] a „szent öreg” élt, Virág Benedek

Sokszor megállok most, hol ő lakott rég
s alázatosan és magamba szálló
lélekkel kérdem: mi maradt belőle?
Egy kis küszöb s egy villamos megálló
De én gyakran elmentem volna hozzá
Hogy lelkemet szava beharmatozná...

Virág Benedekről írt Kosztolányi; így vallott az akkor száz éve halott költőről... de írt ő Milkó Dóri bácsiról is* — s a költői lélek csodálatos kapcsolóerejével, ki tudja, a képzeletbeli látogatás végsorai nem a mi Dóri bácsinkat illetik-e meg?

*Ráncosképű és prédikáló bölcs volt
szobája mint agg papok szobája
a szekrényben égett bor s gyümölcs volt
és dicsérvén a Poézis hatalmát
átnyújtott volna versemért egy almát*

Ne mosolyogj, hiszen Kosztolányi maga írta le, hogy az egyik első író, akit életében látott, aki íróként került az ő világképebe, Milkó bácsi volt, s a képzeletbeli almát a valóságban talán éppen tőle kapta! Tőle kaphatta azt az almát, hisz ott a Rudics utca sarkán lassított a villamos, ott a megálló és csak fel kellett kanyarodni a régi ház lépcsőin, ott mindenkit így vártak, aki irodalmi ügyben jött a nyolcvanas években és a század elején éppen úgy, mint a huszas évek közepén, vagy akár 1929-ben (úgy emlékszem, akkor jártam ott).

Igen, én még jártam nála, első kötetemet vittem fel hozzá. (A. J. két sprincer szünetében tört rám... „hát a Dóri bácsihoz fel kell menned okvetlenül! Már kérdezett rólad!”) Lehet, hogy igaz volt, hisz ő mind számon-tartotta őket, akik teregették a betűt

* „Az első író, akit életemben láttam, Jámbor Pál volt, Petőfi kortársa és ellenfele, aki már meggyőnyedve, ráncosan arany-sárga arccal bandukolt szülővárosom utcáin, vásott ruhában, kezében ernyővel. Később, amikor hétéves lehettem, megmutatták nekem Milkó Izidort is. Ő volt a második író, akit életemben láttam... Unkéntlenül is kapcsolatba kerültem vele. Nyolcéves koromban elhatároztam, hogy köszönök neki. Ez a köszönés, amely előzőleg nem kis mértékben foglalkoztatott, sikerült. Egy nyári reggelen, amikor szembejött világos nadrágjában, megemeltém előtte eléggé elfogulatlanul matrósapkámat, ő pedig visszaköszönt nyájas, európai szívéllyességgel, a *Fővárosi Lapok* bájos modorában... Elisétáram háza előtt, belestem az ablakain. Ha ritkán, kényszerűségből szerepelt megjelen-tem felolvasásain. De nem értettem, mi az értelme annak, hogy ilyen emberek is vannak egy vidéki városban... Hallgattam szép, rövid mondatait, de kellett tárgyisnie-
ret híján nem tudtam őt követni. Aztán... egy téli délutánon egy szegényes diszterem sötét csillárja alatt bennem is vágy gerjedt, hogy lássam a világot, ismerjek mindent és kiszabaduljak abból a börtönből, amelybe születésem véletlenül dobott. Akkor kezdtem érteni, mi az értelme annak, hogy ilyen emberek is vannak egy vidéki városban.”
(Kosztolányi Dezső)

a nép elé és minden könyvet be akart sorolni oda a polcokra. Csoda, hogy ki is bírta a régi ház a sok könyvet, csak úgy bírta ki, hogy a polcokon rostokoló előző tizezernyi kötet már besétált akkor régen a városi könyvtárba mint a Milkkó-alapítvány gerince (egész könyvtárát a városnak adományozta), itt szorított helyet a megmaradt polcon az én szegényes kis novellásfüzetemnek, amelyet előzőleg — minden könyvvel így tett — szeretettel megsimogattott. Almát én már nem kaptam tőle, de A. J. faggatott arról, mit is mondott az öreg (megint két pohár bor szünetében, de ekkor már tisztán ittuk). Hetvennégy éves volt és röstelltem, hogy olyan keveset tudok róla. A Baedeker-írásokat sokat olvastam — de hát ezek számomra egy távolodó kor finom megrezdülései voltak csupán, s most azon tűnődöm annyi év után, hogy mit jelenthettem én neki dél-előtt fél tizenegykor, a sápadt, sovány fiatalember, aki A. J.-re és annak ajánlására hivatkozva „tisztelni bátorkodtam” nála. Nála, aki a Kosztolányi gyerekeknek minden jel szerint egy almával honorálta első rímeit, mert megtudta róla, hogy verset ír, egyébként húsz vagy harminc könyvet írt és azokban minden benne van a világról... mit jelenthettem én neki a vékony kis füzetemmel, amelynek mellesleg a kokainélvezetről szólt a vezérnovellája. Mintha írt volna ő is erről a kérdéstről? Persze, hogy írt, minderről írt, ötven hosszú év alatt és bejárta a fél világot még abban az időben, amikor az úriember — ha nagyon ugrott a vámvizsgáló — elővette a névjegyét és ez elég volt igazolásra, más írást ugyan ki hordott magánál a saját személyazonosságáról? Legfeljebb egy adóíntést — írta gúnyosan a kor humoristája. Az útlevél szóról még nem tudtak és ha tudtak, legfeljebb nyelvészeti vita keretében, hogy mi a helyes: útlevél vagy útlevél. Ez csak a kivándorlóknak kellett, az útlevél — azt már a határ közelében kurkászta a kakastollas csendőr. Neki kellett, a kivándorlóknak az Amerikára szóló kis könyvecske, hogy ott átmenjen a longislandi vesztegzár poklán. Úriember első osztályon utazott, ott is csak a névjegyét mutatta fel legfeljebb, az Újvilág partján és így szívesen elhitték neki, hogy van nála elég dollár a megélhetésre. Igen, erről is írt Dóri bácsi... ő, mind haladó, bátor polgári

könyvek voltak ezek, finoman átlengett ezeken az írásokon Börne szelleme és Anatole France szkepticizmusa.

S most annyi sok év után azt kérdezem, mit jelenthetett neki ez a látogatásom délelőtt fél 11-kor? Mintha gyanakodva beleszagolt volna a levegőbe — mint régi szőlősbirtokos talán azt is meg tudta állapítani, hogy veltelinit ittam vagy rizlinget. Megértéssel nézett rám, de gyanakvással a fiatalok iránt; okosabb volna — s ebben igaza is volt —, ha többet olvasnának, mint amennyit írnak, és többet olvasnának, mint amennyit isznak. Jóságos tekintettel csüggöt rajtam a szeme és lehet, hogy egy csevegésére gondolt, amelyet ezzel kapcsolatban meg akart írni... de néhány udvarias szón nem jutottunk túl és éreztem, hogy fásasz-tom.

Itt áll ő ezen a helyen, öt évtizede a betűk között s bár azt írja a lexikon, hogy vajdasági író... de hagyjuk ezt, ugye! Újabban mintha mellőznék őt a fiatalok, pedig ő régi-régi lakója a Pallas Lexikonnak... amely egész félhasábnit ír róla, csak fel kell ütni... mégis ezekben az új lexikonokban alig pár sor van! Talán ezt gondolta, igen... messze valahol mintha énekelnének már a fiatalabb pacsirták, újabbat... nem elég a harminc könyv, semmi sem elég: új és új népszavazás folyik a betű és az író körül minden nap és ezen a népszavazáson olyan könnyű kisebbségben maradni!

Dóri bácsi már tudta ezt. Egészen biztosan tudta. Talán azt is tudta: legnagyobb érdeme az irodalom folytonosságában — és ez tartja fenn a nevét mindennél erősebben —, hogy almát adott Kosztolányi Dezsőnek első vereséért... Vagy hogy tízezer, húszezer kötetet adott a városnak. S azonfelül is... Azonfelül is valaki mindig akad talán, aki elolvassa Baedeker írásait ezekről a polcokról. Talán.

És akad, mindig akad. Mintha pislogó, különös fény élne örökké az emléke fölött, a régi szabadkai ház fölött a Rudics-sarkon.

Somfai János neve nincs benne a lexikonban... semmiféle lexikonban. Hamar kitűnik majd hogy miért.

„A kóterben — mesélte sokszor — négyen voltunk, kettőt közülünk kilöktek, eltelt néhány perc és odakint eldőrdült a sortűz. Kettőn maradtunk.

Akkor kilöktek engem is — de nem, ezt nem mesélem tovább, mert én magam írom meg egyszer az egészet!”

Hát ennek a megírásával adós maradt Somfai János, adós maradt mindörökre, de hol is írta volna meg a dolgot? A *Bécsi Magyar Újság* már megszűnően volt, mire ő hazakerült a zalaegerszegi internálótáborból és ezek a kommunista dolgok odaátról a mi rendőreink előtt sem voltak népszerűek... a mindennapos jelentkezés a hatóságnál, a nyomorúság, amelybe került, aláásták különben is az idegeit és ahogy furcsán „kalévolva” haladt az utcán, az emberek fejcsóválva néztek utána.

S most azt kérdezod, ugye, hogy került mégis erre a listára? Azért került rá, hogy el ne felejtjük a nevét, egyszerűen azért. Mert nem szabad a nevet elfelejteni annak, aki a Bánátban először hirdette könyvben a szocializmust. Amikor ezek olyan homályos, meg nem emésztett dolgok voltak még a század elején.

Egy szocialista és egy kapitalista levelezései, írta Somfai János — ez állt a könyvön és gyerekkoromban, amikor a kezembe került a könyv, csodálkozva olvastam a számomra ismeretlen, sohasem hallott fogalmakat. Apámat, akit megkérdeztem a szocializmus felől, elkedvetlenítette a kérdés, nem is nagyon válaszolt rá, neki ezzel kapcsolatban az volt az élménye, hogy mesterlegény korában egy utcai tüntetésen egy rendőrkarddal fejbeütötték. Kitért a válasz elől és anyám, amikor neki is fellettem a kérdést, azt mondta: kérdezd majd meg Binder bácsit, ha ruhát mégis hozzá próbálni! Amiből sejtettem, hogy Binder bácsi aktívan tudja — Binder Károly, a szabómeister —, hogy mi az. Nem kérdeztem meg, de végigolvastam a könyvet — a szocialista és a kapitalista levelezését, ezt az ismeretlen fogalmakkal tele írást, s csak annyi jegecesedett ki belőle, hogy a levelezés szócsatájában valahogy mindig a szocialista került felül az érvelésben azzal a másikkal szemben. (Kisinasunk nem tudta, miért kapott tőlem ezekben a napokban még egy túrőspalacsintát a maga palacsintája mellé.)

Igen, megszereztem én mind a könyveket, Somfai Jánosét, a *Kutyavári történet*-et (azt hiszem, ez volt a címe) és a többit, ezekben mind olyan mérges, elkeseredett emberek szerepeltek, és tisztelve kezdtem bámulni azt az

őszbehajló embert, aki mindig némi rettegést támasztva maga körül, úgy surrant végig az utcákon és bizalmatlanul szemlélt mindenkit. A haját nem olyan polgári módra nyírta, hanem hátul a nyakába hullt, s amíg az ünnepeken mindenki talpig glancban vonult fel, ő kopottan és oldalt surrant be, ájtott minden kordonon — újságíró volt, a rendőrök még szalutáltak is neki —, odasodródott valamelyik fejcsóváló és az diktálta neki a megjelentek névsorát.

Ez volt az emlékem róla; aztán eltűnt a városból számomra, egyszer látam bakaruhában — a lapkiadó vizszavonta a felmentését és be kellett vonulnia —, nem hallottam róla, míg nem előkerült egy nap és egy rövidéletű lap szerkesztőségében ő volt a vezérhegedűs, ott mesélte nekem és Cserta Bélának — nem is tudom már, ki volt ott még a szerkesztőségben —, ott mesélte: „Négyen voltunk, kettőt kilöktek közülünk, eltelt néhány perc és eldőrdült a sortűz...”

A végét — a történet végét mégis kiszedtem belőle, azzal az ígérettel, hogy nem írom meg, mert ő fogja egyszer megírni. A katonaságtól valahogy megszabadult — ez a história folytatása — és Egerben kapott állást az ottani lapnál. Ott érte meg az októberi forradalmat, a kommünt, mint az *Egri Újság* szerkesztője — amely a kor szabályai szerint Egri Vörös Újság lett — és a proletárforradalom leverése után bezárták, halálra ítélték és majdnem kivégezték. Szóval amikor kilökték a kóterből, előbb felolvasták a halálos ítéletet... indokolásában ott állt — a bíróság ítéletében —, hogy „Halálra ítéljük, mert ő vitte be Egerbe a mételeyt”. A sortűz helyett azonban valami „kegyelmet” kapott és így élte át a zalaegerszegi tábor rémségeit. Ezt akarta ő megírni, de hol, ugyan hol írta volna meg?

Nem tudom lemérni, így az idők távolságából azt az irodalmi kapacitást, teljesítőképeséget, amely Somfai Jánosban élt... rekedtes hangján eleven történeteket tudott előadni... de írni? Századeleji szépirodalmi könyvei úgy élnék a tudatomban, hogy azokból szatirikusan keltek ki a kisvárosi marakodások (ebben a tekintetben Papp Dánielre emlékeztet legjobban, a másik elfelejtett írójára tájunknak, akinek emlékét azonban mégis jobban megőriztük). Beszélt ő nekem egy lélek-

fejlődési regény vázlatáról — s bizalmasan megsúgta, hogy ez az öccsének, Stromfeld Aurélnak lenne az irodalmilag kidolgozott portréja... Stromfeld Aurélé, aki vezérkari főnöke volt 1919-ben a magyar vörös hadseregnek. S azt az izgalmas fejlődést mutatná be — mármint a készülő Somfai regény —, hogyan lesz a háború eseményeinek hatása alatt egy K. u. K. vezérkari tiszt forradalmárrá. Igen, erről is beszélt, meg hogy riportregényben fel-

öleli majd a magyar „vörös vidék” lelkitérképét... mindezekből azonban sohasem lett semmi. Somfai meghalt, mielőtt a baloldali lapok nálunk megerősödtek — meghalt, előbb lelkileg, aztán fizikailag —, és háború utáni alkotásából néhány újságcikk kivételével, semmi sem maradt ránk.

*

Őszi avar zizeg a korhadó kopjafák körül.

Ó Eszter, ó Renée

Pavel Golia

Elnémult az orkeszter,
kifáradt a zenész,
ó Eszter.
De valahol még él és zenél és igéz,
ó Eszter,
és játszik az ifjú testtel
a vér, a láz, a vész.
Főlkap-e még csak egyszer
ez a tűnt lebegés,
ó Eszter?

A táncnak vége. Narcisz és aszter,
Renée,
sápadtan rezg el
az idő kezén. Hová? Ezerfelé.
És valahol él és igéz és zenél,
ó Eszter,
ó Renée,
és játszik az ifjú testtel
a vér, a láz, a vész,
valahol, valakié.

Valahol, sejted-é,
a szívek szerelemben égnek,
valahol, Renée.
S a parki padon holt álomba réved
egy régi éj,
ó Eszter, ó Renée.

Valaha májusok voltak,
ma már a májusok holtak,
ó Eszter, ó Renée,
egy kókadt
kéz int csak búcsút, egy bús férfité,
ki méltázva megy a végzete felé.

1913.

Kiáltvány

Pavel Golia

*Amikor már-már rokkanni kezdél
a mindennapok unt súlya alatt,
egy éjszakára szedd össze magad,
s jer velem a mámor vizére, testvér.*

*Éjjélre, egyre nyílik a homály:
lámcsak, ez a mi álmodott birodalmunk.
Hangos éljenzés, ünnepi zsvajgás
közt két bolondos, farsangi király
mulat az udvarával. Felséges kartárs,
szép és jó minden, de ám hol a nép?
(Az alattvalók szavát se halljuk)
Én azt mondom, itóka kéne még,
hisz ez a tömeg — józan,
azért oly komoran szótlan.
Csapláros, gyűrközz!
Mit hallok? Baj van a pénzzel?
Fenékgig üres a kincstár?
Ez esetben bizisten nincs már
hátra egyéb, mint egy bölcs és sürgős*

KIRÁLYI KIÁLTVÁNY

*Kódorgók, országút pástján
álmok juhásza, mesék csősze,
mától kezdve éhezni tilos,
s kötelezően bor és lány jár
a bucihoz.*

*Rendelet megy minden kocsmának s fogadónak,
hogy ezennel közkincsnek tekintsék
a kamarák és a pincék kincsét.
Csatolva a kegyes királyi döntés,
hogy a vendégnek némi pénz is üsse markát,
ha igazolvánnyal bizonyítani tudja,
hogy lelke tiszta, szíve gyöngéd.
Az igazolvány — üres buksza.*

*Meghagyatik továbbá felséges parancsban!
Ki sokat munkál, keveset költ,
vagyont gyűjt, erszényt degeszre tölt,
a tyúkokkal tér nyugovóra,
pocakos, fukar és kiállhatatlan —
a pénzt kapják a csavargók, lotyók,
koldusok, s egyéb naplopók,
kik sose tudják, hány az óra.
És minden rongyos poétának,
ki bolond korunk báját és szennyét
az éhség pápaszemén át nézi,
s rossz tudóvel naphosszat karattyol,
havonta ezer arany fizetessék
a tartalékalapból.*

*Aki ezt a parancsot megszegni merné,
büntetése legyen —
nem golyó, neki az kevés,
mondhatni, majdnem kegyelem, —
inkább — legfelsőbb királyi megvetés:
örök és végtelen.*

*Igy. Aláírva. Most Te, királyi felség.
Hamar, fut az idő. Még egy-két drága óra,
s már mehetünk is, trónfosztva, virradóra
felvenni a legközönségesebb nap prózáit terhét.
1926.*

Éjjelezők

Pavel Golia

*Bezártak a vendéglők és a bárak.
Bolygunk, kiűzve a paradicsomból.
Csak egy csillaga van az éjszakának,
az is bádog s rendőrmellen kolompol.*

*A polgárok horkolnak biztonságos
házaikban, az éléskamrák terhe
roskadva reccsen, s a polcokon számos
palack pezsg föl, hasztalan reménykedve.*

*Jó, mi vagyunk a társadalom alja,
mégis kérjük, ahogy testvérek kéri,
adjatok inni, jaj, hogy ezt a balga
éjjéli szertartást eljuttassuk végig.*

*De nem nyílik meg egy kapu sem. Távolság
harangszó hintáz a szürkülő égre.
Utolsó pénzünk sáfára, a mámor
elpárolgott. Addio, itt a vége.*

1935.

Ács Károly fordításai

Ceruzasorok a magányban

Laták István

ÚJRA GYŪJTŐM

En sokszor szónokoltam, és még többet szavaltam lázas sorokat, hogy piros nagy hitet gyűjtsak a kétkedőkben.

Csak későn találtam a szavakra, melyekkel magamhoz suttozhatok, ha már másokért kifáradt a szám.

S egyre többet hallgatok. Újra gyűjtöm a pompás szavakat, hogy egyszer elmondjam, amit lázas tavaszokon, dacból magamba fojtottam...

MINDEN KÉSŐ

Valami ifjúkori átkos, titkolt, kielégíthetetlen vágyakozás zaklatja néha az idegeimet. Fényes utakon jártam, s az önzetlen jószág pelyhes testét simogattam az önkívületig. Ősidők egyszerűsége és régmúlt szabadosság természetes tűzhányója perzselte meg az ujjaimat. Pedig én akkor a másíthatatlan vonzalommal találkoztam. S nem lett volna szabad soha egyébre gondolnom.

Most már minden késő. Akár a tilalmakat kitaláló megfeheredett koponyák üregéből ihatnék bosszúra boros áldomást, akkor sem tudnám többé megtalálni az egyszer örökre eljátszott tiszta odaadást.

A szüziesség bátor ügyetlensége csodákat gyűjtött szürke, halálos alkonyokban. S én lehunytam a szemem, eljátszottam teremfő gerjedelmeimet. Nem mertem végigjárni ősrégi és mindig újra kigyúló lángok útját. Amikor már oltáron terült elém a megdicsőült kínálkozás, engem a hideg józanság lökött vissza átkozott magányomba. A csodát pedig, a legnagyobbat, mindig elszalasztottam.

Es ma is szédült gyöngyvirágok csengettyűznek pusztá órdímon, ha fölébred az egykori láz halvány kísértése. Ó, olyan illatokat, olyan ájulatot, olyan ügyefogyottan parancsoló szent örületet miért nem találtam többé soha?

Mindig sanda gyaní kísért, hogy nem tisztán égő tüzeket gyújtottam a vágyakozás baldachinja alatt. S érzem, hogy százszor többet szenvedtem lemondásomban, mintha egyszer bátran bejártam volna a rejtekező, különös utakat...

ANNYI MINDEN FÁJT

Annyi minden fájt már. Anyám különös halála, újszülött álmaim sárga sorvadása, kicsi húgom fehér csecsemő-koporsója, barátaim kinhalála, tűnő éveim megannyi sikertelen nekibuzdulása...

Es fájt az, hogy már csak akkor mértem föl a szerelem nagyságát, mikor erőim kihagytak, amikor a vágy, az örök meteor,, már nem minden napomat avatja tündöklő máglyahalállá...

SZERELEM

Másoktól hallottam, apró titkokat közöltem Vele, és az emiatt len igazi titok kezdett kibontakozni előttem. Mások szokott táncát utánoztam, s a saját reszketésem vezetett el oda, hol a csodák kezdődnek, amiért megszületni érdemes volt.

Még soha senki olyan őszintén nem közölte velem a tudatlanságát. S miközben a hamis tudás minden betűjét felejteni kezdtem, hallatlan tudomány virágja nyílott ki előttem. Illatába belekábultam, mégis egyre erősödtem tőle.

Es ő csak jött velem, a semmit-nem-tudás ártatlan biztonságával. Es mindketten megtudtuk, hogy miért vonaglott értünk az anyánk...

VALAHOZ

Valahoz lebontottak egy falat.

Senki sem tudja, hogy annál a falnál fonnyadt el az ifjúságom. Amellett vesztettem el a legkedvesebbeket, akik fiatal éveim kivirágoztatták.

Azon a falon volt egy ajtó. Az ajtón át jött felém a legörjítőbb csókú lány, fehéren a feketeségek között. Anyja hétfejű kofasárkány volt. Nem volt még szabad csókolnia, s aztán soha többé nem volt szabad. De én az ő bőrén tanultam meg, hogy vannak simogatások, melyek egy életen át a vérünkben háborognak.

ÉL-E MÉG?

Ó, él-e még, aki a lehangosabb szívdobogásom hallgatta?

Szurokszín, esőt csobogtató éjszakákon sötét árnya belopózik hozzám, és sötét arcbőre, kékesfekete hajfonata újra égeti a félénken liúktető ütőeret megfeszült nyakamon.

Miért nem mer és nem tud ölelni, aki először szeret? S miért üldöznek a titkok, melyeknek nem bírtam megnyitni a szívemet?

Azóta minden magányos óráim azért fájzik, mert az első igazi forróságot hűlni hagytam, ahelyett, hogy magamra gyújtottam volna örök emlék-takarónak...

ÖRÖK TITOK

Véremben nyugtalankodnak mind a falusi sokszoros unokatestvér-házasságok. O, pedig úgy tanultam, hogy a rokonok ne öleljék egymást megbocsáthatatlan szerelemmel. Hiszen nem vagyunk ókori királyok, akik csak nővérukkal ülték nászukat, és törvény szerint kiáltó vad bűnt emeltek a szent örültség oltárára. Ott őriztek meg a szerelemből egy családban.

VALAKI LEGYEN MINDIG MELLETTEM

Nem szeretek egyedül lenni.

Nem vagyok félős. Aj éjszaka árnyai gyermekkoromban sem riasztottak. Nem ijesztgetett édes szülém, s az apám is határozott, kemény ember volt. Ők elszántságra adtak példát. Amde sokszor ért bánat, mely nem minden ember sorsát árnyékolja. S nyitott szemmel néztem tragédiák iszonyú gyökerére. Ezért hökkent sejtesek vérzik be magányomat.

Valaki legyen mindig mellettem.

Társaságban nevetni is tudok. Tréfa is akad a nyelvemre, ha beszélgetek. De egyedül mindig régi szomorúságok futtatnak vesszőt velem az álom-halálig.

Nem szeretek egyedül lenni.

Hajam őszbevegyül, mert sokat töprengtem idő előtt. Barátaim meghaltak vagy harcban elesetek. Némelyek közülük messze vándoroltak. Egyetlen barátnőm, Asszonyom is távol van. S ha a csalántestű szavakat ki nem mondom, a szívem dagad bele. Társ kell. Valaki. Nem tudok egyedül nevetni.

S nem szeretek egyedül lenni.

TE ŐRZÖD

En nem érzem magam biztosnak a mosolyod nélkül soha. Csak a fogam csikorog, és az embereket sokszor bensőjükből kifordítva látom. S akkor az életem elviselhetetlen.

A gyerekkorban érzett és aztán mindig eltévesztett nyájaságok kellenének. De már nem tudok visszamenni a legkedvesebb óráimba.

Te őrzöd a nappalaimat. Te tetted békessé, és néha fájdalmasan gyönyörűvé az éjjeleimet. Menés meg az elvadult álmodozástól, mely kísér akkor is, ha a nappal hideg sugara a kötelesség útján hajtanak...

Emberek és madarak

Részlet

Jován Boskovszki

Az elszáradt páfrányfélék gyér bokrai közt két ember botorkált lefelé a sziklahátról. Lábuk alatt csikorgott a száraz, homokos föld, suhogott a megsárgult fű, olykor pedig egy-egy kövecske mozdult el helyéről lépteik súlya alatt s már görgött is alá — ez volt minden nesz a tikkasztó délutáni csendben, mely rezzenéstelen, forró hullámlepelként nyújtózott el a földön. Nehezen, pihegve szedték a levegőt, alig mozdították szomjúságtól és hőségtől kicserepesedett ajkukat, míg a fenyves képe áttetsző, lenge fátyolként lebegett az izzó táj fölött, s úgy tűnt, egy gyenge fuvallat is eltépheti, s akkor aláomlik a halottnyugalmú, mozdulatlan égalj. Fönt az úton valamivel jobb volt: legalább néha-néha támadt egy kis szél, ha csak annyi is, hogy föllebbentse az út porát, aztán fehér oszlop alakjában sergetve, odacsapja az útmenti cserjéshez s hőlisztként szórja rá az elszáradt kutyatejre.

„Azt gondold, hogy megvan még az a forrás?“, szólalt meg az idősebbik, s arca fintorba torzult a kimerültségtől meg a szomjúságtól.

„Úgy tudom, ott volt valamikor abban a kis völgyben... Ott valahol egy fűzfa tövében.“

„Ott volt, ott volt. Sok minden volt, ami már nincs. Lehet, hogy kiapadt.“

„Nem. Élőforrás az. Nem apad ki.“

A másik elhallgatott. Valami súlyos gondolat foglalta le.

A völgyecske mintegy száz méternyire terült el tőlük és sűrű, de alacsony mogyorófaerdő koszorúzta. Valahol a közepe táján füzes volt. A hegy mögött szokott leáldozni a nap, s a sziklafal itt árnyékot vetett. Itt nem volt olyan fülledt a levegő, s mindkét fáradt vándor arcán enyhe felfrissülés látszott. A magas, fiatal, izmos embernek fekete körszakáll fedte az arcát. Most megnyújtotta lépteit s csakhamar leért a fűzfához.

„Itt van!”, kiáltotta, s a kevéske állott víz fölé hajolt az ágak alatt. Mire a másik is odaérkezett, már nekiterdelt és lassan, ügyelve, nehogy a vízpart beomoljon, elseperte a forrásvízről a rothadó, ázott leveleket. A víz rezzenés-telen maradt, csak az alján, a görbe fűzfatorzs gyökerei alatt lebbent fel a homok bolyha, az élet látható jele.

„Itt aligha szívjuk tele magunkat”, jegyezte meg az idősebbik, kétkezdő fejcsóválással, és száraz nyelvét végigjártatta kicserepesedett ajkán. Nagyon kimerült volt már. Beletörődött, hogy nem fog jóllakni vízzel; tekintetével azt kutatta, hol telepedhetnék le. De társa már megtisztította a forrást. Valóságos kis tavat fedett fel. Tiszta volt, mint a gyöngy. Fölkelt, két lapos követ keresett és odahelyezte őket a forrás szélére, hogy ivás közben rájuk térdelhessenek.

„Gyere most”, szólott oda ekkor társának, aki arráb ült és fásultan követte mozdulatait.

„Igyál te előbb!”

„Ugyan ne kinalgassuk egymást!”

Az idősebbik morogva arccal kelt fel. Sokáig helyezkedett térdével a lapos kődarabon és erőlködve nyújtóztatta hátra lábait. Aztán megpróbált karjára ereszkedni, de épp amikor arca a vízhez ért volna, könyöke reszketni kezdett, aztán tehetetlenül összenyaklott. A vízpartról levált a föld, a vízbe omlott és egyszeriben sötét felhőként gomolygott fel benne. Eddig vízben tükröződő arcú szempillantás alatt darabokra tört.

Elsötétült az arca és szitkozódva állt fel.

„Az ördögbe is! A vízzel is, meg ezzel az étellel is!”, mondta, miközben két könyökét a nedves földtől tisztogatta.

„Nem baj, no. Várunk egy kicsit, majd csak leülepedik”, szólott a másik nyugodtan, mintha valóban semmi baj sem történt volna.

Mindketen a fűzfa alá telepedtek és bámultak a vízbe. Az, mintha súlytalanná vált volna, továbbra is zavaros, izapos maradt. Az idősebbik haragudott magára is, meg az egész világra. Csak összevonta mogorván a szemöldökét s többé nem nézett fel.

Társa azonban, mintha nem tört volna meg. Nem szólott többé egy szót sem. Egy ideig nézte a reménytelenül zavaros vizet, aztán hirtelen talpraállt és a mogorócserjésnek nekivágva, keresni kezdte a víz folysát. Nyilvánvaló volt, hogy a víz lefelé keres magának utat; erecskéje az avar rétegei alatt kanyargott tova. Ujjjaival lefűrt a levélrétegbe és kitapogatta. Utat csinált neki s a víz apró cérnaszálként bukkant elő... De így nem ihatott belőle. Egy helvűtt, kissé alább, valamivel mélvébre fűrt, s a víz kicsiny, meg-megszakadó sugárban szívargott elő... Alátartott egy mogorófalevelet s a víz egyenletesen suhogott le rajta. Ez valami réghallott, kedves zenére emlékeztette, s a másik vándort is mintha csak álmából ébresztette volna. A szeme elé táruló látvány egy régóta hurcolt belső nyugtalanságot keltett életre benne: bárha az élet is ilyen könnyű, bőkezű lenne, hogy az ember nyugtalanság nélkül adhatná át magát a dolognak... Lám az a másik ott előtte, pontosan így, nyugtalanság nélkül, kitaróan harcolt néhány csepp vízért, egy tenyérví vizért, pedig az csak egy percre hűsíti bensejét ebben az elviselhetetlen hőségben. De megszabadul-e ezzel attól a tehertől, amit bensejében hordoz? A vízivó ember mást nem is kívánt: odatartotta öblös tenvereit, derűs arccal várta, hogy megteljen hűs vízzel, majd sokáig szűr-csölte, mintha azt akarta volna, hogy cseppenként áradjon szét benne. Az utolsó tenyér vizet arcára lötytyintette és hagyta, hogy alácsöpögjön a szakálláról.

„Most gyere te, testvér. Tán csak nem döntöd le megint ezt az én kis oltáromat?”, mondta tréfásan és arcán széles mosoly terült el.

Amaz föltápáskodott és ivott egy keveset. Komor volt, mintha keserű orvosságot nyelne. Aztán odatelepedett társa mellé. Az könyökére dőlve két kis elfutó fehér felhőt bámult a szürke, csupasz égen. Ő is gondolatlanul ült, s kezét átkulcsolta a térdén. Rendezgette magában szertefutó gondolatait s megpróbált lehiggadni. De mintha minden összekúszalódott volna benne, mintha minden elvesztette volna összhangját és régi rendjét: a szemek ide-oda lebbentek s nem tudtak megállapodni, a kezek gépiesen végezték mozdulatukat; a délutáni csend, amelyben mintha minden kővé vált volna, elviselhetetlenül duruzsolt fülében, mint valami elnyújtott, szűnni nem akaró, éles hang. S valami szüntelenül arra ösztönözte, hogy fölkeljen.

„Megyünk tovább?“, szólalt meg, csakhogy megtörje a csendnek ezt a nyomasztó duruzsolását. Hangja fojtott lövészként csattant — süketen és visszhangtalanul.

„Ideges vagy? Minek sietsz, odaérünk. Olyan jól szundítanék az árnyékban...“

„Megint?“

„Mi az, hogy megint? Tudom jól, hogy nem kellett volna visszajönnöm. Hova? Miért? Jobb lett volna, ha valahova az ellenkező irányba indulok...“

A másik hirtelen félig fölegyenesedett és oldalról végigmérte. Fárasztó volt már számára társának ez az egész úton tartó nyomasztó hangulata.

„No és meg tudtad volna ezt tenni?“, kérdezte tőle.

„Meg. Eh, meg tudtam volna... Nem voltam rá képes. Vonzott valami. A puszta lényem“, mondta és ismét elkomorodott az arca, mintha görcs rántotta volna össze bensejét.

„És aztán?“

„Tűrni kell. Hallgatagon, leszegett fővel kell elmenni az emberek mellett. Hogy senki se lásson, senki se kérdezzen, ne firtassák, mit hurcolsz magadban, s ne vájkáljanak sebeidben. Így talán lehetséges a visszatérés. Az életbe.“

„Nem íó az, hogy ennyit töröd ezen a fejedet“, jegyezte meg a másik.

„Hanem?“

„Fölemelt fővel kell haladni. Akár szél ellen is.“

„A fej már elnehezült; épp az szegte le, hogy sokat kellett menni szél ellen.“

„Próbáld meg megint.“

„Késő.“

„Ejnye, Kolja testvér. Hát így egyeztünk meg, amikor elindultunk?“

Az idősebbik nem felelt többé. Fölegyenesedett, tarisznyáját átvette vállán és elindult fölfelé az ösvényen. A másik nézett utána, vállat vont és gyors léptekkel nyomába iramodott, hogy beérje.

A gerincig, melyen két vadkörtefa állt, még jócskán volt gvalogolnivaló, de a kelletténél gyorsabban tették meg ezt az utat, mert fölfrissítette őket az a szellő, amely a szomszédos hegyről átnyúló árnyakkal érte őket utól. A fiatalabbikat eltöltötte az örömteli tudat, hogy már közel járnak. Sietni kezdett és elsőnek ért fel a hegygerincre. Levetette hátizsákját és bevárta társát. Mélveket lélegzett a sietéstől és a jóleső izgalom langyos hullámától, ami előbb a szemén lebbent át, aztán elömlött rajta, abban a percben, amikor szeme előtt fölmerült a távolban a tó arca: békés, nagy fényes kör a katlanban, melyet átfogtak az aláhajló nap sárga sugarai. Némán egymásra pillantottak, s az idősebbiknek nem kerülte el figyelmét ifiú társa nyugtalansága: orrcimpái remegtek az izgalomtól, mintha szerették volna szomjasan, mohón fölszippantani a tó csillogó vizének távolból feléjük hatoló illatát. Nem könnyű dolog, nem megy az éppen úgy, gondolta az idősebbik, szót sem szőtt. Átengedte társát a visszatérés megreszkettető örömének és bánatának.

Ez egyúttal önnön gyöngeségének bizonyos belső elégtételt jelentett, a nyugtalanság miatt, ami egész útjukon hatalmában tartotta és kínozza.

A megbékélésnek ezzel az érzetével, s azzal a tudattal, hogy legyűrte benső énjét, s most már érzi is lépteit a földön, s benső nyugtalanságának kendőzetlenségével nézhet szét maga körül — így fordult be a város első utcájába, melyet befedtek a házak elnyúló, alkonyati árnyai. Most már nem váltott egyetlen szót sem útítársával; mindegyikük önmagában készülődött arra a pillanatra, amikor ismét emberek között, az övéik között lesznek. Csak néhányszor vetett pillantást társára; a fekete, gondosan ápoltszákkal koszorúzott fehér arc mintha márványból lett volna; nyoma sem volt már rajta annak az észrevétlen, múló remegésnek, amely meglegyintette az imént, hogy úgy érezte: egy szempillantásra valami fuvallat lebben át rajta, ahogy ott állnak a hegygerincen és főtáru előttiük a tó képe. Márványszerű nyugalma és fegyelmezettsége ezúttal is átáramlott reá. No és, gondolta magában, mi történhetne, ha találkozna is velem az emberek, s ha szemembe is néznek. Rejtsd magadba a bánatot és senki sem piszkálhatja elő, ha idegen maradsz velük szemben s zárkózottságod kemény kérégebe takarózol. Így megyek majd végig azon a néhány utcán, míg haza nem érek; nem állok meg útközben és nem szegem le a fejem, aztán pedig... Nem akart ezzel az aztánnal számot vetni. És semmi olyan dologra nem akart gondolni, ami ezt az aztánt magával hozza. Csak a pihenésre gondolt, a remegéstelen, teljes megnyugvásra a tómenti fehér házikó fái közt, melynek képét tisztán és élesen, sebként hordozta szívében az utóbbi napokban.

Abban az időtájtban érkeztek be a városba, amikor az a csarsija bezárt boltszárnyaival és nehéz függönyökkel fedett ablakiával késődelutáni tepedéséből ébredezett. Az élet mintha súlyos lidércnyomástól szabadult volna, neszelni kezdett; a föllocsolt utcák langyos páráit lélegeztek, érezni lehetett a locsolt por szagát; a levegő állott, rezzenéstelen, átmelegedett vize egy halk, kellemes és hűs fuvallattól áramlásba jutott; a fenyves elmerült, s szemük előtt, megmosdatott, kéklő ég alapján az ismerős képek kissé kivehetőbb és valahogy újszerű alakzatokban jelentkeztek, mintha hosszú szünet után néznék őket: a tómenti fehérfalú házak mintha erkélyeikre könyökölnének; valóságos fehér fonalat vonnak a kék égi vászon hosszán. Az esti szél borzolta a tó — mintha a koraest szellővel csiklandná s most lúdbőrzik — tiszta, kék és fénylő; távoli halászcsonakok fekete pontjai pettyezik, egyik oldalán zöldellő, lenge nád, s hegyükben, fészkeként, halászkunyhók kutyorognak.

S mindez egyszerűen elenyészik, kívül kerül a szem határán, mintha vízben tükröződő kép volna csupán, melyet most eloszlatnak a hullámok. A két vándort emberek veszik körül, emberek, seregnyi mozgó, fekete figura van már körülöttük a Hat Jávorfánál, a piacon.

„Nikola!”

„Jankula!”

„Isten hozott benneteket!”

Kiabálnak, s a kör szorosabbra fonódik a két ember körül. Nikolának lüktet a halántéka, szédülés környékezi, s minden erejét össze kell szednie, hogy magához térjen, hogy fölismerje maga körül az arcokat, s elcsípje hangjukat.

„Jásászun hurijet”¹, kiáltja valaki, s e kiáltásban nincs sem gonosz célzat, sem káröröm. Csak valami fanyar figyelmeztetés, mely a lelkét marcangoló görcsös szomorúságnak ad hangot.

Egy alacsony, fehérhajú bácsika félrebillent fejjel, hunyorogva nézett rájuk.

¹Jásászun hurijet! = Éljen a szabadság!

„Hát aztán mi lesz azzal a mi szabadságunkkal, unokám?“, kérdezte kehes hangon és Jankula szeme közé nézett.

„Hej, Kiro bácsi, hogyha a szabadság medve volna, akkor tán még megkötözzük ott a hegyekben és elhozzuk magunkkal... De így...“, válaszolt Jankula.

„De így ő kötözött meg titeket.“

Senki sem nevette el magát, Nikola mégis elrejtette tekintetét, mint a vádlott. Ki akart szabadulni a gyűrűből, hogy folytathassa útját. S amikor valaki azt ajánlotta, hogy üljenek le a tóparton, s mindnyájan el is indultak utána, ő így szólt:

„Mire való az most? Lesz idő beszélgetésre. Előbb hadd menjünk haza.“

„Te csak menj“, mondta Jankula. „Én itt maradok egy kicsit az emberekkel.“

Elindult lassan, mintha attól tartott volna, hogy földre terítik a pillantások, melyeket jeges ujjakként érzett futkározni a hátán.

Háza ott volt lejjebb, az Alsó Szőlőknél. A kicsiny, földszintes fehér házikót fák koszorúzták s az udvar közepén magasló diófa ágai eltakarták (mintha karok nyúltak volna át derekán), falait befutotta a repkény, udvarán kis virágoskert, mögötte pedig a szőlősök. Most nyugtalanul közeledett a házhoz. Valamikor, míg a bolondos szelek magukkal nem ragadták, fehér kis fészek volt számára ez a ház. Most pedig úgy tért vissza belé, mint vihar után csendes kikötőbe. Már messziről megpillantotta fehér homlokát a zöld levélpalást között, de öröm helyett fájást érzett csupán. Az ablaktáblák be voltak hajtva, s az ablakokon, mint szemem gyászos kötés, szegezett deszkák feszültek. A kerítést benőtte a fű, itt-ott meg is rogyant. A kertecske pusztá volt, csak egy-egy narancs- és fügefa nyúlt fel kétségbeesetten a dudva öléből, s hozott termést.

Megfeszítette a kiskaput, de annak szárnya a földbe akadt, s bentől a giz-gaz sem engedte. Minden nekifeszülésre újabb düh fogta el s végül úgy nekiesett, hogy a kiskapu korhadt, száraz deszkái szétreccsentek s így tört magának utat az udvarba. Átbotorkált a deszkarakáson meg a dudván, s rálépett a kerek, fehér kövekből k rakott utacsára, melyet most befedett a vadon burjánzó, érintetlen fű. Egyszeriben valami jeges egyedülérezet dermesztette meg és megtorpant a kerti utacska derekán. Elhagyta minden gondolat, idegennek érezte magát a környező világ számára, hideg volt maga is, mint a kő; mint akit elástak valahol a pusztaság közepén.

Mintha temetőben járnék, mintha elhagyatott temetőben járnék, futott át agyán a gondolat. Körötte szétszórtan kőkeresztek, kibillent, megfeketedett, félig már földbesüllyedt kőkeresztek — az elfeledett halottak emlékjelei. Eszébe villant, hogy az imént, miközben elhaladt a temető mellett, a templomot dajkáló domb tövében, sok sok ilyen elhagyatott és elfelejtett kőlapot látott. Az egyik ilyen jeltelen kő alatt fekszik Ő is. Mióta meghalt, itt is meghalt minden; mi értelme volt hát az ő visszatérésének? A fia. Hol van a fia? Miért maradt a ház egyetlen lélek nélkül?

Lassan fölemelte fejét s magához tért. Odaért az ajtóhoz, leült a kőküszöbre, lehunyta fáradt szemét s mély, gondolattalan, érzéstelen sötétségbe hullt; valami tompaságba, mely nem ismer sem hangot, sem világosságot. Üresnek tűnt számára mindaz, ami neszként és világosságként elfolyt körülötte.

Igy ült rövid ideig, alélt időnkívülségben, lehunyt szemmel. Aztán lépteket hallott, érezte, mint jön feléje egy súlyos test, akár az árnyék, mely közeledvén minduntalan növekszik. De nem akarta fölnyitni szemét, sem fejét arra fordítani. Mintha valami sötét fátyol takarta volna arcát és szemét.

Csak akkor nézett föl, amikor a jövevény már ott állt fölötte. Egy nedvesen fénylő kék szempár nézett le rá szótlan együttérzéssel; egy széles arc merült fel előtte, akár a csendes tó a békés hajnali órákban.

„Megjöttél hát, Kolja, szenvedő jó testvér?“, szölt a jövevény, Kulis, az öreg halász, akit felismert különös kék szemérol. Magas erőteljes volt, mint a régi platánok ott lenn a tó partján.

„Megjöttem“, válaszolta neki. Csak tekintete mondta tovább azt, ami kimondatlanul ottmaradt lelke mélyén. „Megjöttem, de hova, és mire?“

„Hallottam, hogy erre vetted az irányt. Mondom az embereknek: minek engedtétek, hogy oda menjen, mikor... Aztán utánad siettem. No, gyere, menjünk.“

„Hova?“, kérdezte s elcsuklott a hangja.

„Hozzánk. Kosztadin már régóta nálam van. Csak látnád, micsoda nagy legény az.“

„Mért nem maradt itthon? Vagy a nénémnél?“, kérdezte Nikola és morván összevonta szemöldökét. .

„A gyerek, hogy is mondjam csak, kicsit szabadjára volt engedve. Amikor meghalt a szegény szerencsétlen anyja, hívta a nénje is, sógora is, de ő nem ment. Ittmaradt egy ideig ebben a házban, aztán egy napon beállított hozzám. Azt mondja: Fogadjon be, Kulis bácsi. Magával akarok dolgozni, és itt élni... Hogyha visszajön apám, így mondta majd visszaköltözünk megint. Hát most majd megint együtt lesztek.“

Nikola nem szölt.

„Jössz-e? No, gyere csak. Kosztadin nemsokára megjön a tórol,“ nógatta az öreg halász.

Engedelmesen fölállt és elindult a halással. Lassan ment, ott érezte maga mellett a gyermeki lelkületű, hatalmas embert, mint valami csendes nyugalmat és biztonságot. Nem tudott volna tovább egyedül maradni.

Fehér Ferenc fordítása

A szerelem dicsérete

Koncz István

Nyárban fakuló virág-üzenet
Szemed csipkés biztatása
Keres ma vígabb éneket
Ócska bánatok fehér lakodalmán
Dáridózó süket enyészet
Ujjaid közt repkény csapdos

Megrészegedni az erdő sok illatától
Szavamat csaló fények színezik
Kelletik magukat a szerelem-romokon
Biboron viharzó hizlalt örömdök
Hintázó díszes hazugság-bárkáikon
Homályba tűnő emléked tündérek őrzik

Két duzzadó emlő lelke szépe
Lángoló haja ha napba nézett
És huriik tapsoltak a szívében
Meztelen karjai közt ha ölelt
Magaszerelmes táncos-élete
S rothadt egyre csak rothadt mosolyogva

Tudta ha várt vágyas örök
Éjszakák sose késtek
Ha a hajnal elől szökött
Harmatok mosták karcsú lábait
Királynő volt ő a majmok között
S azok tisztelték benne az embert

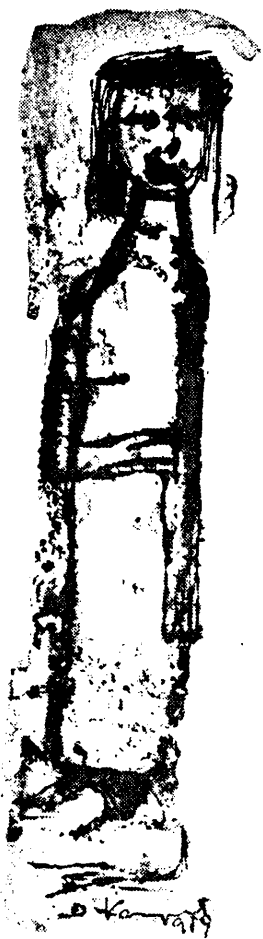
Tudósok és katonák álmodtak vele
Nevetését a füvek magukba szítták
Hogy lehessen a hajléktalanok öröme

Szerelmes szavakat nagy ákombákom,
Sorokban villámok rajzoltak fel az égre
Mindenütt ott volt ha rá gondoltak

Szerelmét dicsérte a dal az alkohol
Duhaj legények a felhőkbe léptek
Szemükben izzadt a sok bolondos álom
Boldogság-bálvány egyre csak kerített
Rózsaszín testén az alkony
Gyémántajka csókolt piros sebeket

A szerelmet dicsérte a dal az alkohol
Kis ringyók mosatlan ölén
Még halni részegen ahol
E vesztés kínban öröm telik
És verset mondhatnak mulatságból
Hítves; áldozatnak ajánlják a testet

Csak hús vagyok és élet vagyok
Csak halál vagyok Óceán
Vesz körül végtelen titok
És a többi ember teste
Hintázó tükrén homok csillog
Képiünk is ott hintázik a tó-szerelmem tükrén

Hupikék tájak

Kiss István

Tiszta nyakkendőt köttem a múlt vasárnap és el is határoztam azonnyomban, hogy megünneplem a goromba évszakok fordulóját, tekintve, hogy végre itt a nyár. És ha nincs is itt, akkor is itt van.

A vitaminhiány és a bennem tótágast álló atavisztikus kérdés az idillikus természetbe hajtott. Megpihenni egy vadregényes kökörösibokor árnyékában és egygé olvadni a tájjal. Ez a művelet csöppet sem nehéz, csak kellő intelligencia szükséges hozzá. Ha ezzel tisztában vagyunk, egyben azt is megértjük, hogy miért szeretik jobban a természetet a tisztviselők és egyéb nadrághátsórész koptató személyek: Ugyanis itt rejlik az intelligencia!

Mivel az intelligencia nálam sem hiányzott, nekihasaltam a határnak. Gyönyörű volt mozdulatlanul heverni a fűben, miközben rajtam sétálgatott az a sok-sok nászútra induló katicabogár...

Arany napsugarak cikornyáznak és a szemembe kéjesen mászik bele egy lengő pipacsszál. Valami szívzsongító mocsárrilat, habkönnyű fátyolként tesped el a tájon. Zsong a fű, illatoznak a méhek és egyéb rovarok. Szinte vesé mig lüktet az élet ritmusa. A közeli zombékban egy pacsirta köszörüli a torkát, aztán belekezd figaró áriájába. Bokrok hűvösében két tapsifüles bámulja a szívérványt egy szitakötő szárnyán. Odébb a pajkos szellőben búzavirág csókolja a szarkaláb arcát és fohászkodik egy barna hátú bogárkához, hogy ne tolja folyton közéjük a pofáját. A tikkadt bodzafa egy vakaródzó tehén súlya alatt görnyed, miközben a méla állat bús, bamba szemét felveti az égre, ahol szigorúan bárányfelhők legelésznek pulikutya nélkül. Ha szemünket az égről újra a földre lopjuk, messzetűnő tekintetünk gomolygó délibábra botlik és hasmánt elterül egy bájos csalánbokorban, — megzavarva az ott enyelgő verebeket. Röfögve közeledik egy jorksír anyakoca. — Hát ez mi a frászkarikát keres itt a természetben! Egészen kikökkentett a romantikából. Most aztán kutathatok megfelelő képzettársítások után, hogy beilleszsem őt is az idillikus csendéletbe. — Az ég szakadjon rá, megeszi a pipacsomat!...

Na csak lassan, lassan...

Azért él minden és virul, habár itt is folyik a harc és a bensőbbek megemészti a pipacsokat. Zakatol, csörömpöl az élet masinériája. Minden

fűszálban, bogárban és háziállatban. Csattog a rügy, zöldül az énekesmadár, — sietős mindegyiknek. És talán éppen azért szép a természet, mert a lagymatag színek mögött acsarkodás rejlik. Talán még a nyulak is csak a képeskönyvekben jámborak. — Hogy a nehézség essen a harcba és a kiválasztódásba...

Addig, addig mérgelődtem keresztbe-hosszába, amíg elfogott a buzgóság és eltűnt a jorksír anyakoca. Végre egyé olvadtam a tájjal és szuszogásom semmivel sem zavarta a környező dekorációt.

Új hősök jelentek meg a színen. A biztonságos hupikék háttérből, kulisszák és egyéb káposztatorzsák mögül előttenkedtek a gyávának bélyegzett nyulak és vézna izmaikat pengetve hősi eposzba kezdtek. Izgága fülükkel kellő súlyt adva mondanivalójuknak, kifejtették a tényeket, miszerint a szomszédos nyúltörzs nem tiszteli az emberi jogok deklarációját és bele-mártja fogát az ő fennhatóságuk alatt lévő zsenge herébe. Hogy ez égre-kiáltó gazság, valamint agresszió, abban egyhangúan megegyeztek, ámbár, hogy mi lesz a megtorlással — ebben megoszlottak a vélemények. Meg kell védeni a jogokat, lehetőleg nagy hangon és élénk hadonászással, de ha ez nem segítene a bajon, — hej, régi, igazság, hogy ha szeretsz, ha nem szeretsz, verekedj, mert ha nem, — az anyatermészet megemészt, mint az előbb szóban forgó pipacsot. Vitáztak, vitáztak és mivel jó hazafiúi mivoltát egyik sem akarta, hogy kétségbe vonják, az lett a vége — mint mindig minden józan miegymásnak —, hogy egyetlen kiút a harc.

Harc a létért, a családért, a jogokért, a méltóságért, és ha kell, sok-sok egyéb hangzatos paroláért. Mert az életnek megvan az ára. Még a dülútaton is. És ilyenkor nekünk, csúcslényeknek, kellően fel kell vértetni magunkat papírral, hogy ne fogjon rajtunk a kortársak átokverése. Mert kacifántos ötlettel igazságot is lehet ám szerezni, nemcsak tüdőlöttyögést vagy behozatali kávédarálót.

Dehát mi történt a békeszerető nyulakkal? Ráakadtak a bátorság forrására, vagy csak megzavarodtak? Dehogy, dehogy! Bolondította egyik a másikat, habár külön-külön mindegyik kereket oldott volna. Ott tartotta őket valami, tudja csoda, mi... Valami, ami sem nem szoroz, sem nem oszt, mégis meghalni kényszerít buta fennköltség, öntudat vagy valami hasonló miatt. Ki tudja: lehet hogy nem más, csupán a félelem. Mert a bátor képes meghalni is, de a gyáva sokszor elmenekülni sem mer. Így lesz belőle hős. Pedig akárki látja lelkét, ő nem tehet róla. — Ki érti ezt?

A lelkes tábor, meg amaz a szomszédságban, megindult a harcmezőre, ahol a babér terem, — de semmi más. Egy ideig hősiezen kerülgették egymást és olykor ha ebbe belefáradtak, felkérték a varangyosbékát, hogy csapjon helyettük egy kis hangos harci lármát, amíg ők kiszuszogják magukat. Sajnos, mint történni szokott, legjobb szándékuk ellenére is egyszer csak szembe találkoztak... Ekkor aztán akcióba léptek. Megkezdődött a rendkívül gyors és tervszerűen fegyelmetlen visszavonulás. Még jó, hogy másra nem került sor, és így mindkét tábor lelkesen számolt be az otthonmaradottaknak az ellenfél megfutamodásáról.

Hát bizony, ennyi elég is lesz a nyulakról.

Mint az események szemtanúja elhatároztam, hogy másnap azonnal szabadalmaztatom ezt a mindennapi állatmesét, nehogy Aesopus megelőzzön. Aztán a hátamra fordultam és elégedetten süttettem a hasamat a lemenő nappal. Mert megnyugtató, hogy legalább én valami hasznot húztam a dologból.

Mire a Hold felmászott az égre, a csatater teljesen csendes.. A kuruttyolás méla összhangba olvad a tücsökciripeléssel. Langyos megnyugvás lötytyen a tájra. Csak egy romantikus bölömbikát esz a fene valahol a messzeségben.

Kis élmények nagy városokban

D. Juhász Zsuzsa

A z ólomszínű ég alatt egymáshoz bújó háztetők és szélcibálta antennák felett városi szemetesekké degradált sirályok keringenek. A zárkózott, dús gazdag Bréma jókedvű, szabad proletárjai.

Reggeltől estig bonganak a harangok. A kéttornyú Péter-katedrális hajóiban feketeruhás asszonyok dicsőítik a puritanizmus fantáziátlan istenét. Ugyanúgy imádkoznak, mint ahogyan (alattuk, a boltíves pincékben heverő) mumifikált őseik imádkoztak, időszámításunk 797. esztendeje óta. A kecses gráciával elrendezett ősoket, a hűvös kasztrendszer megteremtőit, hetenként háromszor lehet megtekinteni, 2 nyugatnémet márkáért.

Virágpiac, virágautomaták, virágosboltok. Virág az ablakban, vázában, erkélyeken. Csupa túlméretezett, agyonnemesített virág veszti el lassan színét, illatát, értelmét ebben a tompa szürkeségben... Szomorú város, ahol a fűszalat is pénzen kell venni, s ahol az egyetlen meleget árasztó test az olajfűtés bordázata.

A város közepén szélmalom kepel. Előtte, a városszépítőktől megszelídített várárok zöld vizén, fekete hattyúk ringanak. Egy bácsi nézi őket. Rágyújt. A gyufaszalat nem a lustán tovafolyó vízbe dobja, hanem elcammog az első szemeteskosárig.

A halak is szürkék. Hosszú, vékonydongájú, sápadt halak, halálukban is összeszorított szájuak. Józanok és tiszták, mint az emberek, akik megveszik és megeszik őket.

A „Kedves Asszonyunkról” elnevezett sokszáz éves templomban a háborúk halottjainak emléktáblái alatt sercegnék a mécsék. Csupa fiatal ember. Csupa idegen, északi név. Egy idős asszony áll a fal előtt. Ilyen esetben állhattak a bibliai zsidók a siratófal előtt. A történelem megismétli magát. Az a történelem, mely olyan események sorozatából áll, amelyek jobb, ha sohasem történtek volna meg.

„A városi zenészek”, a Grimm-testvérek kedves mesealakjai ennek az őszi ég alá szorult városnak nemhivatalos címeralakjai. A hivatalos címerben unatkozó oroszlánok a szabad Hanza-város szigorú szenátoraira emlékeztetnek.

A Weser nyilegyenesre kotort csatornái unalmasak, mint a parti raktárházak végtelenje és a kopár dűnák. Matrózok tisztogatják az óriáshajók fedélzetét. Elképesztő trágárságokat kiáltoznak le a sétahajókon illedelmes csendben ülő nőknek. A szláv, germán és gall nyelvek teljes kétértelmű szótárát — vagy 5.000 szót — zúdíjták le percenként a piciny lélekvesztőkre. Horvátul is kiáltoznak. Szpliti tájszólásban.

A Hanza-városban angolszász erkölcs uralkodik, utálják a ténfergő, kávéházakban üldögélő idegeneket. Ezért nincs Brémában kávéház, mulatóhely, bár. Marcipánillatú cukrászdáik vannak és cinkancsós éttermeik, melyeknek étlapjai sohaselátott alcímekkel ékesek: ... Amit a tyúk tojik és mi hozzáteszünk... Szeretettel főzve... Édesszájúak részére...

A Schütting előtt, a mindenható kereskedők céhháza előtt, mely olyan, mint egy ábrándos asszony álmodta csipketerítő, luxusautók állnak négyes sorokban és a 9 méter magas Roland-szobor. A kolosszus pajzsán 1404 óta pompázik régies helyesírással a város jelmondata — Vryheit! Szegény gazdag brémai polgárok... A szabadság, a lelki felszabadultság tarka fellegei után áhítózó színtelen pénzeszsákok.

*

A híres hamburgi állatkert majdnem olyan szép, mint a prospektuson. A látogatók a szellős, tiszta, tágas ketrecek előtt állnak, s meg vannak győződve, hogy az állatok megelégedettek. Az ember önző. Azt hiszi, hogy minden élőlény boldog, ha ő jól érzi magát.

A gyönyörű színházban az ember istenülése, az embertársi felelősség problémája lép színre. Az egyéni élet teljes kiélésének merész elvét valló Faust, s szülőatyjának, Goethének szelleme úgy elvész a pazar fényhatások, díszletek és vetítések között, hogy még rendőrökutyákkal sem lehetne nyomukra akadni.

Az óceán lenyűgöző. Nem szebb vagy csodásabb, mint bármely hazai víz. Csak nagyobb. S a nagyság, bárhogyan kapálódzunk is ellene — imponál. Annyira, hogy könnybelábad tőle a szemünk. A természet kevesebb szóval, de hatásosabban dolgozik, mint a világirodalom összes holt és élő drámaírói.

Vakító tűzkarikák, neonkörök, csillogó színes villanykörtek alatt állnak, sétálnak — magányosan vagy párosával — az éjszaka barátnői. Kopognak a túsarkak az aszfalton, ringanak a csipők, mellek. Nyelvcsipő amerikai cigaretták füstje kavarg a gépzongoráktól, szirénáktól hangos Reperbahnon.

Matrózok dülöngélnek, rendőrök cirkálnak, turisták bámészkodnak. Itt mindenki és minden olyan, mintha egy tizedrangú film szalagjáról szökött volna le egy órácskára. Sírnivalóan giccses.

Rozsdabarna fák ölelkeznek a topa kémények fölött. Az esőfüggöny mögött vörösen izzanak a műhelyablakok. A mester lánya kávéhoz be. Nagy fekete macska oszon be mellette. Leül a kályha mellé és berill szemével hol a kint táncoló árnyakat nézi, hol a mestert — az apát —, hol meg fiait, az inasokat. Burrognak a köszörűkövek, sivítanak a reszelők. Készülnek a világhírű solingeni ollók. Évszázados kenyér ez. Köszörűs volt az úkapa, az lett az unoka, s ha a sors úgy akarja, köszörűs lesz a ma élők dédunokája is... Erdemes volna nagyobb dolgokat bízni ezekre a serény munkáskezekre, mint a nem csorbuló késeket, ollókat. Talán akkor jobb volna a világ sora. Mert békesség van ezekben a szerény otthonokban. A jó munka békessége.

A „Hochenzellern-híd” brozbafogyott királysobrai egykedvűen nézik fodrozódó tükörképüket a Rajnában. Dühös germán istenek száguldó csapatai helyett lomha uszályók cammognak a zöld vizen. Kenyér és pöcegödör lett a hatalom aranyát rejtő víz. Hangos és prózai a Niebelungok zord tolyója. Ujgazdagságú, mint a partján újjáépült modern Köln.

Valamikor Colonia Agrippiennisnek hívták ezt a várost. Ma néhány váza, egy csodálatos mozaikpadló és a római civilizáció elmaradhatatlan kísérőjének romja hirdeti, hogy valamikor bensőséges szépség uralkodott a kívül-belül lemosható, luxus wécés, házóriások helyén.

A középkor egyetlen emléke a lélegzetrabló Dóm. Hat évszázad művészei építették falaiba lázas álmaikat. A tömjénfüst kék kódében áhítatba dermedt emberek állnak a „Három király-oltár” körül. Kezükben azonban nem imakönyvet, hanem a Baedekert szorongatják.

A Dóm tornyai segélykérőn nyúlnak az ég felé. Mint fuldokló a szalmazsálba, úgy kapaszkodnának ők is a surranó felhőkbe... Csak el innen, erről a leszűkített modern térről, ahonnan az újjáépítő városatyák kirekesztették a távlatot — minden művészi érték oxigénjét.

Az új színház olyan, mint egy piramis. Ezt a kétes értékű építészeti remeket úgy lengik körül a botrányos viták, mint a tragédiák hőseit a balsors. A kölni átlagember minden humoros életszemlélete ellenére sem tud megbékélni azzal, hogy a színházépítési költségek úgy indulnak, mint értelmes tervek s — balga utópiákként végződnek.

Köln a Ruhr-vidék tüdőmészítő szénporának köszönheti híres illatát. A kőszén, mire ideér, parfümmé nemesül. Maria Farina és 4711-es lesz a szénből. Szörmekabát, ékkő és pompa. S mégis csodálatos, hogy ebben a finom illatokat pocsékoló, illatorgiában fürdő városban minden benzin- és szivarszágú.

Görbelábú füzek állnak az Isaar vizében. A hidak felett úgy lógnak a felhőfoszlányok, mint kötél az avult fehérenemű. Műnchen esoen olyan, mint a sörgomba. Nedves, lapos és szürke.

Ha kisüt a nap, München zenélni kezd. Énekelnek a terek, az utcák, a házak. A Cuvier színház egy kacagó Mozart-trilla. Fenségesen bűg a Residenz. A Frauenkirche Palestrina-lamentációkat sugároz. Gershwin dallamaitól hangos a Stachus. Nymphenburg egy elhaló Weber-zongorafutam s az „Udvari park” fái könnyes Schubert-dalt susognak... És mégis, mindez együttvéve olyan, mintha bajor rezesbandák recsegnének szüntelen.

A Pinakothek Van Dyck-termében egy százsz szerelmespár enyeleg a bársonypadon. Mosolyogni kell. A „Lantos nő” képét másolható öreg kisaszszony mérgesen fordít nekik hátat. Nem bírja el a sok holt remekmű között az élet remekét, a szerelmesek látványát.

A sörhöz fehérkolbászt és retket esznek a müncheniek. A habzó italt párnásmellű lányok szolgálják fel. Nyakukon fekete bársonyszalag, tomporukon a „dirndl” apró virágmintái himbálódznak. Kezeik tiszták, vaskosak. A „Bavaria” szobor kezének mintája ilyen a „Német múzeumban”. Alapos kéz. Ha ez megragad valamit, ott fű nem nő többé.

*

Bécs a zene halhatatlanjainak, a Habsburgoknak és a mosodáknak városa. Majd minden házfalon tábla hirdeti, hogy itt lakott Haydn, amott Beethoven, a szomszédos utcában Strauss, arrább meg Schubert... Minden házban egy Habsburg született, élt vagy hunyt el... Minden harmadikban pedig a mai res publica fiainak alsóit mossák.

„A régi jó idők” itt idegenforgalmat előmozdító jelszó. A papírkereskedések kirakataiban ott látni Ferenc József császárnak új, „hochglanz” papírra kopírozott képeit. A fényképeket az amerikai turisták vásárolják. Ofelsége az ohioi vagy texasi tucatlakásokat díszíti majd, úgy is mint a „dear old Europa” utolsó szentimentális emléke.

Ó, angyali fehér lipicaiak, a valamikori császári és királyi lovarda büszkeségei... Ti vagytok Bécs egyetlen idegenforgalmi alkalmazottai, kik nem kértek beléptdíjat az idegentől.

A kapucínusok sírkamráiban alusznak az uralkodók, díszes cinkopor-sókban, melyeknek fedelét lassan, de feltartóztathatatlanul emészti a cinpestis. Európa történelmének hosszú korszaka fekszik itt szarkofágokba zárva. Az 1619-től 1918-ig tartó történelem látványa, fejenként, 5 schillingbe kerül. A múlt szemlélete tehát jóval olcsóbb, mint a jelené.

A hölgyeket a pompás operaházból csak a szalonok érdeklik. Ott folynak a díszelőadások szüneteiben a ruhabemutatók. Csupa mélyen kivágott estélyiruha... Ez a legbiztosabb módja, immár évszázadok óta, hogy balga férjet szerezzen a nő. És náthát.

A citeraszótól hangos „old Vienna” hangulatot nem veszi be a bécsi purgerek gyomra. Sorzsék és Sániék a kültelki kispizkosokba járnak, ahol a pecsétés abrosz mellé ül a kövér kocsmáros is, s együttesen szidják a világ folyását. A hangulatot a recsegő rádió szolgáltatja meg a Mitzi, a kocsmáros hajadon húga, aki még — ahogyan erkölcsös leányzóhoz illik — Küss die Hand die Herschaften-nal köszöni meg a kispolgári borraivalót.

Sok a női taxisofőr. Ha nincs utas, a fehér volán mögé húzódnak és méteres asztalterítőket horgolnak a mödlingi vagy gumpensdorfi egyszoba-

konyha összkomfort családi asztalára. „Szegény ember legyen gyakorlatias”
wan a levegőszemek fölé hajló arcokra vésve... Valószínűleg ezért kérnek
többet a turistától, mint amennyit a taxaméter mutat.

*

A grázi várhegy tövében összebújó házacskákban élnek a világ legbol-
dogabb emberei. Mindenkivel és mindennel békén megférnek. Mindenekelőtt
a lelkiismerettel, az asszonnyal és gyomrukkal.

A ligetben tanyázó szelíd mókusok az igazi realisták. Tíz kekszet is
elkapnak kezedből pirinyó mellső lábaikkal, bár csak öt kekszre volna szük-
ségük. És egy darabkával is ki tudnak jönni. Olyanok, mint mi... Emberek.

Egy kis szentségsértés egy kétszázadik évforduló alkalmából

Ivan Ivanjii

Azoknak az irodalmároknak a születési vagy halálozási évfordulója, akiket nagyoknak tartunk, a legmegfelelőbb alkalom arra, hogy az új professzorok — vagy pedig az új professzorjelöltek — lefrják a régi tanárokat. Mindazt, amit a német tudósok és áltudósok száz évvel ezelőtt írni kezdtek Friedrich Schiller születésének századik évfordulója alkalmából, forradalmiságáról, konzervativizmusáról, költészetéről, prózájáról Goethevel való barátságáról, Goethevel való ellenségeskedésével, arról, hogy ifjúkori koplálásainak volt-e hatásuk későbbi drámáira, róla mint történészről, mint bölcselőről, és számtalanszor azokról a rothadt almákról, melyeknek a szaga nélkül nem volt képes jól dolgozni, mindezt most novemberben, születésének kétszázadik évfordulója alkalmával ismét át fogják kérődzteni. Ismertetik majd különösen Németországban, két szempontból — keletiből és nyugatiból — mindkét fél számtalan idézettel igazol-

ja majd Schiller kisajájtítását. Koszorúkat hordanak majd emlékművei elé. Az énekkarok Schubertet énekelik. Az akadémiákon felzendül majd Beethoven. A rektorok, dékánok többszörös doktorok tüsszögnek majd az aulákban és a folyosókon és egyik-másik tárcában akad majd néhány ironikus megjegyzés is.

Heinének Németországban még nincs emlékműve — sem a keletiben, sem a nyugatiban, Schillernek azonban annál több, hisz faji származása kifogástalan. A gimnázisták dolgozatokat írnak majd róla, a főiskolások pedig doktori értekezéseket.

Mivel pedig a világ kicsiny és egységes, mi itt, Németországon kívül, akik kevésbé állunk a német professzorok befolyása alatt, megemlékezünk erről a nagyságról és kísértésbe is esünk, hogy ezt a megsárgult pergament pillanatnyi ízlésünk szerint világítsuk meg. Kihasználjuk azt a tényt, húsz évtizeddel ezelőtt Johann Kaspar Schiller felcser-

századosnak Christoph Friedrich nevű fia született, hogy magunk is mondjunk róla valami egyáltalán nem új dolgot. Ez a Johann Kaspar nem volt orvos. A herceg hadseregében gyógyítással foglalkozott ugyan, de később éppen olyan higgadtan és lelkiismeretesen intendáns, majd kertész volt. Nem sokat keresett; akkoriban viszonylag békés idők jártak. De Christoph Friedrich — aki később elhagyta két első keresztnevét, hogy csak a harmadikat, a Friedrichet tartsa meg, — nem volt hajlandó nyugodtan elfogadni azt a pályafutást, amit a szülei és a herceg szántak neki. A herceg kegyelméből, illetőleg parancsából, orvostudományokat kezdett tanulni és később atyja nyomdokaira lépve Stuttgartban egy gránátos-ezredben ezredorvossá nevezték ki. Hogy írt holmi „Mózes küldetése” című eposzt, az még senkit sem bántott. De amikor nemcsak megírta, hanem elő is adta a „Haramiákat”, ezt az abban az időben lázító darabot, a herceg komolyan megharagudott rá. A szerző hiába igyekezett az előszóiban óvatosan elzárkózni, hogy ez csak egy drámai mese és semmi több, Isten ments, de hogy is forradalmi aktus — és hogy ő maga is azt hiszi, hogy nem színpadra való, mert esetleg helytelenül fogják értelmezni... A herceg lecsukatta s megtiltotta neki hogy „komédiákat” írjon. Schiller ezt jól megjegyezte. Következő fontos darabja tragédia volt; a neve „Ármány és szerelem”.

Eyébként minden darabját így lehetne nevezni, hisz mindegyikben az ármányokon (mégpedig a politikaikon) és a szerelmen van a hangsúly. Németországból többé nem valami sok drámát írt. Megtanulta a leckét a börtönben. Kirándult tehát Spanyolországba, Angliába, Svájcba. Tell Vilmos, Don Carlos és Stuart Mária nem voltak közvetlen rokonj kapcsolatban azokkal a német hercegekkel, akiktől honoráriumot óhajtott kapni. Majdnem mindegyik európai nép kapott valami módon emlékművet Schillertől. Wallensteinjének köszönhető, hogy a horvátok neve a modern ember ruhatárának egy alkotórészévé vált, csak ezt kevesen tudják. Ez ugyanis nem irodalmi értekezlet témája, noha pikáns, sőt érdekes, ezenfelül történelmi tény is. Abban az időben a horvát csapatok valóban vöröskendőt viseltek a nyakukon, egyedül ők Wallenstein hadseregében, s ezért ezt a kendőt viselőikről elnevezték kroatnak, amit kravátnak

mondunk és minden reggel gondosan felkötünk.

Amikor Goethe végleg megharagudott reá, Schiller egyetemi tanár lett Jénában. Mi volt Goethe Weimarban? Csupán a tudomány és a kultúra minisztere (ahogy ma mondanánk), egyben a herceg barátja és személyes tanácsadója, egyben a leghíresebb drámáiról, egyúttal rendező is. A herceg színházában főleg csak Goethet játszották. Schillert primitív embernek tekintették, aki botrányok árán akar előre könyökölni. Goethe ki sem akarta mondani a nevét. De Goethe akkor egy kissé utazni szeretett volna. Külföldre persze. 1786-ban el is indult. Akkor 37 éves volt és korának leghíresebb írója, sokáig miniszter is miniszterelnök volt, minduntalan megparancsolta a kiadónak, hogy újból és ismét újból adják ki „összegyűjtött műveit”. Ezt azonban meguntta már és elindult. Itáliába.

Disznóság, mondta Schiller. Lám, a vén betyár! Továbbra is folyósítják a miniszteri fizetését. Rengeteg jövedelme van műveinek kiadásából, melyeket senki sem olvas, s csak azért adják ki, mert a szerző miniszter. Werther után semmi olvashatót sem alkotott, már pedig az 11 évvel ezelőtt történt. És ime, az állam az utat is fizeti neki. Miért nem küldenek bennünket fiatalokat állami költségen külföldre?

A világ azóta sem változott sokat. Schiller tíz évvel fiatalabb volt, mint Goethe. És megindult, hogy meghódítsa, ami meghódítható. Amikor Goethe három év múlva hazatért. Schillert már nem lehetett semmibe sem venni, tehát gyorsan kinevezte tanárnak Jénába. Nem tudom, nem óhajtom ezt nagyságra összehasonlítani, de mindez ma is megtörténik, nálunk is megcsúsz. A kiltások és az arányok mások, de a lényeg ugyanaz. Boriszláv Mihailovicsot — Mihizt — is Noviszádra küldték és jól fizetett könnvtárost csináltak belőle a Szerb Maticában, hogy messzeldüljön, megnyugodjon, mint Schiller Jénában. Goethe ezt a dolgot jól kiszámította.

Schiller pedig? Schillert valóban semmiképpen sem lehetett megemlíteni Goethe nélkül, erről szintén gondoskodtak a német professzorok. Schiller addig rágalmazta Goethet, pedig tulajdonképpen bámulta és tisztelte. Iphigéniát olvasva feljegyezte: „Még lehetőszen szép napom volt, noha fizetnem kell ezért a kielégülésért, amit ez a mű

nyújtott, azzal a leverő érzéssel, hogy nekem sohasem sikerül valami hasonlót alkotnom." Később azonban megfordult a dolog. Széltében-hosszában dicsérni kezdte Goethet, mert végül módot talált arra, hogy egy kissé megvesse. Mert Goethe, ez a „kispolgár” és „poltron”, aki hajlongott a buta herceg előtt, tulajdonképpen mindig csak azt tette, amit akart. Úgyelt a formaságokra, hogy a lényeket maga körül a saját akarata szerint építhesse. Schiller pedig, ez az állítólagos forradalmár, aki úgy törte-zuzta a formákat, mint az üvegkereskedésbe tévedt elefánt, nagyon gondosan mérlegelte, hogy a társadalomban mi válik hasznára. Egy nemes lányát vette feleségül, rokonságba került az arisztokráciával. Gondosan válogatta, hogy kit látogasson meg és ügyelt arra, hogy frakjának színe megfelelően hintója színének is. Erről a biztosított szilárd helyzetének az álláspontjáról úgy gondolta, hogy egy kicsikét részvétet is érezhet a nyugdíjazott udvaronc iránt, a mind pohosabbá váló Goethe iránt, aki holmi gyári munkánál vadházasságban élt. Most már ezt írta: „Az ő világa nem az én világom, világnézeteink lényegesen különböznek... majd az idő mond rólam ítéletet.” Még a német professzor számára is világos, hogy ez az ítélet az egyszerű Christina Vulpius szeretőjének a javára szól, nem pedig a nemes Charlotte von Langefeld férjének a javára.

És ekkor összebarátkoztak, mert pillanatnyilag szükségük volt egymásra. Kissé magányosak voltak. Mégis Schiller — a szerencsétlen — nagy lelkesedéssel fogadta ezt a barátságot és most kebelbarátját von Stein asszonynál, volt szeretőjénél rágalmozta. Goethe keveset beszélt Schillerről, és nem tett ellene semmit. De nem mindig vette észre. Csak olyankor, amikor kénytelen volt. Mintha tudta volna, hogy oly sok esztendővel túléli, hogy verseket írhat; koponyáját tartva a kezében. Nem nagyon szerették egymást. Schiller szerint Goethe a szerencse fia, aki anélkül hogy birkózna a világgal, meghódítja a világot. Goethe viszont azt tartotta, hogy Schiller a múzsák zaklatója, aki azt hiszi, hogy legyőzheti a világot, még mielőtt önmagát legyőzné.

Érdekes, hogy ezek ketten milyen különböző módon közlik környezetükkel azt, hogy Schiller végül egyszer nemcsak hogy meglátogatja Goethét, hanem lakott is nála. A kezdeményezés

közvetve Schillertől indult ki: hosszú és forró levelet írt Goethenek. Erre Goethe meghívta, „Nem védekezhettem e meghívás ellen” — írja Schiller barátjának, Körnernek, pedig alig várta ezt a meghívást. A feleségének pedig azt írja, hogy lépten nyomon hallatszik „mennyre örül Goethe, hogy megismerkedhet velem”. Goethe viszont teljesen indokoltan, most mégis legalább megemlíti Schillert egyik levelében: „úgy látszik, hogy most egyetértünk és hogy legalább egy ideig egy úton járunk.” Az öregebb akkor 45 éves volt, Schiller pedig 35 esztendő. „Schiller volt kettőjük közül nagyobb arisztokrata, sokkal többet gondolkozott mint én, mielőtt bármit is mondott volna, mégis az a különös szerencséje volt, hogy a nép nagy barátjának tekintették” — értékelte Goethe a helyzetet, jóval később, Eckermannal folytatott beszélgetésében.

Ha a tényekhez, — nem pedig a tanári tézisz és hipotézisekhez — tartjuk magunkat, ez Schillernek valóban különös szerencséje. Mert miből is áll az ő forradalmi volta, a „Haramiák” kivételével, melyektől azonban már az előszóban, 22 éves korában elzárkózott? Mehring 50 évvel ezelőtt még durva és őszinte volt: „Schillernek a proletáriátus számára nincs mondanivalója! Ez természetes tulzás volt, de mindenestre minden köntörfalazás nélkül mondták ki.” Ami az úgynevezett költői ideálok iránt — írja Bücher, ez a francia forradalom eszméjétől áthatott drámaíró — úgy vélem, hogy majdnem kizárólag bábokat adott, égszínkék orral és szelvelgő pátozzsal, nem pedig hús-vér embereket... Egyszóval igen sokra becsülöm Goethét és Shakespearet, de nagyon kevésre Schillert.” Természetesen könnyen lehetne találni kedvezőbb és lelkesebb idézetet Schiller nagyságáról, akár vagonszámra, de nem ennyire hivatottakat. Egyébként gyorsan szolgálunk még egy idézettel, mely nincs közvetlen kapcsolatban a költészettel, vagy — talán az alkalmazott költészettel áll kapcsolatban, ha van valami efféle a világon. Mert mik is lehetnének mások a szerelmes levelek, mint alkalmazott költészet? Amikor Schiller özvegye egy ízben von Steine asszonynál Goethe szerelmes leveleit olvasta, megrökönyödött, és elismerte: „Schiller így nem tudott szeretni. Csupán a szenvedély kedvéért sohasem szerettet. De a rímjei szenvedélyesebbek. Valóságos virtuóz a rímek te-

kintetésben, hát ki hihet neki?" Schiller balladáiban majdnem mindig reális személyekről, vitézekről, királyokról, hercegekről, harcokról van szó — de minden misztikus, patétikus, színleg magasztos. A felbuzdult öreg Goethe éppen valótlan teremteseket, isteneket, boszorkányokat, varázslókat kelt életre balladáiban — pedig tulajdonképpen a pátoz nélkül kis emberről van szó. „Ó a dolgot valahogyan csak kívülről látta” — magyarázza Goethe — „a lényeg halk fejlődése nem az ő mód-szere volt”. Schiller kereste a témákat, mégpedig izgatottan kereste őket. Goethe keresés nélkül is rájuk talált. Schiller kiválasztotta, hogy mit írjon; Goethe pedig átélte, amit megírt. Schillernél minden allegória, minden irodalomelméleti fogalom. Goethénél pedig az élet jelképe. Schiller uralkodni akar az életben és a szerelemben is. Az embereket nem szereti; talán csak a műveit szereti. (Goethe jobban szereti az embereket, de csak időnként adja át magát teljesen a munkának, sohasem feledkezik meg az élvezetekről.) Talán azért, mert Schiller érzi, hogy korán meghal, Goethe élete pedig nyolc évtizedre van tervezve. Mind a kettő úgy viselkedik, mintha ezt tudná. Schiller siet, hogy minél előbb befejezze művét, ami érthető is, hiszen mindig beteges. De honnét tudta Goethe, hogy oly sok ideje van? A Faustot 20 éves korában kezdte írni és 82 éves korában fejezte be.

A Schillerről szóló írásokat szinte törvényszerűen úgy kell befejezni, hogy összehasonlítjuk Goethevel. Ez már magában véve is bizonyos értékelés. Egyébként nem csupán negatív értéke-

lés. Mert ha valakit oly elkerülhetetlenül egy más valaki mellé kell festeni, ahogyan a zoológus festők a krokodilusokra mindig ráfestik azokat az apró madarakat, melyek ennek a vadállatnak a fején állnak — akkor ez azt jelenti, hogy ez a valaki elválaszthatatlan volt attól a nagyobbtól, hogy ki-egészítette azt, és így vagy úgy, de méltó volt hozzá. De mégsem szabad a madárkát összetéveszteni a krokodilussal.

Miért ilyen népszerű Schiller a németeknél, hogy mi valamennyien, akik róla és Goetheről mindent megtanultunk a német tankönyvekből, ily nagyon tiszteljük? Jóllehet úgyszólván állandóan nem német dolgokról írt, és lényegében véve megvetette a patriotizmust, „a haza iránti érdeklődés csak az elaggott nemzetekre nézve lényeges... nyomorúságos és hitvány ideál csupán egyetlen nemzetnek írni”, mondta, mégis eltalálta népének eszményképét. Nem csupán öntudatlanul. Mert ezt is írta: „A németek szeretik az emóciókat, minél sekélyebbek, annál inkább”. A németek Schillerben azt a lángészt dicsőítik, aki felismerte ösztöneiket és rokonszenves módon szövegezte meg: szorgalom, józanság. Azt tartják, hogy Schillernek ez a felfogása emlékmű a németek számára. Hogy Schillernek valóban mégis magas erkölcsi érzéke volt, azt nem vették észre, vagy legalábbis nem alkalmazták magukra. Schillert dicsőítve elhaladnak az erkölcs mellett. Mert amikor Schiller néhány évtizeddel ezelőtt ismét jelentkezett Ernst Toller néven, egyszerűen megölték. És elfelejtették.

Hornyik János fordítása

Fényképező szemek

Burány Nándor

ALAIM ROBBE-GRILLET: OČI KOJE
SVE VIDE, NARODNA KNJIGA,
CETINJE, 1959

A cetinyei Narodna Knjiga egy rendkívüli elszántsággal és merészséggel megírt könyvet adott kezünkbe. Alain Robbe-Grillet könyve a néhány száz év előtti világrész-felfedezők kitartó következetességére emlékeztet bennünket. Ez a fiatal francia regényíró, polgári foglalkozására nézve agronómus, harmadik regényében gyökeresen szakított a regényírás iddigi módjával, minden kötelet eltépett, minden visszavezető hidat lerombolt.

Nem ő az első vállalkozó. Már sokan elidultak előtte, de lényegesebb eredmény nélkül gyorsan visszatértek a kiinduló helyre. Valaki azt mondta, Joyce *Ulyssese* után már lehetetlen regényt írni. Akik írtak, azok inkább a meglévő hagyomány ápolására vagy a regény kidolgozott formaeszközeinek csiszolására szorítkoztak.

Proust és Joyce hatásától alig tud valaki megszabadulni. A nagy regény-

írók egyre inkább filozófusok is és filozófiai rendszerük csontvázára szerkesztik regényeiket. Talán sosem érezték az írók ilyen tragikus komolysággal társadalmi hivatottságunkat, mint az elmúlt két-három évtizedben. Több jel mutatja, hogy ebbe is fáradtak bele. Ennek a fáradságnak szülötte Robbe-Grillet is.

Nem tétovázik, nem ingadozik, ellentmondást nem tűrő határozottsággal tűzte maga elé a célt: megmenteni a regényt. Mitől? A terhes bölcselkedéstől, a fejezetekre nyúló belső monológoktól, az ember belső világában való végtelen vájkálástól. Grillet nem valószerű akar lenni. Magát a teljes valóságot akarja adni, semmit el nem mulasztó részletességgel, aprólékos leírásokkal, fényképszerű pontossággal, egy karamell-papír vagy egy széttaposott kiszáradt béka hú megrajzolásáig kiterjedő lelkiismeretességgel.

(Nincs már egyedül, Franciaországban irányt alapítottak: a mikrorealizmust.

Amíg elődeik főleg a nemes emberi vágyak, álmok, törekvések és akarások csúfos bukását és hajtörését ábrázolták regényeikben, Grillet és társai egy lépés-

sel tovább mennek. Ők tagadják magát az embert is, az embert mint saját államainak, vágyainak önálló irányítóját, megvalósítóját. A tárgyak: a folyton kísértő sirályok, madzagdarabok, karamell-papírok, apálykor öbölbeszorult tengeri hulladékdarabok dominálnak a könyvben.

Az ember teljes vereségét akarja észleltetni? Ellenszenvünket, lázadásunkat akarja kiváltani az ember ilyenfokú tagadása ellen? Egyszerűen reakció ez az előbbi korszak regényhőseire, akiket írók mindenáron emberfeletti világmegváltó eszmék hordozóivá öltöztetnek fel?

A regény főhőse a legközönségesebb kereskedelmi utazó, karórát árulni indul egy szigetre. Egy koffernyi órával vág neki a hajóútnak, útközben pontosan kiszámítja, hogy délutánig, a hajó visszaidulásáig hogyan adhatja el valamennyit. Ismeri a szigetet, ott született, ez most kapóra jön neki.

A nagy vásárból azonban nem lesz semmi.

Alig tud valamit eladni. Mi áll az útjába? Mi gátolja munkáját? Milyen drámái fejleményeket hoz magával a sikertelen út? Szerelem? Szerencsétlenség? Milyen kaland? Lemarad a hajótól, aznap nem tud visszautazni, de a következő napokon sem javul a helyzet. Bánkódik emiatt? Leverli a sikertelenség? Az író nem sokat törődik hőse lelkivilágának megrajzolásával. Nem boncolgatja érzését, nem sokat törődik hangulata belső rugóival, de aprólékosan, oldalakon ecseteli, hogy milyen szögből, a hajóról vagy a szikláról nézve, milyen volt a sirály feje, szeme, szárnya, begye, farka vagy a csőre.

Ez fontosabb neki. A tárgyak, a megfogható valóság szerepe magasan az ember belső világa fölött áll. Az író az olvasó minden egyes méltatlankodására mintha csak azt felelné: hát fontos az, egyáltalán, mit számít, hogy az ember mit gondol, érez egy-egy esemény láttán?

„Apály idején a sok hulladék eltakarta a rakpart alján lerakódott sarat.

Az elrothadt algák szálaiktól befont kövezet között, az enyhén lejtő és sötét fenéken, itt is, ott is fénylett egy-egy konzervdoboz, ideiglenesen még elkeverte a rozsdát, aztán egy-egy virágmintás porcelándarab, egy majdnem használatlan kék, zománcos levestűró... és voltak nagy éles ollók is, többé-kevésbé töröttek, némelyik meglepően nagyok voltak, valóságos csodák. A reggeli nap alatt mindez valami erős, de nem visszatetsző szagot árasztott, a jód és a kissé romlott rák keverékét..”

Hasonló módon a kiszáradt békáról is. Napsütéses, poros úton meglátja és leír róla minden leírhatót: fekvését, színét, szagát, nagyságát stb. Este beles a szobába a megvilágított ablakon és nemcsak a személyeket meg tárgyakat sorolja föl hiánytalanul, mértani pontossággal mondja el róluk, milyen távolságban, milyen magasan fekszenek egymástól, milyen szöveget zárnak be vagy mekkora árnyékok vetnek.

Grillet tudatosan arra törekszik, hogy mindenben következetes ellentéte legyen az előző regénynek. Aminek elődei a legnagyobb jelentőséget tulajdonították, ő azt teljesen elhanyagolja vagy mellőzi, és amit azok említésére sem tartanak méltónak, ő azt a legnagyobb gondnal és szorgalommal ábrázolja.

Egy szó sem esik ebben a regényben Hirosimáról, a Bikini-szigetéről, Algérről vagy a berlini kérdésről, mégis a tárgyak világának ilyen zsarnoki inváziója mögött is érezni, vagy talán sejteni lehet, az atomkorszak rettegő, reményért, humánusáért, jóságáért epekedő, már-már reményvesztett emberét.

Merészségét senki sem vitathatja. Ismeretlen vizekre evezett és messze a régi partoktól szárazföldre talált. Még nem hódította meg teljesen a regényírásnak ezt az új világrészét. Csak a peremét mutatta meg. Nem mondhatjuk meg előre, mit hoz még ezután. Lehet, hogy a zolai naturalizmus elhagyott szigetére, de lehet, hogy valóban új világrészre talált.

Az embertelenség és a hősi kitartás krónikája

Gellér Tibor

**SZIMIN MAGDA: MIRE A MEGGYFA KIVIRÁGZIK, FÓRUM KÖNYV-
KIADÓ, NOVISZÁD, 1959**

Memoárt írt az író, emlékezést néhány keserves esztendőről, rabtársnőről, harcostársairól. A memoár-irodalmat többé-kevésbé mindannyian ismerjük, ismerjük azt a fő sajátosságát is, hogy az írók önmaguknak emelnek benne emléket. Az általam ismert emlékezőekben, kezdve *Déryné naplójától* egészen Gellért Oszkár: *Kortársaim*-ig a szerző a központ. Ez a jellemvonás különösen uralkodik az utóbbiban. A *Mire a meggyfa kivirágzik* is memoár — de az emlékiratoknak e klasszikussá vált tulajdonsága nélkül; nem önmagának akar az író nimbust csinálni, nem ő van a központban, nem körülötte forognak az események, a személyek. Nem.

Szimin-Boschán Magda egyszerűen meg akarta örökíteni azoknak az emléket, akik vele együtt megjárták a politikai elítéltek kálváriáját, véres útját, a szubotikai Sárga-háztól, a noviszádi Armijától Mária Nosztán ke-

resztül egészen Bergen Belsenig, a német „Vernichtungslager”-ig. És ez sikerült a szerzőnek, sikerült egyszerűen írni, közvetlenül. A legnagyobb fájdalmakat, kínokat, a tébolyító, őrjítő magányt, a tífuszosok agóniáját s a könyv még sok más megrázó jelenetét egyszerű eszközökkel, szólamok, jel-szavak nélkül művészi egységbe szorítani.

Egy beszélgetés alkalmával az író, túlzott szerénységgel, egyszerű krónikának nevezte művét. S ha mi is így jelölnénk meg, semmit sem vonnánk le irodalmi értékéből. Mert ha a könyvnek nincs is meghatározott központi cselekménye, történése, kompozíciós egysége megvan, nem hullik szét színfoltokra. Nincs főszereplő és mellékszereplő, a névszerint említett elvtársnők mellett a névtelen áldozatok ezrei és ezrei jelennek meg a könyv lapjain. Hány élet, hány egyéniség, jellem, hányféle indulat, érzelem, életmód és felfogás olvad itt össze egy közös sorsba!

Az író a részvevő teljes hitelességével festett megrázó képet az elítéltek életéről, közösségéről, kitartásáról,

bajtársiasságáról. Az egész könyv keserűség és remény, harc és győzelem. És kicsoda összetűzése az érzelmeknek! A mindenáron élni akarás és a megtántoríthatatlan, megalkuvás nélküli harc összeütközése. A haláltáborok rémségei, a krematóriumok füstöl-gő kéményei sokakat megtörtek. Elvesztették emberségüket ebben az embertelenségben. Sajnos, e rövid recenzió nem mutathatja be a tartalmát, s így nem is adhat teljes képet erről a könyvről. Mégis ide iktatjuk a krónika főbb mozzanatait: az elítéltek közönségének kialakítása, eszmei harca, az „egyes” idegtépő magánya, a vallatás szörnyűségei, a tifuszos betegek agóniája, a fegyőrök aljas embertelensége, a rabok szökési kísérlete, elvtársnők találkozási és elválása stb., stb. A könyv mindezt összefogja, egységbe

foglalja, mégpedig irodalmi igényességgel.

Nem véletlenül adta az író a *Mire a meggyfa kivirágzik* poétikus címet sem. Benne van a címben a remény, az életbe vetett hit, a tavasz-várás, a rügyfakadás. Mert az elítéltek a halál küszöbén sem veszítették el egy percre sem a reményt, a jobb életbe vetett hitet. Ez adja meg a mű értékét, ízét, savát-borsát. Az egész könyvet egy érzelem fogja át, a győzelembe vetett hit, s ez a fonál nem szakad meg egészen a mű végéig. Ez a könyv nem csupán krónika. Ilyen kifinomult ízlés, egyszerűség és poézis csak művészi irodalmi alkotások tulajdonsága. S mivel ez az író első komolyabb munkája, olvasói remélik, hogy ezt a kimeríthetetlen élményanyagot nem hagyja feledésbe jutni.

A jó papkisasszony

Laták István

Izléses kis könyv került a könyvke-reskedések kirakatába mostanában, a pesti Modern Könyvtár sorozat egy kö-tete, Halldór Kiljan Laxness izlandi írónak *A jó papkisasszony* című kis-regénye. Tanulságos történetet dolgoz föl ebben a könyvében a Nöbel-díjas író, igen élvezetes elbeszélő módon. Amellett, hogy jó szórakozást nyújt, nagyon érdekesen bevilágít a számunk-ra teljesen ismeretlen izlandi életbe. Mesterien kiválasztott mondanivaló — finom ironikus ábrázolása a polgári álszenteskedésnek.

Egy papi család jámbor lánya a dán fővárosba kerül, hogy hímezés-tudomá-nyát tökéletesítse. A szép, de kissé egy-ügyű leány fél év múlva áldott álla-potban tér haza attól a családtól, ahol elhelyezték. Az esperes családja össze-dugja a fejét: menteni kell a polgári látszat-erkölcsöt. S amit a kellemetlen eset eltakarására cselekszik a papi család és tőkés rokonsága, azt az ál-szenteskedők iránti gúnnyal, a szen-vedő lány iránti megértéssel és szelíd humorral rajzolja a hírneves író.

A társadalomrajz pompásan sikerült a nagyobb bonyodalmak nélküli, még-is eleven és fordulatos történetben. A

kitűnően megrajzolt emberi alakok egész csoportja vonul föl a rövid re-gényben. A szemforgató, tekintélyes tiszteletes, aki prédikációit egész mű-ködése alatt családjá és rokonsága napi politikájának igazolására használja föl, — alkalmi propaganda isten igéjébe csomagolva. Nagyszerű, pasztikus fi-gura a két papkisasszony. Az ifjabbik, aki természetes vágyait naiv ártatlan-ságában a „jó erkölcs” megszegésével elégíti ki, s a nénje, a halászvállalat tőkés urának neje, aki harcosan védel-mezi az úri erkölcsöket, pedig ő is ki-próbálta a nagyvárosi életet, ő is ta-nult hímezést, s ő is engedett a világ hívságainak. Aztán a szigorú erkölcsű, tubákoló tiszteletesné, aki irgalmatlan megbotlott leánya és a kis fattyú unoka iránt; nemkülönben a tiszteletesék tő-kés veje, papucsférji minőségben.

De a szegény bolti Hans, a munka-nélküli sokgyermekes asztalos, a de-rék vőlegényjelölt, az orgonáló halász-legény, meg a tőle állapotos cselédlány is — egytől-egyig színesen ecsetelt, hűsvér emberek.

Az izlandi élet sok mindenben elüt az általunk ismert nyugati világtól, de a tehetősök, a tőkésék ott is kihazs-

nálják embertársaikat, s a szegények és elesettek élete ott is szomorú és változtatást igénylő. A tavasz későn jön, a lány később érlik, de a szerelem és a virág azért kinyílik a gejzírek és aktív tűzhányók szigetén is, s az ősz, a betegség és a halál ott sem kerüli el az embereket a hómezők szélében húzódoó füves, tengerparti földsávokon, ahol a kis izlandi nép éli sajátos életét, az atomtámaszpontokért kapkodó nagyhatalmak árnyékában. Az északi fény különös világosságában élő nép írója megtalálta és kifejezte ebben a

könyvében is, ami emberi és mindenki számára érthető, s most hírneve nyomán a betűk széjjelviszik a világba.

Gy. Beke Margitnak a svéd fordítás alapján készült magyar átültetése szép nyelvezetű, gondos munka. Az északi irodalom rokonszenves nagy íróját ez a műve is vonzóan mutatja be: minden olvasó érezheti, hogy mélyesen áthatja a dolgozó nép iránti szeretet.

Érdekes, hasznos olvasmány lehet minden könyvtárban Laxness művészi kisregénye, *A jó papkisasszony*.

KORUNK REGÉNYIRODALMA

Radomir Konstantinovičot három érdekes regényéből (*Daj nam danas, Mišolovka, Čisti i prljavi*) és a lapokban, folyóiratokban megjelent kritikáiból, esszéiből és tanulmányaiból ismerjük. Őt elsősorban a regény érdekli, s most, amikor már három regény tapasztalatait leszűrte (a negyedik pedig talán már készül), a regényirodalom mai helyzetét igyekszik felmérni (*Gde je Tolstoj?* Izraz, 7-8. sz.).

„Miért nincs meg korunknak a maga Háború és békéje?” — ebből a kérdésből indul el tanulmányában Konstantinovič, és 15 oldalon fejtegeti nézeteit korunk irodalmáról és regényéről.

Tolsztojt a szabadság és a szükségszerűség, az ember és a történelem abszolutuma közötti eltérés foglalkoztatja. A nagy titok megoldásának kulcsa az epika. Ahhoz, hogy igazi epikus képet fessünk, hinnünk kell a történelem abszolút értelmében. Paszternák meg akarta ismételni Tolsztojt, hogy napjaink Tolsztoja lehessen. Az Ohrannaja gramota és a Doktor Zsivagó szerzője mindenképp lázadás a történelem ellen; ő nemcsak egy valóság ellen lázad (ami miatt támadják, illetve ünneplik), hanem általában a történelem ellen kel fel, amely, szerinte, abszurd. A Doktor Zsivagó inkább formájában, mint lényegében epikus. Hiányzik belőle a Háború és béke mozgásának ereje. Paszternákot a modern irodalomhoz az értelmetlenség érzése köti, s ezt kívánta ő tolsztoji epikával kifejezni, de az igazi epikus szelleméhez a világ értelmébe és a történelembe vetett hit szükséges, s mivel ez Paszternákban nincs meg, ő Tolsztoj — Tolsztoj hite nélkül.

Az abszurdum nem egyéb, mint a mi természetes viszonyunk a világhoz, mondta Sartre. A mai irodalom abszurdumának tekinti azt, amit Tolsztoj törvénynek tartott, s nem Tolsztoj epikájában, hanem ennek az epikájában a kihalásában találja meg indító erejét. Pedig már Tolsztojban megfogant a kérdés (*Mi a művészet?*), az a lázadás az irodalom ellen, amely ma az irodalom természetes állapota. Ezért Tolsztoj a klasszikus irodalom dicsősége, de tagadása, legnagyobb bírálata is, ő az út az új irodalom felé.

Napjaink irodalma nem akarja folytatni a Háború és békét, elfelejtette az Anna Kareninát, mintha elvesztette volna a mese-mondás képességét. Az irodalomban mind kevesebb az irodalom. Beckett azért nagy író, mert nem az irodalomból indult ki, hanem

az irodalom legmélyebb okaiból. Ő nem a tolsztoji Szeretet álláspontjáról beszél, hanem épp e szeretet hiánya miatt. Pedig a szeretet, csakis a szeretet tud mesét teremteni. Az élet mozgás, a mozgás szeretet, a szeretet mese — tehát az élet mese, vonja le a következőkéményt Konstantinovič. Tolsztoj, amikor ír, nagyon szeret. Éppúgy, mint Homerosz. A homéroszi eposznak van befejezése, mert integrális; mi már nem érezzük a befejezéseket. Az abszurdum légkörében lehetetlen az igazi kezdet és az igazi vég, nincs idő, mert az abszurdum nem kezdődik, és nem végződik: az időn kívül áll.

A klasszikus irodalom történetét fejezett ki, s ezen keresztül a világgal való kapcsolatát. A modern irodalom az elidegenedett ember műve, ezért nincs benne történet, mese. Az egyetlen mese, amely megmaradt az, hogy nincs többé mese. Ez az irodalom elérte a legmélyebb pontot, amelyet csak el lehet érni: ahol az idő megállt, mintha sohasem létezett volna. Így aztán nemcsak Tolsztojnak van vége, hanem Proustnak is. Nemcsak az objektív történelem éposza hiányzik, hanem az álom szubjektív története is, amely tulajdonképpen a tolsztoji epika tagadása. Korunk legjellegzetesebb műveiből kiveszett az emlékezőképesség. A klasszikus regény fontos vonása épp az emlékezés, a mindentudás, tájékozottság volt. Miért? Konstantinovič ezt avval magyarázza, hogy Tolsztoj például meg akarta menteni korának civilizációját, vívmányait, a mi korunk regénye azonban semmit sem akar megmenteni, még saját magát sem. Az irodalom ma szakít avval a világgal, melyben fogant, szakít tapasztalatainkkal s ezért, Konstantinovič szerint, megújulás előtt állunk. Mi leromboltuk a keresztény istent, de azokat a csírákat, melyek a vallásból bennünk vannak, nem semmisítettük meg egészen (Aragon Örök tavaszában is fellelhetők a keresztény világkép maradványai, mondja Konstantinovič), s ezért szakítanunk kell egy logikával, amely már nem a miénk. Másképp kell írunk, másképp élnünk s meghalunk is, mint eddig.

Konstantinovič hisz egy új életben. Az irodalom, mondja, ott kezdődik, ahol megvan az elhatározás, hogy fejjel menjünk a falnak, ha kell. Az irodalmat sohasem az értelmes, törvényhez ragaszkodó, óvatos, józan, bölcs emberek írták, hanem az elővigyázatlanok, bátrak. Nem Kreon, hanem Antigone a példakép, nem az örök tavasz, hanem egy új tavasz, amely még nincs, de születik, a mostani sötétségből jön világra.

Végeredményben, állapítja meg Konstantinovič, a történelem nem ért véget, és sohasem fog véget érni. A mai irodalom csak egy pillanat azon az úton, amely egy olyan világba vezet, amely nem ismeri se a békét, se a háborút, s amely, épp ezért, sohasem fogja kérdezni: Hol van Tolsztoj?

A REGÉNY SORSA — AZ EMBER SORSA

Más álláspontról tárgyalja, és Konstantinovičtól részben eltérő következtetésekre jut a regény kérdésében a Delo 6—7. számában Danilo Kiš (Sudbina romana).

A XX. század regénye ezt az általános, összefoglaló címet viseli Kiš szerint: Condition humain, akárcsak Malraux regénye. A regény fejlődését vizsgálva, Kiš három fokot különböztet meg, szemelláthatóan, és saját bevallása szerint is, Hegel hatása alatt: a) a regény egy osztály és egy nemzet eposza (Iliász és Odüsszea); b) a regény csak egy osztály eposza (Háború és béke, Balzac Emberi komédiája); c) a regény általános emberi eposz (Emberi sors). A korszerű regény jelzője tehát a kozmopolitizmus, tartalma pedig az ember sorsa.

Habár ma még érezni a regényekben az osztályjellegét, világos az is, hogy a deklaszálódás folyamata megy végbe bennük, mert a regény lényege már nem osztályjellegű, hanem általános emberi és metafizikai. A mai regényíró műve, akármennyire osztályjellegű, irányzatos vagy párszerű, mindenekeelőtt emberi mű, emberi dokumentum, dokumentum korunkról, tekintet nélkül a cselekmény helyére és idejére.

Ez a felfogás szükségesen bizonyos esztétikai változásokat is eredményezett. A dokumentum ugyanis veszít értékéből, ha túlságosan artistikus kifejezésekkel él a szerző, a művészi oldal elhanyagolása viszont a riporteri üresség veszélyét tartogatja.

A mai író arccal a jövő felé fordult, ezért meg kell teremtenie a maga világát, világképét és világfelfogását (ebben megegyezik Kijő nézete Konstantinovicéval), hogy kitöltse azt az űrt, amelyet felfedez. A mai regény problémája tehát nem a technika, a forma, problémái az ember létkérdéséből fakadnak. Ezért jogosulatlanok a mai jugoszláv regényírók kifogásai: a nyelvi akadályok, a nyelvi és regényírói hagyományok hiánya stb. „Hazai regényünk nyelvi akadályai leomlanak, s a technikai kérdések szinte önmaguktól megoldódnak abban a pillanatban, amikor megjelennek azok a művek, amelyek az Emberi Sors főcímet viselhetik” — állapítja meg Kijő.

AZ ESŐ AMERIKAI ISTENE

A zágrebi Zora könyvkiadó vállalat hamarosan megjelenteti Saul Bellow *The Adventures of Augie March* című regényét, amely egy lengyelzsidó amerikai leszármazottjainak nyomorgását festi le, sok humorérzékkel. Az 1954-ben írott könyv jól csengő írói nevet szerzett Bellow számára, a bírálók a legtehetségesebb amerikai írók közé sorolják. Újabb regényének — *Henderson the Rain King* (Henderson, az esőkirály) — az egyébként mindig tartózkodó londoni *Times Literary Supplement* egy egész oldalt szentel. A kritikusok szerint, ez a könyv is teli van az amerikai életmód ellentmondásaival, noha egészen másként, képletesen, és más környezetben ábrázolja őket.

Augie March-csel ellentétben, az új regény hőse, Henderson, tekintélyes amerikai családból származik, már dédapja államtitkár volt, apja pedig ismert tudós, életerőtől duzzadó férfi, de nem tudja fölfogni a társadalmi helyzetével járó felelősséget. Nem érez azonosítást korával, torz, különös tettekre ragadtatja magát, részegeskedik, tör-zúz, tékozolja mérhetetlen erejét, s a legnagyobb kellemetlenségekbe sodorja feleségét és gyermekeit. Végülis, belátja, hogy lehetetlen ezt az életmódot tovább folytatni, Afrikába utazik — megtisztulni. Kiderül azonban, hogy robusztus egyéniségét már túlon túl kikezdte a civilizáció, s ahelyett hogy megváltásra találna, önmagát és másokat is bajba kever. Először az Anewi törzshöz vetődik. Itt nagy a zűrzavar, a kétségbeesés, mert a víztartályban, amelyben a jószágokat itatják, békák vertek tanyát. A törzs vallása szerint minden állat szent, nem irthatják ki a békákat, viszont — hol itassák teheneiket? Henderson, fölhasználva a civilizált ember műszaki tudását, bombát tákol össze, hogy kipusztítsa a medencéből a békákat. Tűlsok puskaport használ azonban, a robbanás szétveti a medence falait és a törzs víz nélkül marad. A warilik között — legalább is kezdetben — több szerencséje van, hatalmas erejével sikerül talpraállítania egy ledöntött bálványoszlopot. A törzs tagjai hálából kinevezik az eső istenévé. Szoros barátságot köt a törzs főnökével, tőle szerez tudomást az emberi természet alacsonyabb-

rendűségéről, ami — az állatokkal ellentétben — örökös bosszúvágyban nyilvánul meg. Fárasztó edzésnek veti magát alá, hogy megszabaduljon korábbi tévelygéseitől, attól az elképzeléstől, hogy a lelki problémák megoldhatók fizikai eszközökkel is (amint Amerikában megkísérelte) vagy műszaki trükkökkel (mint a békák esetében). A „lelkigyakorlatok” másik célja: olyanná lenni, mint az állatok királya, az oroszlán. Közben azonban barátját és tanítóját fölfalja egy oroszlán, és Henderson — lelkében teljes zűrzavarral — visszatér Amerikába.

VASÁRNAP

Simenon is megírta új regényét. A könyv mentes az „új regény” minden jellemvonásától, mégis elárul egyet-mást az új műfajról. A *Dimanche* (Vasárnap) című regényben félreértések viszik a cselekményt a legszélsőségesebb befejezésig, a gyilkosságig. Az író elsősorban a gondolattól a cselekvésig vezető út költi le.

A bűntény elkövetője, Emile, a La Bastide-hoz címzett tengerparti vendéglő szakácsa és tulajdonosa, békés, szorgalmas ember, akinek egyetlen öröme, ha időt szakíthat magának és csónakba szállhat, hogy szigonyával halásszon. A hétköznapi, nyugodt, a nyaralóvendégek gondtalan mosolyában fürdő ember azonban tragédiára készül. A vendéglő igazi tulajdonosa felesége, Berthe, a gazdag örökös, akit csak a vendéglő kedvéért vett el. Emile ifjúkora óta ott dolgozik az étteremben, úgyszólván saját két kezével fejlesztette azzá, ami. A házban azonban Berthe az úr, az övé a döntés joga, mindenki fél tőle, mindenki gyűlöli, és — még jelenlétében is — frizsidernek nevezik. Emile egyre jobban vergődik a zsarnokság súlya alatt, úgy érzi, hogy felesége láthatatlan láncokkal fűzte magához. Egyetlen gondolata sem lehet, amibe az asszony ne akarna, s ne hatolna is végül bele.

Berthe jelenlétében Emile úgy érzi magát, mint kiskorában, édesanyja vigyázó szeme előtt. Mind a két asszony ugyanúgy fiyeli, és olvas benne.

Ugye, mindig igazat mondasz? — szokta faggatni Berthe, és mindig azt hozza is tette: — Nem túrném el, ha hazudnál!

— Egy gyereknek sincs joga ahhoz, hogy hazudjon anyjának! — mondotta hajdan édesanyja, s magabiztosan folytatta: — Különbén is, hiába próbálnád meg...

Berthe a legváratlanabb pillanatokban szegezte neki a kérdést: — Mire gondolsz?

Emile ilyenkor, mint a tettenért gyermek, elvörösödött és gyötrelmes megalázottságot érzett. Ez volt a helyzet, amikor Berthe Adát, egy olasz kőműves hallgatag, kissé „butácska” lányát fogadta föl szolgálónak. A cselédlány szemében Emile bálványá magasztosul. A férfi tisztában van ezzel az imádattal, és fokozatosan a leányban látja megtestesülni minden szabadságvágyát. Egy napon kimondja: mától kezdve vasárnap kezdődik, s az elmaradhatatlan rizskörtésbe arzén kerül. Később, amikor Emile meg akar róla győződni, hogy felesége megeszi-e a rizst, Adát találja az asztal mellett, Berthe pedig nyugodt, kemény, ezúttal gúnyval teli pillantással fogadja.

Igy, a csattanóig fejlődő események ábrázolásával, Simenon tulajdonképpen ugyanazt az emberi hazugságot fejezi ki, ugyanazokat a ki nem mondott ellentéteket, ugyanazokat a magányos emberi sorsokat írja le, amelyeket Nathalie Sarraute és Claude Mauriac örökítenek meg, eltúlozva a lelki események méreteit.

SZÉP MAGÁNYOS HÁZIKÓ

Az itt közölt elbeszélés Major Nándor sajtó alatt lévő elbeszéléskötetéből való. A könyv címe *Vereség*.

EMBEREK ÉS MADARAK

Jován Boskovszki mai macedón író. 1920-ban Szkopljeban született. Eddig négy elbeszélés-kötete és színműbírálatainak egy gyűjteménye jelent meg. A macedón fővárosban megjelenő „Razgledi” című szépirodalmi folyóirat felelős szerkesztője.

„Emberek és madarak” (Ludje i ptice) című elbeszélés-kötetének címadó,

hosszabb frásából közlünk e számunkban részletet. Boskovszki szuggesztív lélektani ábrázolással rajzolja meg a Dojráni-tó halászáinak s e táj pezsztváriainak alakuló, változó világát. A fiatal macedón irodalmi nyelv egyik legkiválóbb műve.

„Emberek és madarak” című elbeszélés-kötetét Szkoplje város irodalmi díjával jutalmazták.

PAVEL GOLIA VERSEI

A nemrég elhunyt s a két világháború között jelentős szerepet játszó szlovén költő verseit először van alkalma magyar fordításban olvasni közönségünknek.

TARTALOMMUTATÓ

Saffer Pál / Megsárgult papirosok tanúsága	803
Tolnai Ottó versei	810
Burány Nándor / Kulcsok	812
Aleksandar Tišma versei	816
Urbán János / A koporsós	818
Pap József versei	821
Major Nándor / Szép magányos házikó	822
Florika Štefan versei	830
Majtényi Mihály / Ősi avar a kopjafák körül	833
Pavel Golia versei	843
Laták István / Ceruzasorok a magányban	846
Jován Boskovszki / Emberek és madarak	849
Koncz István / A szerelem dicsérete	855
Kiss István / Hupikék tájak	857
D. Juhász Zsuzsa / Kis élmények nagy városokban	859
Ivan Ivanji / Egy kis szentségsértés egy kétszázadik évforduló alkalmából	864
Burány Nándor / Fényképező szemek	868
Gellér Tibor / Az embertelenség és a hősi kitartás krónikája	870
Laták István / A jó papkisasszony	872
Krónika	874
Jegyzetek	878

Kaupert Pál rajzait a 809, 810, 815, 820, 842, 845, 848, 854, 856, 863, 867, 871. és 873. oldalon,

Sáfrány Imre szövegrajzait a 812. és a 818. oldalon,

Ács József szövegrajzait a 823. és a 828. oldalon közöljük.

IRODALMI, MŰVESZETI, TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT.
1959. OKT. KIADJA A FÓRUM LAPKIADÓ VALLALAT – SZER-
KESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: NOVI SAD, VOJVODE MISICSI 1.
– SZERKESZTŐSÉGI FOGADOÓRAK: MINDEN NAP 10–12-IG. – KÉZ-
RATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM ADUNK VISSZA – ELŐ-
FIZETÉSI DIJ. EGY ÉVRE 500, FÉLÉVRE 260, EGYES SZÁM ÁRA 100
DINÁR. – KESZÜLT A FÓRUM NYOMDAJÁBAN NOVISZÁDON.

FD

tudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet társ